

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
BUDAPEST VÁROSI IGAZGATÓSÁGA

A FELSZABADULT BUDAPEST
TIZENÖT ÉVE
1945—1959

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST, 1959

A FELSZABADULT BUDAPEST TIZENÖT ÉVE
1945—1959

*E kiadvány megjelentetését
a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
és a Fővárosi Nyomdaipari Vállalat
dolgozói
a Magyar Szocialista Munkáspárt
Kongresszusának tiszteletére
terven felül
vállalták*

Kiadásért felel a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztő: Molnár Viktória   Műszaki vezető: Király Erno
Műszaki szerkesztő: Bruder István

Kiadványszám: K-1066. — Formátum: B/5. — Ivszám: 14 A/5-ös. — Példányszám: 10100.
Nyomdába adva: 1959. szeptember 8. — Megjelent: 1959. október 20.

Ez a könyv az MSz. 5601-54 és 5602-55 szabványok szerint készült.

Fővárosi Nyomdaipari Vállalat. — Felelős vezető: Fischer János igazgató.

Előszó	5
<i>I. rész</i>	
A FŐVÁROS GAZDASÁGI, KULTURÁLIS ÉLETÉNEK, A LAKOSSÁG ELLÁTÁSÁNAK ÁTTEKINTÉSE A FELSZABADULÁSTÓL NAP- JAINKIG	7
A felszabadult főváros első évei, az újjáépítés kezdete (1945—1947)	9
Budapest romokban	9
A háború utáni népesedési helyzet	12
Megindul a gazdasági élet vérkeringése.....	14
Küzdelem az alapvető életfeltételek megteremtéséért.....	16
Az első hároméves terv időszaka (1947—1949)	22
A felszabadult ország fővárosának új szerepköre	22
Az újjáépítés gazdasági eredményei	23
A lakosság életkörülményei a tervgazdálkodás első éveiben.....	25
Budapest az épülő szocializmus időszakában (1950—1959)	30
A gazdasági fejlődés 1950-től az ellenforradalomig	30
A lakosság anyagi és kulturális ellátása az első ötéves terv során	33
Az 1956. évi ellenforradalom pusztításai	39
Az ellenforradalom utáni konszolidáció, a szocializmus építésének újabb eredményei	41
A dolgozók életkörülményeinek fokozatos javulása	45

A FŐVÁROS GAZDASÁGI, SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS EREDMÉ- NYEINEK ÁGAZATONKÉNTI ISMERTETÉSE, 1950—1959	53
Ipar	55
Mezőgazdaság	65
Kereskedelem	70
Lakásviszonyok	78
Közművek, közszolgáltatások	85
Helyi közlekedés ..	93
Egészségügy	98
Oktatás	107
Népművelés ..	117

III. rész

TÁBLÁZATOK ..	127
---------------	-----

Ebben a könyvben áttekintést kívántunk adni arról a roppant nagy-jelentőségű, eseményekben gazdag időszakról, amely fővárosunk felszabadulása óta a Magyar Szocialista Munkáspárt 1959. évi kongresszusáig eltelt.

A könyv elsősorban a kongresszust megelőzően összeülő Budapesti Pártértekezlet küldöttei számára készült azzal a szándékkal, hogy a statisztika számadataival s az ezeken alapuló megállapításokkal segítse az értekezlet munkáját.

A gazdasági és kulturális élet majdnem minden területére kiterjedő anyag szerkesztése közben a válogatás okozta a legfőbb gondot, hiszen minden fontos eseményt, minden jellemző adatot nem lehetett — a terjedelem szabta korlátok miatt — felsorolni. Nem teljességre, hanem arra törekedtünk, hogy áttekintést adjunk az elmúlt másfél évtized küzdelmes munkájáról, legalább nagy vonásokban ismertessük azokat a gazdasági és kulturális eredményeket, amelyeket a fővárosban a párt irányításával elértünk, szörnyű háborús pusztítások után, számtalan nehézség, sokszor hibák leküzdése útján, az ellenforradalom súlyos következményei ellenére.

A könyv első része a felszabadulástól napjainkig időrendben foglalja össze az építőmunka eredményeit. A második rész 1950-től — az 5 éves terv indulásának évétől — 1959-ig gazdasági, szociális, kulturális ágazatonkénti részletező anyagot tartalmaz az egyes szakterületek iránt behatóbban érdeklődők részére. A könyv harmadik részében a főváros legfontosabb számadatait tartalmazó statisztikai táblázatokat közlünk.

Budapest, 1959. szeptember

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
BUDAPEST VÁROSI IGAZGATÓSÁGA

Megjegyzés

Az 1950. év előtti adatok általában a régi „Kis-Budapest”-re vonatkoznak. Ha 1950 előtti adat a jelenlegi területre, „Nagy-Budapest”-re vonatkozik, azt külön jelezzük.

I. r é s z

A FŐVÁROS GAZDASÁGI, KULTURÁLIS ÉLETÉNEK,
A LAKOSSÁG ELLÁTÁSÁNAK ÁTTEKINTÉSE
A FELSZABADULÁSTÓL NAPJAINKIG

(1945—1947)

Budapest romokban

A Horthy fasizmus, negyedszázados uralmának betetőzéseként, az imperialista háború vérzivatarába vitte a magyar népet, az ország gazdaságát, százezrek életét idegen célok érdekében áldozta fel. 1944. év második felében — amikor a hitleri Németország bukása már nyilvánvaló volt — a német fasiszták és nyilas bérenceik Hitler uralmának meghosszabbítása végett hadszintérré változtatták az országot és Budapestet a katonai ostrom megpróbáltatásainak tették ki. A Vörös Hadsereg — miután a fővárost megszállva tartó fasiszta csapatok a fegyverletételt esztelenül elutasították és a szovjet parlamenteket meggyilkolták — megindította a hadműveleteket Budapest felszabadításáért. Áldozatos harcok után 1945. január 18-án Pest, február 13-án Buda is felszabadult, és április 4-ig az egész ország területéről kiűzték a fasiszta haderőket.

A szovjet hadsereg történelmi jelentőségű győzelme Magyarországon véget vetett az imperialista megszállásnak, összetörte a Horthy-féle államgépezetet és megadta a nép javát szolgáló társadalom felépítésének lehetőségét. A feladat óriási volt. Megfelelően értékelni csak úgy tudjuk, ha emlékezünk arra, hogy 1945-ben milyen rendkívüli nehézségekkel néztünk szembe.

A német és a magyar fasiszta fegyveres erők megsemmisítése után Budapest romokban hevert. Az épületek és lakások nagyobb része megsérült, illetve egészen összeomlott. Az ipar és a közlekedés a súlyos pusztítások miatt megbénult. Használhatatlanná vált a közművi berendezések nagyrésze. Tönkrement a kereskedelmi hálózat. Az árukészletek elhurcolása, felélése, megsemmisülése, az egészségügyi intézmények működését akadályozó károk a legelemibb életszükségletek kielégítését veszélyeztették.

Budapest épületeit kb. kétszer annyi kár érte, mint az összes vidéki épületeket. Ha az üveg-, vakolat-, továbbá a kisebb tetőkárokat szen-

vedett épületeket is az épen maradt házak közé soroljuk, akkor is a lakóházaknak mintegy háromnegyede a károsodást szenvedettek között tartható nyilván.

	A lakóépületek	
	száma	%-os megoszlása
	1945 márciusában	
Ép	10 323	26,0
Sérült	18 686	47,1
Súlyosan sérült	9 140	23,1
Megsemmisült	1 494	3,8
Összesen	39 643	100,0

Megsemmisült, illetőleg használhatatlanná vált 113 ezer lakószoba, ami mintegy 250—300 ezer embernek nyújtott otthont.

A háborús pusztítások rendkívül nagy nehézségeket okoztak a lakosság közművi ellátásában is. A szolgáltatások minimálisra csökkentek. *Budán heteken keresztül nem volt víz, a villamosenergia- és gázszolgáltatás az egész városban hosszú ideig szünetelt.* A Vízművek 5 nagyobb gépegysége teljesen tönkrement, a harcok során mintegy ezer csőtörés keletkezett; a Gázművek súlyos rongálódása mellett, a gázfőcsőhálózatból mintegy 3 km hosszúságú szakasz elpusztult s ugyanakkor a csatlakozó vezetékek több mint 15%-a is használhatatlanná vált. A csatornahálózat rongálódása szintén nagymértékű volt: a beomlások miatt több mint 100 km hosszúságban nem működött a hálózat.

Súlyosan érintette a gazdasági helyzetet az a körülmény, hogy a háborús károk megbénították a helyi közlekedést is. A fasiszták felrobbantották a Duna-hidakat, és ezzel Budát és Pestet teljesen elszakították egymástól. *A felszabadulás előtti 1860 villamoskocsiból csak mintegy 900 maradt épségben. A városi autóbuszok nagyobb részét nyugatra hurcolták, a többi megsemmisült, vagy a sérülések következtében üzemképtelenné vált.* Mindössze 4 autóbusz maradt használható állapotban. A mintegy 427 km villamos felsővezetékéből csupán 70 km volt ép, és erősen megrongálódott, hosszú szakaszokon használhatatlanná vált a sínhálózat is.

A felszabadulás után az a veszély fenyegette a fővárost, hogy a mindenütt nagy mennyiségben felhalmozódott szemét, a romok alatt heverő, vagy csak ideiglenesen elhantolt hullák stb. miatt az esetleg fellépő járványok még több áldozatot szednek a lakosság soraiból, mint maguk a háborús események. Ugyanakkor *a főváros az 1940. évi 20 ezer kórházi ágygal szemben, 1945. év végén mindössze 12 500 kórházi ágygal rendelkezett.* Korlátozta az egészségügyi tevékenységet az is, hogy a kórházi berendezések és felszerelések jelentékeny része tönkrement. A budapesti klini-

kákon például megsemmisült az orvosi műszerek 60%-a. Megnehezítette a helyzetet továbbá, hogy a háború alatt működő orvosok 40%-a különböző okok miatt kikapcsolódott az egészségügyi munkából.

A lakosság egészségi állapota rendkívüli mértékben leromlott. 1945-ben 10 ezer lakos közül 27-en haltak meg gümőkórban, az 1940. évi 15-tel szemben. Ugyanebben az évben ezer elveszülöttre 261 egy éven aluli meghalt jutott, míg 1940-ben 98. A hosszú hetekig pincében élt emberek között a rossz táplálkozás okozta általános legyengülés miatt, a tisztálkodás elemi feltételeinek hiánya következtében fertőző betegségek kezdtek felütni fejüket. Különösen sok tífusz és vérhas megbetegedés történt.

	Megbetegedések száma	
	1929—38. évek átlaga	1945. év
Hastífusz	588	1 550
Kiütéses tífusz	—	758
Vérhas	553	980

A háború pusztításai a kulturális igények kielégítésének éppúgy gátat vetettek, mint ahogy megakadályozták az egészségügyi ellátást. Az iskolák jóval több mint fele használhatatlanná vált, 15%-a pedig csaknem teljesen megsemmisült.

A háború természetesen nem kímélte a könyvtárakat, színházakat, mozikat és más kulturális intézményeket sem. A legnagyobb befogadóképességű mozik közül igen sok egészen hasznavetetlené lett. A múzeumok megrongálódása során óriási művészi és történelmi érték pusztult el. Ezt tetézte még, hogy a németek és a nyilasok rengeteg műkincset elraboltak. Szinte teljesen tönkrementek a rádió adóberendezések is.

A háborús pusztítás úgyszólván megbénította a kereskedelmi életet. Az üzletek nagyrésze elpusztult, a készletek jelentős részét a fasiszták elhurcolták. Az ostrom végén a főváros lakossága éhes, nyomorgó emberekből állott, ellátásuk szinte megoldhatatlan feladatnak tűnt. Az élelmiszerhiány olyan nagyfokú volt, hogy az 1945. februárban megalakult Közellátási Kormánybiztosság által bevezetett élelmiszerjegyekre naponta csak 10 dkg kenyeret adtak.

A budapesti lakosság ellátásának, az egészségügyi követelmények és a kulturális igények kielégítésének feltételei annyira hiányoztak, hogy a helyzet normalizálása rövid időn belül akkor sem történhetett volna meg, ha a gazdasági ágazatok teljes kapacitását e cél szolgálatába állíthatják. Még súlyosabbá tette azonban a helyzetet, hogy a termelőmunka megszervezése és megindítása rendkívül nehéz volt.

Budapest esetében, amely legtöbbet szenvedett a háborús cselekményektől, figyelembe kell venni azt is, hogy ipara a háború előtt az országos termelésnek több mint felét szolgáltatta. Tehát veszteségei — az ország

és természetesen a főváros talpraállítása szempontjából — ennek arányában estek latba. A bombázások és az ostrom következtében alig maradt Budapesten 100 üzem, amely nem szenvedett jelentősebb kárt vagy rongálódást, 200 üzem működését pedig teljesen meg kellett szüntetni. A *pusztítások a budapesti gyáripár erőgépeinek teljesítőképességében mintegy 70%-os csökkenést idéztek elő.*

A főváros és közvetlen környékének mezőgazdaságát, mely a városi lakosságnak egyes élelmiszerekből nagy mennyiséget adott, szintén súlyos veszteségek érték.

A növénytermelést különösen a melegágyi ablakkeretek és a vízkiemelő berendezések nagy részének megsemmisülése miatt érte kár. *Az állatállomány csaknem teljesen elpusztult az ostrom alatt.* Még az 1945 közepén meglévő állomány is csak alig több mint fele volt az 1944. évinek.

Budapest területéhez hasonlóan károsodás érte az ellátó övezetet is. A városi lakosság részére szállított zöldség- és gyümölcsfélék mennyisége éppen ezért lényegesen alatta maradt a szükségletnek. Az 1945. évi zöldségfelhozatal alig 1/3-a volt a háború előttinek, az ellátó övezet területéről származó zöldségféle pedig csak 1/5-e, a gyümölcs tizedrésze. A felhozatal ilyen nagymérvű csökkenéséhez természetesen hozzájárultak a közlekedési nehézségek is.

A háború utáni népesedési helyzet

A gazdasági javakban és termelőeszközökben, valamint a lakosság életkörülményeit érintő egyéb területeken bekövetkezett háborús pusztulás kifejezésre jutott a népmozgalom eseményeiben, a népesedési helyzet alakulásában. A helyi hadműveletek következményeitől való félelem, sokaknak a németek által történt elhurcolása, az ostrom megpróbáltatásai számottevő változásokat eredményeztek a népesség számában és összetételében. A népesedés helyzetét a pusztulás mértékének megítélésénél sem lehet figyelmen kívül hagyni, de vizsgálni kell — a legfőbb termelőerő nagyságának és állapotának jellemzéséül — a kibontakozás, az építőmunka megszervezése szempontjából is.

A népesedési helyzet vizsgálatánál figyelembe vettük az 1950-ben Budapesthez csatolt peremvárosokat és településeket is, tekintettel arra, hogy ezek lakosságának túlnyomó része már Nagy-Budapest kialakítása előtt is a fővárosban keresett munkaalkalmat, és sok vonatkozásban az itt ellátandók számát növelte.

A háborús években — elsősorban a hadiipar által teremtett munkalehetőség vonzására — évről évre fokozódott a vidékről történő bevándorlás. A népesség száma 1944-ben érte el a maximumot, majd a bombázások, deportálás és a háborús eseményekkel összefüggő más okok következtében megindult az igen nagy ütemű elvándorlás, a lakosság számának nagyfokú csökkenése. 1945 után a lakosság visszavándorlása meglehetősen gyorsan megkezdődött.

A népesség száma

Időpont	Kis-Budapest	Budapesthez csatolt települések	Budapest
1930. december 31.	1 006 184	435 417	1 441 601
1941. január 31.	1 164 963	547 488	1 712 451
1944. június 30.	1 234 153	.	.
1945. március 25.	832 800	.	.
1945. szeptember 30.	990 139	.	.
1946. június 30.	1 034 130	.	.
1949. január 1.	1 057 912	532 352	1 590 264

A felszabadulás utáni években a népesség összetétele is megváltozott. Az aktív kereső népesség aránya — a háborúban elpusztult, illetőleg idegen országokban kintrekedt produktív korú lakosság nagy száma következtében, valamint a tönkretett gazdasági élet miatt — kisebb volt, mint a felszabadulás előtt, s a javulás csak lassú fokozatossággal következett be. Mindenesetre *1949-ben 100 aktív keresőre még mindig 102,4 eltartott jutott az 1941. évi 87-tel szemben.*

Budapesten éppúgy, mint minden más nagyvárosban, már a felszabadulás előtt több volt a nők száma, mint a férfiaké. *A munkaképes férfiak tekintélyes hányadát a háború magával sodorta s így a felszabadulás után a nők aránya igen jelentősen növekedett: még 1949-ben is 5 0/0-kal nagyobb volt, mint 1941-ben.*

A háborús események hatása a lakosság korszerinti összetételét is számottevően megváltoztatta. *Csökkent a produktív korosztályokba tartozók száma.* Még az 1941. és 1949. évi adatok összehasonlítása is ilyen irányú eltolódást mutat. A népességet érintő változások jellegének ismeretében bizonyosra vehető, hogy a felszabadulás utáni esztendőben az eltolódás még nagyobb arányú volt.

	1941. január 31.	1949. január 1.
15 évnél fiatalabb	15,7	18,0
15—59 éves	74,3	70,6
60 éves és idősebb	10,0	11,4
Összesen	100,0	100,0

A felszabadulás lehetőséget teremtett arra, hogy a nép saját kezébe vegye sorsának irányítását. Ez a lehetőség hatalmas politikai, államigazgatási, gazdasági feladatok egész sorát vetette felszínre, amelyek megoldása elsősorban a párt vezette munkásosztályra várt.

A Magyar Kommunista Párt 1945. május 20-i országos pártértekezlete meghatározta az újjáépítés programját. E szerint a meglévő gazdasági erőket a legfontosabb feladatokra kell összpontosítani: a vasúti közlekedés és postaforgalom megindítására, az ehhez szükséges iparágak munkájának megkezdésére, az építőmunka megszervezésére, valamint a tönkrement gyárak, elpusztult lakóházak, közlekedési objektumok felépítésére.

Az újjáépítésben Budapestnek fővárosi helyzeténél, munkásainak nagy számánál, újjáteremthető anyagi erejénél fogva igen nagyfontosságú szerep jutott. A magyar vasúti közlekedési hálózat centrális, sugaras szerkezete Budapest pályaudvarainak, hidjainak rendbehozatalát surgette az ország különböző részei közötti kapcsolat megteremtése érdekében. De a közúti közlekedés zavartalan lebonyolítása is hasonló követelményeket támasztott a fővárossal szemben.

Az építőanyag- és munkaerőhiánnyal küzdő építőipar, melynek műszaki színvonala sem ütötte meg a feladatok szabta mértéket, a munkások hősies helytállásával bámulatosan rövid idő alatt mutatta fel az újjáépítés első nagy eredményeit. Hozzákezdtek a Kossuth-híd építéséhez és a Vörös Hadsereg műszaki alakulatainak segítségével már 1946. január 15-én átadták a forgalomnak. Még ebben az évben befejeződött a Szabadság-híd és a Déli összekötő vasúti-híd helyreállítása is.

Az ipari termelés megszervezése, illetőleg anyagi és személyi feltételeinek megteremtése, az energia- és nyersanyagellátás, a termelőberendezések pótlása, üzemképessé tétele, a munkaerő aktivizálása — tekintettel a lakosság alacsony színvonalú ellátottságának visszahatására — túlon túl nehéz feladatnak ígérkezett.

Az egyik legnagyobb probléma a nyersanyaghiány volt. Készleteinket nyugatra hurcolták, vagy a harci események megsemmisítették. A kitermelő iparágak nem dolgoztak még teljes kapacitással, a mezőgazdaság súlyos helyzetben volt, a külkereskedelmi kapcsolatok a háború következtében megszakadtak. *A Szovjetunió felbecsülhetetlen segítséget nyújtott a nehézségek leküzdésében. Nyersanyaggal látta el az ipart és ezzel elősegítette a termelés megindítását. Textilgyáraink például szovjet gyapot felhasználásával kezdtek dolgozni.*

Az élelmiszeripari vállalatok közül először a sütőüzemek és a fővárosi kenyérgyárak kezdtek el a munkát, majd a vágóhidak és a tejfeldolgozó üzemek kapcsolódtak be a főváros élelmiszerellátásába. A termelés még ezekben az üzemekben is csak igen kis kapacitással folyhatott, a nem közvetlen fogyasztási cikkeket gyártó iparágak pedig még csak alig láttak munkához. Az ipari munkások létszáma 1945 tavaszán már közel fele volt

az 1944. évinek, de az ipari termelés színvonala ebben az esztendőben a háború előttinek még csak 15⁰/₀-át érte el. Lényeges változás 1945 második felében következett be, amikor a nehézipar ágazataiban és a textiliparban — különösen a szakmunkások tekintetében — már munkaerőhiány jelentkezett. A rendkívüli nehézségek ellenére az ipari termelés fokozatosan növekedett és a munkáslétszám 1946 júniusában már 19⁰/₀-kal meghaladta az 1945. év végén foglalkoztatottak számát.

A Magyar Kommunista Párt politikai sikon elért sikerei eredményeképpen, a dolgozó nép követeléseinek nyomán, 1946-ban a bankok és a bányák államosítása mellett, már köztulajdonba kerültek az első nagyvállalatok, mint a Weiss Manfréd Művek, a Ganz stb. Ezekkel az államosításokkal kezdetét vette a tulajdonviszonyok megváltoztatása az iparban. Az első államosítások végrehajtása, majd a külföldi kölcsön igénybevétele nélkül 1946. augusztusban megvalósított stabilizáció megerősítette a demokrácia gazdasági alapjait és hitelét, egyben a teljes konszolidáció távlatait körvonalazta.

A stabilizációért folytatott harc sikerének feltételei a Kommunista Párt következetes politikájának eredményeképpen jöttek létre. A párt vezetőszerpe, a munkás-paraszt szövetség, a „Baloldali Blokk” életrehívásával, a földreform eredményeinek megvédésével, a reakciós elemek leplezésével és fokozatos elszigetelésével megerősödött. A termelés megszervezése, a készletek gyarapodása pedig megfelelő gazdasági alapot adott a stabilizációhoz.

A párt a jó pénz megteremtésével a gazdasági újjáépítés egyik legnagyobb csatáját nyerte meg, amely a termelés színvonalának ugrásszerű növekedését eredményezte. Ezen túlmenően megalapozta a további politikai előrehaladást is. A sikeres gazdasági-pénzügyi intézkedések kezdeményezése tovább szélesítette, növelte a párt befolyását a munkások, szegény-parasztok, értelmiségiek, sőt a pénzromlástól szenvedő kispolgárság körében is.

1946 végére a szünetelő iparvállalatok száma minimálisra csökkent, a működő üzemek száma lényegében már elérte az 1938. évit. A termelés azonban még sok fontos fogyasztási cikkből alig közelítette meg az 1938. évi 30⁰/₀-át, az átlagos munkáslétszám pedig még 20⁰/₀-kal volt kevesebb, de ez 1945 októberéhez viszonyítva már több mint 30⁰/₀-os emelkedést jelentett. Az erőgépek és villamosmotorok 1946. évi teljesítőképessége már nem maradt el nagymértékben a háború előttitől, de a felhasznált villamosenergia az iparban még fele sem volt az 1938. évi fogyasztásnak.

A mezőgazdasági termelés Budapesten is nehezen indult meg vonóerő, vetőmag, gépek, felszerelések hiánya miatt. A főváros vezetősége a lehetőségekhez képest segítette a termelőket (vetőmagkiutalás, palántakiosztás stb.), mégis 1945 közepén a szántóterületnek csaknem 14⁰/₀-a állt megműveletlenül. (A háború előtt általában 1⁰/₀ volt a megműveletlen terület aránya.) Az állatállomány pótlása is eléggé lassan haladt.

Budapest mezőgazdaságában az első jelentős változást a földreform hozta. A nemzet összes demokratikus erejét egyesítő politika alapján sikerült megoldani az utolsó századok legfájóbb kérdését: *a földnélküli parasztság földhözjuttatását*. A földreform-rendelet Budapesten és a főváros határától számított 30 km-es övezetben az 50 katasztrális holdnál nagyobb földbirtokok kiosztását írta elő. Ilyen nagybirtok kevés volt a mai Budapest területén (Károlyi birtok, Szemere birtok stb. és néhány birtok a főváros tulajdonában).

Budapesten a földosztás céljára igénybevett terület mégis jelentős nagyságú volt, bár a főváros tulajdonát képező és más közületi birtokok nem kerültek kiosztásra. A háborús bűnösök földjeit ugyanis a birtok nagyságára való tekintet nélkül igénybevették. Ilyen terület pedig Budapesten jelentős számban volt.

A földreform során mintegy 10 ezer katasztrális hold földet, a mezőgazdaságilag művelt összes terület kb. harmadrészét osztották ki 3 234 dolgozó paraszt, üzemi munkás és más dolgozó között. A kiosztott terület túlnyomó része szántó volt, a szőlő és gyümölcsös területe mintegy ezer katasztrális holdat tett ki. Igénybevételre és kiosztásra kerültek azok a — Budapest ellátása szempontjából nagyjelentőségű — kertészeti területek is, melyek a nagybirtokok bérelt területén feküdtek. Az új gazdák közül azonban sokan nem rendelkeztek elegendő anyagi erővel és szakértelemmel a zöldségtermelés folytatásához. Emiatt egyes területeken (pl. Soroksáron, Szigetdűlőn, Gubacpusztán) több évre megszűntek a zöldségtermelő kertészetek.

1946-ban a zöldségellátás javítása érdekében a főváros vezetősége megszervezte a kiskert-akciót, azzal a céllal, hogy minden talpalatnyi területet kihasználjanak zöldségfélék termelésére. Ennek során nemcsak a házak körül található kerteket, hanem átmenetileg nagyobb köztereinket, a Városliget ma viruló virágágyait is zöldséggel ültették be.

1945 végén — 1946 elején a mai Budapest területén is megalakultak az első földművesszövetkezetek, a földreform során ki nem osztott ingatlanok, épületek, gépek, telepítések, gyümölcsösök közös hasznosítására. Ezek voltak az első termelőszövetkezetek csirái.

Küzdelem az alapvető életfeltételek megteremtéséért

A háborús elesettség megszüntetése, a normális emberi élet feltételeinek megteremtése érdekében mindenekelőtt hozzá kellett fogni az újjáépítéshez, rendezni az élet- és munkakörülményeket és gondoskodni a lakosság sokrétű ellátásáról.

A lakosság élelmezése a termelés megfelelő szintre való emelésén kívül — a kereskedelmi hálózat károsodása miatt — elosztási és szervezési nehézségek leküzdését is megkövetelte.

A Községi Élelmiszerüzem 1945 januárjában 12 bolttal kezdte meg tevékenységét, és az év végére, az átvett Meinel-boltokkal együtt, már 83 boltban árusított. 1945 első felében a főváros valamennyi intézményének — beleértve a kórházakat is — a Községi Élelmiszerüzem szállított élelmiszereket. Dolgozóinak száma 1945. februárban 150, az év végén már 1247 fő volt. A Tejszövetkezeti Központ (OMTK) az év közepén nyitotta meg századik üzletét. A magánkereskedelmet az állam 15 milliós kölcsönrel segítette.

1945 márciusában érkezett meg az első jelentősebb, 2 ezer vagonos szovjet élelmiszerszállítmány, amelyet a Közellátási Kormánybiztosság jegyre osztott szét. Az élelmiszerellátás a jó termés következtében a nyári hónapokban érezhetően javult. A javulás azonban csak átmeneti volt, 1945 őszén az ellátási helyzet ismét súlyossá vált, és az előzőleg felemelt kenyérfejadagot ismét 10 dkg-ra kellett leszállítani. Cukrot, tejet csak a gyermekek részére lehetett biztosítani. Decemberben a malmok lisztkészlete 9 napra volt elegendő, burgonyából pedig csak 200 vagon volt raktáron. Zsírhoz, tojáshoz, húshoz még a feketepiacon sem igen lehetett hozzájutni. Ilyen körülmények között nézett a főváros lakossága a tél elé, amit súlyosbított még az is, hogy a tüzelőellátás — a készletek kimerülése, valamint szállítási nehézségek miatt — teljesen kilátástalan volt. 1945—1946 telén a parkok, kertek fáival fűtöttek és 367 katasztrális hold erdőt irtottak ki a budai hegyekben. *A kormány a munkahelyeken történő élelmiszerjuttatásokkal igyekezett a dolgozók szükségleteinek legalább minimális részét kielégíteni.*

A jegyre kiadható fejadagokat a tél folyamán többször kellett csökkenteni. A téli hónapok táplálkozási körülményeire jellemző, hogy az átlagos fogyasztás az 1938. évi színvonal felét sem érte el (tejből és tejtermékből még 1⁰/₁₀-át sem).

Az infláció egyre súlyosabbá vált. Az árakat felhajtó spekuláció óriási hasznot juttatott a nyomor vámszedőinek, az újjáépítés áldozatos munkáját végző dolgozók rovására. A hatóságok árdrágítás, üzérkedés elleni eredményes fellépését pedig részben akadályozta az, hogy a kereskedői engedéllyel rendelkezők száma a felszabadulást követő 1 esztendő alatt kb. 20 ezer fővel növekedett. A gyárakból kikerült áruk sokszor 8—10 kézen át jutottak el a fogyasztókhoz. Az iparcikkekkel, főként a ruházati cikkekkel való láncolás csökkentése érdekében az elosztást a Textil Gazdasági Hivatal vette át. A problémát azonban még a textilkereskedők árukészletének zárolása sem oldotta meg. Ebben az időben minden harmadik textilkereskedőre jutott egy nagykereskedő.

Az élelmiszerkészletek 1946 tavaszára csaknem teljesen kimerültek. A hatósági jegyesáru-ellátás teljesen bizonytalanná vált és az üzemek sem tudták kiadni dolgozóiknak a kalóriajárandóságot.

Ebben az időben az élelmiszerek, főként a nagyobb kalóriatartalmúak felhozatala elenyésző volt az 1938. évihez képest. A Budapestre vasúton felhozott fontosabb élelmiszerek mennyisége a következőképpen alakult:

	1938 negyedévi átlaga	1946.	
		I.	II.
		negyedév	
Vágott baromfi és hús	251	4	6
Zsiradék	172	11	92
Tej, tejtermék	3 244	25	17
Tojás	186	6	7

A szédületes iramú pénzromlás során a munkabérek, csillagászati számokat elérő névleges növekedés mellett, 1946. június folyamán reálértékben az 1939. évi színvonal töredékére süllyedtek.

A katasztrofális helyzetből a Magyar Kommunista Párt által előkészített és 1946. augusztus 1-én végrehajtott stabilizáció vezetett ki.

A kibocsátott új pénz, a „jó forint” és az erre alapozott gazdasági intézkedések szinte ugrásszerűen javították a lakosság ellátását. 1946 augusztusában az előző havihoz képest 2 és félszer több élelmiszer érkezett a fővárosba. A felhozatal a következő hónapokban is tovább növekedett. 1946 második félévében például a burgonyából vasúton piacra felhozott mennyiség elérte az 1938. évi teljes felhozatal volumenét. Húsfélékből, tojásból és tejtermékekből az első félévit sokszorosán meghaladó — bár még nem elegendő — mennyiség érkezett.

A lakosság anyagi ellátása, az életfeltételek megteremtése nem merült ki az élelmiszerekről való gondoskodásban, hanem gyors és hatásos intézkedéseket kellett foganatosítani az égető lakásproblémák megoldására, a közművi szolgáltatások, az egészségvédelmi tevékenység megkezdésére, a helyi közlekedés megindítására.

Az elsőrendű fontosságú feladatok között szerepelt a lakások lakhatóvá tétele, a romtalanítások révén az életveszély elhárítása. A romok eltakarítása, a lakóépületek rendbehozatala, az akkori kisipari munkamódszerekkel dolgozó, alig gépesített, kis termelőegységekből álló építőipar erejét meghaladó feladat volt. Ilyen körülmények között igen nagy eredménynek tekinthető, hogy a romeltakarítási munkák jelentős előrehaladása mellett 1945 októberéig a csaknem 24 000 megrongált tetőzetű épület közül 13 000

épület tetejét kijavították. Ugyancsak 1945 folyamán helyreállítottak 5 872, 1946-ban pedig további 6 500 lakást. A helyreállítás ütemét a következő adatok szemléltetik:

	Teljesen	Részlegesen
	helyreállított lakóházak száma	
1945. I. 1—1947. VIII. 1	10 341	8 572
1947. VIII. 1—1948. XII. 31.	2 990	3 409

A közművek kárainak pótlása és a szolgáltatások megindítása a közegészségügyi helyzet miatt is rendkívül fontos volt. A Vízművek csőhálózatát néhány hónap alatt, a megsérült gépi berendezéseket szintén rövid idő alatt kijavították. 1945 nyarán a Vízművek már a szükségletnek megfelelően szolgáltatott vizet. A Csatornázási Művek 1947-ig befejezte a háborús károk helyreállítását, és ezután megkezdte a hálózat fejlesztését. A csatornahálózat hossza 1947 végén 1 115 km volt, 11 km-rel hosszabb, mint 1938-ban. A gázszolgáltatás a sérülések rendbehozatalával fokozatosan megkezdődött. 1945 márciusában még csak az Óbudai Gázmű közvetlen környékét, áprilistól kezdve azonban egyre több háztartást kapcsoltak be a hálózatba. Ennek ellenére például a II. negyedévben szolgáltatott gázmennyiség az 1938. év azonos időszakában fogyasztott mennyiségnek még 1/5-ét sem érte el, 1946-ban viszont már némileg meghaladta a háború előtti mennyiséget. Ebben az évben 100 millió köbméter gázt használtak fel, beleszámítva az akkor még nem a fővároshoz tartozó peremrészek (Újpest, Kispest) fogyasztását is.

A felszabadulás után a helyi közlekedés helyreállítása is azonnal — Pesten februárban, Budán márciusban — megkezdődött. A vágányok és felsővezetékek kijavításánál az időrendi sorrendet a romeltakarítási munkák és a közegészségvédelmi célok szabták meg: a Villamosvasút Budapest közlemezése érdekében — egyéb jármű hiányában — élelmiszerszállítási feladatokat is ellátott. Ezért másodsorban a vásárcsarnokokhoz vezető villamos útvonalakat tették használhatóvá.

A személyszállító járművek gyorsütemű rendbehozatala lehetővé tette, hogy már 1945. február 7-én villamosjárat induljon Újpestre, a Viztorony-Forgách utca között. 1945 áprilisában rendszeres járatokat indítottak a város főútvonalain, a külső területeket a belső városrészekkel összekötő és a Duna-part felé vezető útvonalakon. 1945 végéig 44 villamosjárat indult meg, 1 412 személyszállító járművet helyeztek üzemképes állapotba, és a felsővezetékek több mint 90 %-át megjavították. Az év folyamán mintegy 210 millió utas vette igénybe a villamosközlekedést, ami az 1936—38. évek

átlagos személyszállítási teljesítményének 2/3-a volt. Az autóbuszforgalmat a roncsokból újjáépített néhány kocsival indították meg. 1945. július 2-án indult a Gellért tér—Apponyi tér közötti járat, augusztus 5-én a Deák tér—Széll Kálmán tér között az 5-ös jelzésű járat. Az autóbuszforgalom megindításának különösen nagy jelentősége abban állt, hogy a felrobbantott Duna-hidak miatt megszakadt villamosösszeköttetést Pest és Buda között pótolta. Az autóbuszközlekedés helyreállítása természetesen nehezebb feladat volt, mint a villamoskocsik üzembehelyezése, tekintettel arra, hogy csaknem a teljes kocsiállományt nyugatra hurcolták a menekülő fasiszta csapatok. Az autóbuszon szállított utasok száma emiatt 1945-ben, sőt még egy évvel később is, csak 10—12 % -a volt a háború előttinek.

1946-ban — a Szabadság-híd megnyitásával — már villamoson is lehetett Pestről Budára utazni. Csökkent az áramhiány miatti forgalom-korlátozás. A villamoson szállított utasok száma 1945-höz képest ebben az évben már másfélszeresére emelkedett, az autóbuszon utazók száma azonban jóval lassabban nőtt, még 1947-ben is csak 54%-a volt a háború előttinek.

A lakosság életkörülményeinek javításában, a halandóság csökkentésében, a járványveszély leküzdésében fontos szerep jutott a fokozatosan újjáépülő egészségügyi intézményeknek. *A kórházak újjáépítése során 1946-ban több mint 3 ezer, 1947-ben pedig kb. 2 ezer kórházi ágyat adtak át rendeltetésének.* Ilyen módon a kórházak férőhely tekintetében — a peremvárosokban levő kórházakkal együtt számítva — 1947. év végére elérték a háború előtti színvonal 90 %-át. Sikeresen folyt a rendelőintézetek helyreállítása is. 1947-ben az OTI, a MABI, az OTBA, a MÁV és egyéb szervek rendelőintézetei már több beteget tudtak ellátni, mint a háború előtti években. A vizsgálatok és kezelések száma például 1940-ben 7,1 millió, 1947-ben viszont már 8,6 millió volt. A járványveszély megszüntetése érdekében *a lakosság nagy részét — még 1945-ben — védőoltásokkal látták el.* A nehéz körülmények mellett is több mint 250 ezer embert oltottak be tifusz ellen. Ezáltal a járványt sikerült hamarosan megfékezni.

A Budapesten gyógyító munkát végző orvosok száma is fokozatosan emelkedett. bár 1947-ben a háború előtti években kimutatott létszámnál még kevesebb volt. 1947-ben 3 871 orvos folytatott gyakorlatot a fővárosban, mintegy 700-zal kevesebb, mint 1936—38-ban.

Míg a romok eltakarítása folyt, és az élet anyagi feltételeinek megteremtése volt a legfontosabb feladat, *a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére megtörténtek az első lépések a közművelődés legégetőbb kérdéseinek megoldására és a kulturális igények kielégítésére is.* Meg kellett szervezni az iskoláztatást, hozzáfogni a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumának felszámolásához, s a társadalom széles rétegei számára lehetővé tenni a művelődést, szórakozást.

Az oktató-nevelő munka a helyreállított, vagy ideiglenesen használhatóvá tett tantermekben nem sokkal a felszabadulás után megindult. Az első tanévben iskolába járó tanulók száma mindössze 68 %-a volt az

1938—39. tanévinek, mégis, a kedvezőtlen viszonyok miatt egy tanteremben a háború előtti 32 tanulóval szemben 34 tanulót oktattak, és emellett a tanítás váltakozó rendszerben folyt.

A közoktatásügy megreformálásában a legfontosabb intézkedés az elemi iskolák I—VI., valamint a polgári iskolák és gimnáziumok I—IV. osztályai helyett *8 osztályos általános iskola szervezésének megkezdése volt.* Az új oktatási rendszer bevezetése, a politikai és társadalmi fejlődés követelményeinek megfelelően, lehetőséget adott az oktatás és nevelés tartalmának fokozatos megváltoztatására. Ennek érdekében 1947 folyamán megkezdődött az általános iskolai tanerők továbbképzése. A felnőttek részére, akik korábban nem szerezhették meg az alap-, illetve középiskolai végzettséget, megszervezték a dolgozók iskoláját. Az egyetemi tanulmányi lehetőségek kereteinek kiterjesztésével egyidejűleg 2 éves esti egyetemi tanfolyamokat is indítottak. Az egyetemi hallgatók száma azelőtt soha nem látott mértékben növekedett. *Az 1946—47. tanévben — a háború előtti utolsó tanév 7 ezer hallgatójával szemben — több mint 20 ezer egyetemi hallgató tanult Budapesten.*

Hamarosan megélné kült a kulturális élet is. A súlyos háborús károk ellenére a könyvtárak nagyrésze már 1945-ben megkezdte működését. Az év végén a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 14 kerületi fiókjában és 3 mozgókönyvtárában volt olvasószolgálat. 1946-ban már *megkezdték az üzemi könyvtárhálózat kiépítését is.*

A felszabadulás után két hónappal már több színház is kaput nyitott; *az 1946—47-es színházi évadban — 11 ezer főt meghaladó befogadóképességgel — 16 színház működött.* A peremvárosokat is figyelembe véve, 1945 végén az 1943. évi 137-tel szemben 113 mozi várta a szórakozni vágyókat.

Lényegesen nehezebb akadályokat kellett legyőzni a múzeumok megnyitása érdekében. A súlyos háborús károkat szenvedett múzeumok közül még 1946-ban is csak a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi és Történelmi Múzeuma, valamint a Fővárosi Képtár fogadta a látogatókat.

A szinte teljesen elpusztult rádió-adók újjáépítése olyan lendülettel haladt előre, hogy Budapesten *már 1945. május 1-én megkezdődhetett az adás.* A rádióvevő készülékek nagy részének megsemmisülése miatt azonban az előfizetők száma a háború előttinek csaknem felére csökkent.

A felszabadulást követő időkben a közvélemény formálásában, a társadalmi, politikai szemlélet kialakításában talán a legfontosabb szerepet az időszaki sajtótermékek játszották. Az 1946-ban kiadott lapok 60 %-a Budapesten jelent meg.

*A felszabadult ország fővárosának
új szerepköre*

A felszabadulás utáni évek hősies munkája, a nélkülözések közepette végzett helyreállítás, a gazdasági tevékenység első eredményei nyomán lényegesen javultak Budapest lakosságának életkörülményei.

Az infláció megpróbáltatásai végetértek, az államháztartás egyensúlya helyreállt, egyes gazdasági ágak eredményei megközelítették már a háború előtti színvonalat. Ebben a fejlődési periódusban, a gazdasági és társadalmi újjáépítés egyre nagyobb lendületű előrehaladásában, a jövő feladatait már határozottabban kellett körvonalazni. Dönteni kellett arról, milyen úton haladjon tovább az ország. Máról holnapra jelöljük-e meg továbbra is a soronkövetkező tennivalókat, vagy hosszabb időszak feladatait tartalmazó programot dolgozzunk ki.

A Magyar Kommunista Párt 1946. szeptemberi kongresszusa rendkívül határozottan foglalt állást ezekben a kérdésekben. Követelte a tervgazdálkodás bevezetését és ennek elengedhetetlen feltételét: a termelés állami irányítását, illetőleg az államosítási program maradéktalan végrehajtását. A párt nemcsak követelte, hanem gyakorlatilag ki is dolgozta a 3 éves államgazdasági terv fő célkitűzéseit. A terv az újjáépítés teljes befejezését, gazdasági vonatkozásban a háború előtti színvonal elérését, a gazdasági ágazatok közül elsősorban az ipar fejlesztését, a dolgozók életszínvonalának javítását tűzte napirendre. E feladatok valóraváltása a meglévő gazdasági kapacitások legésszerűbb kihasználását, illetőleg a leggyorsabban megtérülő ráfordításokkal való bővítését tette szükségessé. Ezt a követelményt szabta az anyagi eszközök korlátozott volta is.

Ezzel összefüggésben jelentkezik a főváros különleges szerepe a terv-időszak előirányzatainak teljesítésében. Budapest ugyanis iparának súlya révén a teljes újjáépítésért folytatott harc első vonalába került. De a társadalmi átalakulás más — politikai és kulturális — területein is az előre lendítő erők kibontakoztatásának fő színterévé vált.

A háború előtti Budapestet — a történelmi hagyományoktól ezúttal eltekintve — olcsó munkaerő bázisára, felvevő piacára számító tőkés iparosítás és az ehhez kapcsolódó közlekedés-fejlesztés profitérdekei, a félgyarmati függésre épített külkereskedelmi kapcsolatok iránya, a nemzeti-ségeket elnyomó nacionalista belpolitika, a reakciós uralkodó osztályok fényezésének kielégítése emelte gazdaságilag és politikailag magasan az elmaradt vidék fölé.

A felszabadult országban a főváros előnyös helyzete más vonatkozásokban domborodott ki. *Az újjáépítés gazdasági megalapozását szolgáló iparfejlesztésnek elsősorban Budapesten volt reális lehetősége.* Figyelembe kellett venni ugyanis, hogy a fővárosban települt ipar az országos ipari kapacitás több mint felét képviselte, és különösen azokban az iparágakban volt túlsúlya (gépgyártás, villamosgépipar, műszeripar, vegyipar), melyek az arányos gazdaságfejlesztés szempontjából legfontosabbak. Emellett a lakosság iparcikkekre vonatkozó keresletét közvetlenül kielégítő könnyűipara is első helyen állott.

A 3 éves tervben tehát — az objektív adottságokat szem előtt tartva — mindenekelőtt a budapesti ipar termelésének növelése képezte a fejlesztési elgondolások gerincét. Ez — miután számolni kellett a munkaerő tömörülésével is — más ágazatok fejlődésének arányait is megjelölte, nevezetesen a megnövekedő lakosság ellátására hivatott kereskedelmi hálózat, közművek, helyi közlekedés fokozott ütemű újjáépítését, szervezését, bővítését, nem feledkezve meg a kulturális szolgáltatások iránti igények növekedéséről sem.

Az ipar túlsúlya természetesen azt jelentette, hogy *a munkásosztály legnagyobb számú, legszervezettebb, legütőképesebb része is a fővárosban dolgozott.* Ez pedig — a megvívandó politikai küzdelmek sikere érdekében is — további erősítését és életkörülményeinek fokozott javítását tette szükségessé.

A felsoroltak mellett Budapest új szerepköre érvényesült az átalakítandó államigazgatás kádereinek képzésében. Személyi feltételeit és hagyományos befolyását tekintve, a kulturális élet lényegbevágó átalakítását célzó első intézkedések területe is volt.

Az újjáépítés gazdasági eredményei

A 3 éves terv célkitűzéseinek megvalósítása a gazdasági erők összefogását, központi irányítását követelte meg. *Az 1947-es választások eredménye azt mutatta, hogy a Magyar Kommunista Párt már megnyerte az ország ipari munkásainak többségét és a parasztság jelentős részét.* Kezdek megérni a proletárdiktatúra előfeltételei. A pártnak a kormányban elfoglalt vezető szerepe, majd 1948-ban a munkásegység megteremtése lehetővé tette, hogy a gazdasági fejlődés is meggyorsuljon.

Az 1947-ben történt nagy politikai változások hatására 1948 tavaszán már sor került a 100, majd decemberében a 10 munkásnál többet foglalkoztató üzemek köztulajdonba vételére. A párt tehát az állami ipar megteremtésénél, a tőke elleni általános támadásnál az ésszerű fokozatosság elvét követte. Az államosítások gyakorlatilag azt jelentették, hogy a munkásosztály birtokba vette a legfontosabb termelőeszközöket, a gyárak vezetésének élére munkásigazgatók kerültek. Ez, a tulajdonviszonyokban bekövetkezett forradalmi változás a nagyszabású gazdasági program egyik legfontosabb feltételét teremtette meg. Lehetőség nyílt az üzemek közötti kapcsolatok, az üzemeken belüli termelőmunka ésszerűbbé, gazdaságosabbá tételére.

Az állami irányítás alá került kisipari jellegű építőiparból megfelelő technikai színvonalon, nagyvállalatokból álló szervezetet kellett létrehozni. Szükségessé tette ezt az is, hogy a tervben szereplő beruházások, felújítások mintegy 45 % -át építési munka alkotta.

A 3 éves terv célkitűzése az iparban — mint már említettük — a háború előtti színvonal elérése, illetve azokban az iparágakban, ahol erre lehetőség mutatkozott, túlszárnyalása volt. *A kulcshelyzetben levő vállalatoknál számottevő kapacitásbővítésekre került sor.* Például a Csepeli Erőmű fejlesztésére 32 millió forintot irányoztak elő. A Ganz Villamosági Gyár talpraállítása egyben a magyar villamosipar újjáépítésének és továbbfejlesztésének kezdetét is jelentette. A Ganz Hajógyár bővítésére a 3 éves tervben 16 millió forintot fordítottak, elsősorban a hajóépítő munkahelyek számának növelésére. A Weiss Manfréd Csőgyár újjáépítésére 8 millió forintot terveztek, amely a helyreállításon túl már a kapacitást kétszeresre növelte.

A tervgazdálkodás eredményessége világosan bebizonyosodott az ipari termelés folyamatos felfutásában. A munkások száma már az első tervévben elérte, sőt 1949-ben 207 ezerre emelkedve, 12 % -kal meghaladta a háború előtti. A reális célokat kitűző gazdasági irányítás, a munkásosztály kibontakozó alkotóereje nyomán a budapesti ipar nemcsak teljesítette az előirányzatokat, hanem jelentősen túl is szárnyalta, és elősegítette a 3 éves terv határidő előtti teljesítését.

1948-ban az iparvállalatok általában elérték az 1938. évi termelés volumenét, sőt több fontos termék gyártásában már felülmúlták azt. Ebben az évben motorkerékpárból 126 % -kal, traktorból 165 % -kal, rádióműsorvevőből 20 % -kal termeltek többet, mint 1938-ban.

1949-ben a fővárosi ipar termelése kb. 25 % -kal emelkedett a háború előtti színvonal fölé. Teherautóból és autóbusból 80 % -kal többet gyártott, mint a háború előtt. A hajógyártás több mint háromszorosan, a motorkerékpár gyártás mintegy kétszeresen, a kerékpár termelés közel háromszorosan múlta felül a háború előtti termelést.

A mezőgazdaság fejlődésében 1948 jelentette a fordulópontot. Ebben az évben alakult meg a Soroksári Állami Gazdaság, majd hamarosan a

Budapesti Állami Gazdaság is. Ekkor szerveződtek az első termelőszövetkezetek a földművesszövetkezetek keretében működő földbérlőcsoportokból, az elsők között a rákoscsabai „Micsurin”, a rákoskeresztúri „Dózsa”, és a soroksári „Vörös Október”. A kezdeti időkben alakult termelőszövetkezetek gazdasági eredményei — az indulási nehézségek miatt — még sok kívánnivalót hagytak maguk után, de annál nagyobb volt politikai jelentőségük. Megmutatták, hogy ott is lehet szövetkezeteket szervezni, ahol a területek elaprózódtak, és az ipar elszívó hatása is nagy.

A budapesti mezőgazdaság a 3 éves terv időszakában még csak a nagy társadalmi átalakulás kezdeti lépéseit tette meg. Mindenesetre további fejlődésének rugói és feltételei — az úttörő munkára vállalkozó első szövetkezetek megjelenésével és az ipar nagy eredményeivel — már megteremtődtek.

A lakosság életkörülményei a tervgazdálkodás első éveiben

A gazdasági újjáépítés előrehaladása a 3 éves terv fő célkitűzésének valóráváltását jelentette, ami a lakosság egyre javuló életkörülményeiben jutott kifejezésre. Az élelmiszerellátás a stabilizáció után rohamosan javult, a fogyasztók rendelkezésére álló iparcikkek mennyisége és választéka azonban még nem elégítette ki az igényeket.

A forgalomba kerülő fogyasztási cikkek mennyiségének növelése és minőségének javítása mellett, illetőleg ennek érdekében, *egyik legfontosabb követelmény volt a szocialista kereskedelem kialakítása, a magánkereskedelem visszaszorítása: a társadalmi átalakulás kiterjesztése a kereskedelem területére is.*

A szocialista kereskedelem kialakításában az első és a legfontosabb feladat az állami nagykereskedelem létrehozása volt. Ez a folyamat az első államosításokkal 1947-ben vette kezdetét a nagykereskedők vállalatainak kisajátításával, és az ipari üzemek kereskedelmi osztályaiból, lerakataiból szakmai nagykereskedelmi vállalatok létrehozásával. Így jött létre 1948-ban a FÜSZÉRT, az Élelmiszerkereskedelmi Központ, 1949-ben a Pamut-Selyem Kereskedelmi, a Gyapjuszövet Kereskedelmi és más nemzeti vállalatok. Ezek a vállalatok tevékenységükkel és jobb áruellátásukkal 1949 végéig kiszorították a nagykereskedelemből a magántökeket. Az állami élelmiszer kiskereskedelmi szervezet létrehozása hasonlóan történt.

1948 májusában az akkor létrehozott Községi Élelmezési Rt. (KÖZÉRT) 358 bolttal rendelkezett, majd 1949 végéig a saját alapítású és a magánkereskedőktől átvett boltokkal háromszorosára növelte boltjainak számát.

Az állami kereskedelmi szervezet fokozatos kiépítésével egyidejűleg, különböző korlátozó intézkedéseket léptettek életbe az időszakos áruellá-

tási nehézségeket kihasználni igyekvő tőkés kereskedőkkel szemben. A forint vásárlóerejét a spekuláció már nem tudta meggyengíteni. 1947 tavaszán 20 dkg-ról 40 dkg-ra emelték a liszt fejadagot, és megszüntették a só és burgonya jegyes elosztását. Az üzemi étkezési helyek számának növelésével lehetővé vált, hogy 1947-ben naponta egy alkalommal átlagosan mintegy 60 ezer dolgozó munkahelyén étkezhessék.

1948-ban és 1949-ben az élelmiszerellátás tovább javult, a magasabb tápértékű, kalóriadús élelmiszerek felhozatala növekedett. Az egészséges fejlődést leginkább a tej- és a húsfelhozatal gyors növekedése mutatja, bár kétségtelen, hogy a húsfogyasztás összetételében a hagyományosan nagymértékben fogyasztott sertéshús alacsonyabb arányt képviselt a háború előttinél.

A reprezentatív jellegű háztartásstatisztikai adatgyűjtések eredményei szerint az egy főre jutó fogyasztás a fontosabb élelmiszerekből már megközelítette az 1938-as színvonalat, egyesekből túl is haladta azt.

Egy főre jutó átlagos élelmiszerfogyasztás a fontosabb élelmiszerekből

	Mennyiségi egység	1938	1947	1949
Zsiradék	kg	15,3	12,5	13,0
Tojás	db	179	104	170
Tejtermék	kg	8,0	.	9,3
Kenyér	„	84	112	135
Cukor	„	18,0	12,1	18,0
Burgonya	„	79	131	95
Zöldség-, főzelékféle	„	104	106	100
Gyümölcs	„	58	66	70

A lakosság élelmezési problémáit tehát a 3 éves tervben lényegében sikerült megoldani. Az iparcikkellátásban azonban még nem következett be hasonló mértékű javulás. Bár az ipar egyre tervszerűbben, jobb minőségben állította elő termékeit, a forgalomba került iparcikkek mennyisége és választéka még nem felelt meg az igények növekedésének. A ruházati áruvásárlási-könyv bevezetése az ellátás rendellenességeit bizonyos mértékig enyhítette, de természetesen csak szükségmegoldás volt. A vegyesiparcikk szakma sem tudott még a keresletnek megfelelő árualapot biztosítani, de a termelés növekedése lehetővé tette, hogy bizonyos árukat (pl. 1947-ben szappant, tűzifát; 1948-ban építőanyagokat) szabad forgalomba bocsássonak.

A 3 éves tervben — a korlátozott erőforrásokra való tekintettel — még nem lehetett a kapitalizmus örökségeként ránkmaradt és a háborús

pusztítások által csak növekvő lakásnyomor felszámolására gondolni. De ebben az időszakban már a helyreállítások befejezése mellett, szerény keretek között ugyan, de új építkezések is történtek. Új lakásokat főként a munkáslakta kerületekben (Angyalföldön 360, Óbudán 164), valamint a peremvárosokban (Csepelen, Kispesten) építettek.

A közművesítés fejlesztése is a rosszul ellátott, vagy teljesen ellátatlan külső városrészek, a város határán fekvő községek felé irányult. Budapest keleti részének jobb vízellátását célozta a napi 15 ezer m³ vizet szolgáltató cinkotai víztermelő telep létesítése. Ezekben az években építették ki Soroksár, Budakeszi, Budaörs, Pesthidegkút, Cinkota, Rákospalota vízellátási rendszerét. Bekapcsolták a gázszolgáltatásba a XIII. kerületi OTI telepet, a Lehel utcai, újpesti és Szent László úti kislakásos épületeket.

A helyi közlekedés szállítóképességének növelését, hálózatának kiszélesítését elsősorban megkövetelte a munkások és alkalmazottak számának a gazdasági élet megélénkülésével együttjáró gyarapodása. A közlekedés-fejlesztés során, a dolgozók érdekeit szem előtt tartó közlekedéspolitikai irányelvek alapján fokozott gondot kellett fordítani a külső kerületekre és a peremvárosokra, valamint ezek egymás közötti kapcsolatának javítására.

Ezeket szem előtt tartva hosszabbították meg többek között 1947-ben az Erzsébet királyné úti villamosközlekedést a rákospalotai HÉV-ig, majd kiépítették a Vecséstől Pestimréig terjedő szárnyvonalat. Autóbuszjáratokat indítottak a belső városrészek és Újpest, Rákospalota, Pestlőrinc, Budakeszi, Budaörs között, valamint a főleg munkáslakta peremvárosok (pl. Csepel és Kispest) összekötésére.

Budapest növekvő közlekedési igényeiről tanúskodik, hogy villamoson 1949-ben csaknem kétszer annyi utast szállítottak, mint 1938-ban. A villamosjárműpark számottevő bővítésére azonban még nem került sor, bár szükségessége egyre nyilvánvalóbbá vált. Eredményként kell elismerni viszont, hogy a Szovjetuniótól kapott járművekkel 1949-ben megindították a — későbbi években egyre jobban kiszélesedő — trolibusz közlekedést; továbbá a háború előttinél jóval magasabb színvonalra fejlesztették az autóbusz forgalmat. Ezt a hazai — a budapesti Ikarus gyárban folyó — autóbuszgyártás eredményei tették lehetővé. 1949-ben már mintegy 400 autóbusz, az 1938. évinek csaknem kétszerese bonyolította le a forgalmat, és több mint másfélszer annyi utast szállított.

Javított a főváros közlekedési viszonyain, hogy 1947 augusztusában félszélességben megnyitották a Margit-hidat, amelyen 1948-tól — építésének befejezése után — már két villamosvágányon bonyolódott le az egyre növekvő forgalom Pest és Buda között. A közlekedés meggyorsítását, korszerűsítését és biztonságának növelését szolgálták a villamosvágányok főútvonalakon történt középrehelyezései, a vasúti keresztezéseknél végzett átépítések.

A 3 éves terv időszakában további előrehaladás történt a lakosság egészségügyi ellátását illetően is. Budapest egészségügyi hálózata a háború után eltelt két-három év alatt nagyrészt kiheverte az ostrom során elsen-

vedett érzékeny veszteségeket és a betegellátás színvonala 1947-ben már általában nem maradt el a háború előtti mögött. Egészségügyi szervezeteink azonban még magán viselte a kapitalista rendszer és az elmaradottság bélyegeit: a társadalombiztosítás szervezete nem volt elég széleskörű, nem volt egységes. A lakosság különböző rétegeiről más-más biztosító intézet gondoskodott és az ellátás színvonala intézetenként változott. A népesség jelentős része egyáltalán nem részesült biztosításban. Emellett a meglévő létesítmények befogadóképessége már a háború előtt sem bizonyult elégségesnek és nagyrészüket elavult, korszerűtlen volt.

Az egészségügyi szervezet gyökeres átalakításának gazdasági és politikai előfeltételei 1948-ra lényegileg megvalósultak. Az első és alapvető jelentőségű intézkedés ekkor *az egységes társadalombiztosítási rendszer megteremtése volt*. Az OTI, a MABI, az OTBA és más intézetek összeolvasztása útján létrehozták az SZTK-t, majd megkezdődött a társadalombiztosításban részesülők körének fokozatos kiterjesztése és a szolgáltatások bővítése. Az egységes társadalombiztosítási rendszer alapján *hozzáfoghattak a járóbetegellátás területi elv szerinti újjászervezéséhez*: a rendelőintézetek és a körzeti orvosok a részükre kijelölt terület összes igényjogosult betegeit gyógyíthatták. Ezáltal lehetővé vált a rendelőintézetek kapacitásának, az orvosok munkaidejének jobb kihasználása és az ellátás színvonalának emelése, de mód nyílt a kórházi beutalások szervezettebb intézésére is.

A 3 éves terv keretében, a háborús károk helyreállítása mellett, új intézmények is létesültek. Így pl. 1949-ben megnyílt a korszerű, minden követelménynek megfelelő Fehérvári úti szakorvosi rendelőintézet. Az akkor még különálló Csepelen szintén új rendelőintézet létesült. A kórházak befogadóképessége is bővült: 1949 végén, a peremvárosokat is figyelembe véve, *már 22 ezer kórházi ágy állt a lakosság rendelkezésére, 11 %-kal több, mint 1940-ben*.

Ebben az időszakban kezdődött meg a régi rendszer alatt elhanyagolt anya- és csecsemővédelmi hálózat nagyobb arányú fejlesztése is. A bölcsődei férőhelyek száma a háború előtti 500-ról 1950-ig 2 900-ra emelkedett.

A 3 éves terv idején a fővárosi lakosság egészségügyi ellátásának minden lényegesebb területén túlszárnyalták a háború előtti eredményeket és hozzákezdték a szocialista egészségügy alapjainak lerakásához.

A kultúrpolitikai célkitűzések véghezvitelének legfontosabb szervezeti feltételei, a kulturális élet egységes irányításának megvalósításával, *1948-ban az iskolák és mozik, 1949-ben a színházak államosításával létrejöttek*.

A 3 éves terv időszakában, mintegy 10 ezer tanuló oktatására alkalmas 141 iskolát állítottak helyre és megkezdődött a hálózat bővítése is, mert az új oktatási rendszer bevezetése a tanulók számának növekedését eredményezte. Az 1939—40-es tanévben az általános- és középiskolai rendszernek nagyjából megfelelő jellegű oktatási intézményekben — Nagy-Budapest mai területén — mintegy 174 ezer tanulót oktattak. Az 1949—

1950-es tanévben az általános- és középiskolai tanulók száma ennél kb. 4 %-kal volt több.

A főváros óvodáiba beiratott gyermekek száma a felszabadulás után eltelt 5 év alatt mintegy 10 %-kal növekedett. *Az óvodák szerepe, oktatási és nevelési feladataik mellett, a dolgozó anyák helyzetének könnyítése tekintetében is megnőtt.*

A néptömegek kulturális igényei nagymértékben növekedtek. Ezek kielégítésére a művelődésügyi intézmények fejlesztéséről, azok megfelelő színvonalú és tartalmú tevékenységéről kellett gondoskodni.

Az eddig elhanyagolt peremkerületekben is könyvtárakat létesítettek: 1949 végéig 6 új kerületi könyvtár nyílt meg. Az olvasóközönség összetételének megváltozására jellemző, hogy *a beiratkozott olvasók közül — foglalkozásukat tekintve — csaknem 17 % volt munkás, az 1938. évi 9 %-kal szemben.* Az olvasók száma 27 %-kal növekedett 1938-hoz képest.

A színházak műsorpolitikájában az államosítás után lényegbevágó változás következett be. Ekkor már nem elsősorban az anyagi érdekeket tartották szem előtt; a kulturális életben is kibontakozó forradalom szellemének megfelelő darabok kerültek bemutatásra. A fokozódó érdeklődés jutott kifejezésre abban, hogy 1949-ben kb. másfélszer annyi előadást tartottak, mint 1938-ban. A 3 éves terv során több filmszínház épült újjá és 1948 végén, a későbbiekben fővároshoz csatolt helységeket is figyelembe véve, már 126 mozi működött, 13-mal több, mint 1945 végén. Megkezdődött a mozik elavult technikai berendezéseinek felújítása is.

A kultúra széleskörű terjesztésében a felszabadulást követő években nagy szerepet játszott a Fővárosi Népművelési Központ. 1947-ben mintegy 1 100 előadást, illetve tudományos kirándulást szervezett, 100 ezernél több résztvevővel.

Az újjáépítést célul tűző 3 éves terv sikere nyomán Budapest kiheverte a háborús pusztítás következményeit.

Iparának termelése 1948-ban elérte, a 3 éves terv végére jelentősen túlszárnyalta az 1938. évi színvonalat. A lakosság élelmiszerellátásának problémái megoldódtak, táplálkozási körülményei javultak. Az épületek, lakások helyreállítása túlnyomórészt befejeződött, a közművek és a helyi közlekedés zavartalanul működtek, és ezeket a lehetőségek határain belül továbbfejlesztették. Az egész lakosságra kiterjedően gondoskodás történt az egészségvédelemről, és megnyitották a kapukat a kulturális felemelkedés előtt.

Az újjáépítés sikerei, a gazdasági élet rendezése, az egyre fokozódó munkavállalási lehetőség kedvező hatással volt a népesség reprodukciójára is. Feltűnő mértékben növekedett a házasságkötések, élveszületések száma; örvendetesen csökkent a halálozási arány és a csecsemőhalandóság.

A 3 éves terv befejezésével természetesen még csak a kezdeti lépéseket tettük meg a gazdasági felemelkedés útján, a nép javát szolgáló új társadalmi rend felépítésében.

A gazdasági fejlődés 1950-től az ellenforradalomig

A Magyar Népköztársaság Országgyűlése 1949. december 10-én törvényt hozott a népgazdaság 5 éves fejlesztési tervéről. Az 5 éves terv méltán sorakozik azoknak a nagyjelentőségű kezdeményezéseknek körébe, amelyekkel a párt a földreform, a stabilizáció, az államosítások, a 3 éves terv megvalósításán keresztül a szocializmus építésének útjára vezette az országot.

A felszabadulás után eltelt 4—5 esztendő alatt lényegében megszűnt Magyarországon a kizsákmányolás, az ország gazdája a nép lett. Ezt a történelmi változást tükrözte az 1949-ben megtartott választások után összeült Országgyűlés, ahol a 402 képviselő között 176 munkás és 115 paraszt foglalt helyet, számszerűen is bizonyítva a munkások és parasztok szövetségét és a munkásság vezető szerepét. Ezen az Országgyűlésen már ténylegesen a dolgozók küldöttei tárgyalták meg a szocializmus építésének feladatait meghatározó 5 éves népgazdasági tervet.

A sikeresen — határidő előtt — teljesített 3 éves népgazdasági terv nemcsak az ország újjáépítését váltotta valóra, hanem szilárd alapot teremtett az 5 éves terv számára is. A 3 éves terv főfeladata a háborúban szétzilált és jelentékeny mértékben elpusztult népgazdaság újjáépítése, helyreállítása, az 5 éves tervé már az egész népgazdaság új alapokon történő megszervezése volt.

Újjá kellett alakítani a gyáripart. Az 5 éves tervben szereplő nagyarányú építkezések megvalósításához elengedhetetlenül szükséges volt az építőipar idényjellegének megszüntetése, korszerű, gépesített nagyüzemi építőipar megszervezése. A szocialista kiskereskedelembe az elavult, régi üzletek helyett a főváros egész területét korszerű, higiénikus boltokkal kellett behálózni. A város további fejlesztésénél nem volt szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 1950. január 1-én megalakult Nagy-Budapest, ami önmagában is meghatározta a feladatokat és nagy munka elé állította az 1950-ben alakult tanácsokat.

Az iparvállalatok egy részének irányításában már a terv megindulásának évében jelentős változás történt. A nagy, profilírozott vállalatok mellett, *a helyi szükségletek jobb kielégítése érdekében létrejött az állami helyi ipar.* A lakosság fogyasztási igényeihez, a kereslethez rugalmasan alkalmazkodni tudó kisebb gyárakat kivonták a minisztériumok irányítása alól és a Fővárosi Tanács felügyelete alá helyezték. A felszabadulás után nagy ösztönzést kaptak a kisipari társulások, aminek eredményeként 1951-ben Budapesten már több mint 200 kisipari szövetkezet működött.

Az állami helyi- és a szövetkezeti ipar az indulás kezdeti nehézségei után évről évre fejlődött. Megalakultak az otthon dolgozók foglalkoztatottságát biztosító kézműipari és a vegyesipari vállalatok, szövetkezetek. A budapesti magánkisipar az állami helyi ipar megszervezése és a szövetkezeti mozgalom fejlesztése, valamint ezek termelőtevékenységének fokozódása következtében teret vesztett. A magánkisiparosok száma a nem mindig következetes kisipari politika miatt többször is nagymértékben változott.

A magánkisiparosok száma

1949. január 1.	47 336
1951. január 25.	26 987
1952. február 1.	17 813
1953. február 1.	11 393
1954. március 1.	13 352
1954. december 31.	26 636

Az 5 éves terv első évében elért sikerek és a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások hatására a Magyar Dolgozók Pártja 1951-ben a II. kongresszuson jelentős mértékben felemelte a terv előirányzatait. *A terv felemelésekor azonban túlbecsülték a népgazdaságban rejlő erőforrásokat. Az ebből eredő káros következményeket még növelték a kialakult aránytalanságok és a gazdaságvezetési szemlélet hibái. A gazdasági helyzetet nemhogy segítették, hanem több vonatkozásban tovább rontották az 1953. évi kormányprogram után tett intézkedések.* A politikai helyzet átmeneti ingadozását ezekben az években erősen tükrözték az iparfejlesztés célkitűzései. A nehézipar termelése például 1952-ről 1953-ra 16,8 %-kal emelkedett, ugyanakkor a könnyűiparé 0,5 %-kal csökkent. 1953-ról 1954-re viszont az irány éppen fordított volt.

Az ipar fejlesztésében elkövetett hibák természetszerűleg kihatottak a gazdasági élet egyéb területeire is. Átmenetileg csökkent a közszükségleti cikkek termelése, szaporodtak a hiánycikkek, meglassult a lakásépítés, a közművek, a közlekedés fejlesztésének üteme, általában az életszínvonal emelkedése.

Hibák mutatkoztak az építőiparban is. Az építőanyagipar termelése ugyanis nem érte el azt a színvonalat, amely szükséges lett volna a feszített építőipari termelés teljesítéséhez, aminek természetes következménye volt az anyagihiány. Sokkal több üzemet, vállalatot kezdtünk el építeni,

mint amennyinek a — műszakilag indokolt idő alatti — felépítéséhez az anyagi eszközök rendelkezésre állottak. Beruházásaink egész sora húzó-dott el, üzembehelyezésük több esztendő t késett. Ez természetesen zava-rokat okozott a népgazdaság azon ágaiban is, amelyekben az új létesít-mények termékeire számítottak.

Az elkövetett hibák ellenére Budapest gyáripara és építőipara az első 5 éves terv időszaka alatt soha nem látott mértékben erősödött.

1954-ben a budapesti állami ipar termelése mintegy két és félszerese volt az 1949. évinek, termelékenysége pedig közel 60 %-kal növekedett öt esztendő alatt. A fontosabb cikkek termelése 1954-ben — az első 5 éves terv utolsó esztendejében — magasan túlszárnyalta a 3 éves tervben elért szintet, mind a nehéz-, mind a könnyű- és élelmiszeriparban.

A termelés ilyen nagyarányú fejlesztését csak hatalmas beruházással lehetett megvalósítani. 5 év alatt a budapesti állami ipari vállalatok 6 mil-liárd forintot meghaladó tervhitelt használtak fel új létesítmények építé-sére, a meglévők korszerűsítésére, a dolgozók munkakörülményeinek javít-ására. *Budapesten 14 teljesen új gyárat helyeztünk üzembe.* Az új ipari létesítményeken kívül nem kevésbé jelentős a már meglévő vállalatok továbbfejlesztése, korszerűsítése. *1950—54 között 84 fontosabb vállalatot bővítettek Magyarországon, s ebből 41 Budapesten van.*

A főváros iparának rendkívüli fejlődéséhez képest méreteiben és jelen-tőségében eltörpül ugyan a budapesti mezőgazdaság fejlődése, mégis szólni kell róla, mert az 5 éves terv ebben is alapvető változásokat eredménye-zett. Nagy-Budapest létrehozásával a mezőgazdaságilag művelhető terület 21 ezer katasztrális holdról csaknem 61 ezerre, a szántóterület 7 ezerről 32 ezerre növekedett. Az átcsatolt községek 9 termelőszövetkezettel, 1 ál-lami gazdasággal és jelentős számú egyéni gazdasággal növelték a buda-pesti mezőgazdaságot. A megnagyobbodott területen fokozott erővel indult meg a mezőgazdaság szocialista átszervezése.

1951-ben több új mezőgazdasági termelőszövetkezet alakult, s az év végére számuk már 14 volt. Ezzel egyidőben alacsonyabb, I. és II. típusú termelőszövetkezeti csoportok is alakultak. Ezek száma 1951 végére már 23-ra emelkedett. A termelőszövetkezeti mozgalom fejlődését hathatósan segítette az 1951 februárjában megalakult Budapesti Gépállomás, melynek traktorállománya néhány év alatt megötszöröződött, tevékenysége nagy-mértékben kiszélesedett.

A mezőgazdasági politikában elkövetett ismeretes hibák Budapesten kevésbé éreztették hatásukat, mint az ország egyéb területein. *Újabb és újabb termelőszövetkezetek alakultak* (1952 végén már 23 termelőszövet-kezet működött a fővárosban) és 1953-ban sem történt visszaesés. A szö-vetkezetek száma nem csökkent, sőt 1953 végére még gyarapodott is, tag-létszámuk pedig egy év alatt 46 %-kal nőtt.

A fővároshoz csatolt mezőgazdasági terület a közigazgatási rendezés előtt is Budapest ellátását szolgálta, természetes tehát, hogy Nagy-Buda-

pest megalakulása után fokozott gondot kellett fordítani fejlesztésére, hiszen a fővárosi lakosság zöldségszükségletének 18—20, gyümölcsszükségletének pedig 30—35 %-át fedezi. Az 5 éves terv első éveiben történtek is bizonyos intézkedések annak érdekében, hogy ez a terület még több zöldséget, gyümölcsöt adjon a lakosságnak, ezek azonban nem bizonyultak elégségesnek. *A jelenleg távoli országrészekből Budapestre szállított zöldség és gyümölcs jórészt a főváros területén, vagy közvetlen környékén lehetne megtermelni, ha a szükséges beruházásokkal, a megfelelő intézkedésekkel ezt szorgalmaznák.*

A lakosság anyagi és kulturális ellátása az első öt éves terv során

Az 1950. évi területrendezés következtében Budapest területe két és félszeresére, lakossága pedig másfélszeresére növekedett. A területben és lélekszámban megnövekedett várost — egészében nézve — abban az időben még sok kívánnivalót maga után hagyó kereskedelem, elhanyagolt városrészek, rendezetlen külső települések, rossz lakásviszonyok, elégtelen közmű- és közlekedési hálózat stb. jellemezték. Ezek nagy része abból a különbségből adódott, mely a régi főváros és a hozzácsatolt — s ezáltal fővárosi rangra emelt — környező települések között fennállt. A Budapesthez kapcsolt területek lakossága a sokféle hiányosság miatt igen sok — és hozzá kell tenni, általában jogos — követelést támasztott.

Az első 5 éves terv nagyarányú iparfejlesztése nemcsak a munkanélküliség megszűnését eredményezte, hanem sok iparágban már munkaerőhiányt okozott. Mivel a munkaerőszükségletet a korábban nem keresők — mint például az addig háztartásban dolgozó nők — munkabalépése, s általában a budapesti lakosság nem fedezte, *a vidékiek igen nagy számban áramlottak Budapestre.* Ez a — felnőtt lakosság foglalkoztatottsága szempontjából kedvezőnek felfogható — jelenség Budapesten árnyoldalával együtt jelentkezett. A bevándorlás ugyanis — a munkavállalás mellett a legkülönbözőbb jogcímeik révén — példátlan mértékű volt. *A lakosság száma 1949-ben még nem érte el az 1,6 milliót, 1956. év elején már kb. 1,9 millió volt.* 1950-től az ellenforradalomig a fővárosi népesség növekedésének mintegy kétharmad része — átlagosan évi 31 ezer fő — a vidékiek ideköltözéséből eredt, de ugyanebben az időszakban a lakosság természetes szaporodása is igen magas, átlagosan évi 13 ezer fő volt, mert a viszonylag kedvező színvonalú halandóság mellett a születések száma rendkívüli mértékben megnőtt. A terhesség-megszakítást szinte teljesen megtiltó rendelkezések szigorú végrehajtása különösen 1953-ban és 1954-ben kiugróan magas születésgyakoriságot okozott. Mindezekon túl a munkanélküliség megszüntetése, a lakosság jólétének növekedése folytán 1949-től 1954-ig a harmincas évek átlagánál 20—50 %-kal volt nagyobb a házasságkötések száma, s ennek hatása is jelentkezett a születéseknél. (Az újszülöttek több

mint egyharmada ugyanis a szülők házaseletének első évében születik.) *A lakosság 13 ezer főt kitevő évenkénti természetes szaporodása még nagyobbak tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy az 1940-et megelőző hét évben Budapest mai területén az 1 000 főt sem érte el. Bár 1955-ben és 1956-ban a házasságkötések és a születések száma csökkent, a fővárosi lakosság növekedésének üteme az ellenforradalomig mégsem vált lassúbbá, mert fokozódott a bevándorlás. Budapest túlnépesedett: 1956-ban már itt tömörült az ország népességének 19 %-a. Ennek következményeként a lakásépítés, a kommunális ellátás, a helyi közlekedés, az egészségügyi, oktatási intézmények és a kereskedelmi bolthálózat fejlődése nem tudott lépést tartani a rohamosan növekvő szükségletekkel.*

A társadalmi rendszerünk lényegéből eredő általános fejlődés számos területen még csak fokozta a követelményeket. Így például meg kellett valósítani a széleskörű — csaknem az egész fővárosi lakosságra kiterjedő — társadalombiztosítást, amely a biztosítottaknak — és hozzátartozóiknak — összehasonlíthatatlanul többet ad, mint a felszabadulás előtti társadalombiztosító intézetek. Meg kellett szüntetni az iskolarendszer korábbi széttagoltságát, kiszélesíteni a középiskolai oktatást, további lehetőséget adni a felnőtt lakosságnak a továbbtanulásra. Ilyen és hasonló követelmények egész sorával kellett számolni.

Az említett átalakításokkal járó feladatok egy része már a 3 éves terv időszakában megvalósult, illetőleg a szervezési munkák jelentősen előrehaladtak. Az 5 éves terv tűzte célul ezek kiterjesztését, az új szervezetek tevékenységének kibontakoztatását.

Az első 5 éves tervidőszakban Budapest kereskedelme nagy átalakuláson ment keresztül. Már 1948—1949-ben *megkezdődött a szocialista kiskereskedelem bolthálózatának kialakítása*, s ez a tervidőszakban még nagyobb ütemben folytatódott, illetve nagyrészt befejezést is nyert.

A főváros belső területén üzlethelyiségek összevonásával korszerű, nagyméretű boltokat alakítottak ki. Az állami szektor boltjai jóval nagyobbak, eladói létszámuk is magasabb, berendezésük és felszerelésük korszerűbb, kiszolgálásuk kulturáltabb a régi kiskereskedői üzleteknél. Különösen a főútvonalakon, nagyforgalmú gócpontokon és a főváros centrumát képező belvárosban vált szükségessé nagy egységek létrehozása. *A belső területek bolthálózatának fejlesztése mellett, a főváros külső területén is bővült a hálózat. Jóllehet a lakosság egyharmad része a peremkerületekben él, a hálózat fejlesztését megelőzően a boltoknak csak kis hányada volt a külső övezetben. A szocialista kiskereskedelem térhódítása természetesen maga után vonta a magánkiskereskedelem visszaszorítását. A magánkiskereskedelem tevékenységének korlátozása azonban viszonylag gyors ütemben, a szocialista kereskedelmi hálózat megfelelő bővítését megelőzve történt, s ez átmenetileg rontotta a fogyasztók ellátását. Ezért 1953-tól — főként 1954-ben — több magánkiskereskedői engedélyt adtak ki. (1951. jan. 25-én 17 733, 1952. dec. végén 1 371, 1954. utolsó napján pedig 3 634 magánkiskereskedő működött a fővárosban.)*

A főváros túlnépesedése és a népgazdaság irányításában elkövetett hibák a kereskedelemben, a lakosság fogyasztási cikkekkel való ellátásában is éreztették hatásukat. 1951—1952-ben fontos élelmiszerekből is voltak ellátási nehézségek. Fokozta az áruhiányt, hogy a fővárosi munkahelyekre naponta bejáró és a kifejezetten vásárlási céllal Budapestre érkező vidéki lakosok is nagymennyiségű árut vontak el az amúgyis aránytalanul megnövekedett népességtől. Az 1951—1953. évi átmeneti időszak után — amikor az említett okok és az 1952. évi rendkívüli aszály zavarokat okoztak az ellátásban — főként az 1953. szeptember 6-i árleszállítást követően erőteljesen megnőtt az áruforgalom, s azóta évről évre növekszik.

Az átmeneti hiányosságok, zökkenők ellenére, a budapesti szocialista kereskedelem végül is megerősödött, hálózatát, kulturáltságát össze sem lehet hasonlítani a régi kiskereskedelmi hálózattal, amelyet néhány reprezentatív belvárosi üzlet kivételével az elmaradottság jellemzett.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni eredményeink értékelésénél annak figyelembevételét, hogy pusztító háború után, a múlt számtalan mulasztását kellett pótolni, igen rövid idő alatt, elmaradottabb településekkel bővített területen, a népesség túl gyors növekedése mellett. Emiatt ugyanis az elért eredmények bármily nagyok is, sok esetben elmaradtak a szükségletek rendkívül gyors növekedése mögött.

A víz, gáz, villany és egyéb közművi (köztisztaság, csatornázás, fürdő) szolgáltatások, a közlekedési hálózat, a lakáshelyzet fejlesztését, javítását is erre való tekintettel kell vizsgálni, hiszen ezeket a szolgáltatásokat csaknem kétmillióra növekedett népesség és számtalan gyár, vállalat, intézmény naponta igénybeveszi, ami önmagában is rávilágít a feladatok nagyságára. A közművi helyzetet — de különösen a lakáshelyzetet — illetően a múltból igen súlyos örökséget vettünk át. Az 1950-et megelőző évek során kevés kivételtől eltekintve, csak a háború pusztításait lehetett — igen nagy munkával — helyreállítani, a további fejlesztés az első 5 éves terv feladatává lett.

1950. január 1-ével a fővároshoz csatolt települések különösen a lakáskultúra tekintetében mutattak kedvezőtlen képet. Ennek jellemzésére elegendő megemlíteni, hogy a peremtelepüléseken 1945-ben 100 lakóház közül csak 35 volt vízvezetékkal ellátva, ugyanakkor Kis-Budapest minden 100 lakóháza közül 94.

Az első 5 éves terv megvalósítása során a lakáshiány enyhítése érdekében történtek intézkedések. A tervidőszakban több mint 18 ezer lakás épült Budapesten, a tiszta lakásszaporulat pedig meghaladta a 13 700-at. A lakásépítkezés nagyobb ütemben 1953 után indult meg, amikor a Fővárosi Tanács nagyszabású lakásépítési programot dolgozott ki. Ennek keretében — főleg a munkáslakta kerületekben — több ezer lakás épült. A lakásépítkezések üteme azonban a szükséglethez mérten nem volt elegendő. Erről tanúskodik a laksűrűségi mutató alakulása: a 100 lakásra jutó lakosok száma az 1949. évi 328 főről 1954-ig 359-re emelkedett. 1955-

től fokozottabban indult meg a lakásépítkezés (ebben az évben már 7 370 lakás került átadásra), a további fejlődést azonban rövid időre megszakította az ellenforradalom.

A lakásépítkezések mellett jelentős összeget — a szükségesnél azonban jóval kevesebbet — fordítottak a lakóházak karbantartására, állagmegóvására is. Erre annál is inkább szükség volt, mivel — az 1954-ben végzett felmérés szerint — a lakóházak mintegy 18 %-a teljes tatarozásra szorult. 1950-től az ellenforradalomig mintegy 1,5 milliárd forintot fordítottak épületjavításra, melyből kb. 900 lakóház (20 000 bérlemény) teljes felújítását végezték el.

A lakóházak, vállalatok, intézmények közművi ellátottsága javult. 1950-től 1956-ig 320 km vízcsőhálózat, 125 km csatornahálózat, 134 km gázcsőhálózat épült. A hálózatfejlesztés jelentős része a közműveket nélkülöző, vagy csak igen rosszul közművesített peremtelepülésekre jutott.

A csőhálózat fejlesztésével egyidejűleg a házak, ingatlanok vízvezetési bekötéseinek száma több, mint 11 ezerrel, a csatornahálózati bekötések száma pedig közel négyezerrel nőtt. A víztermelési kapacitás növekedése érdekében új termelő telepeket és víztároló medencéket (köztük a 30 ezer m³ űrtartalmú Gellért-hegyi sziklamedencét) építettek és folytatták az új úgynevezett csáposkutak létesítését, amelyek vízhozama a régi típusúaknak két-háromszorosa. *A beruházások eredményeként a víztermelés 7 év alatt 57 %-kal, 67 millió m³-rel növekedett.*

A Vízművek azonban mindennek ellenére nem tudott lépést tartani a fogyasztás rohamos növekedésével. *Különösen az ipari üzemek, gyárak egyre növekvő vízigénye jelentett nagy megterhelést a Vízművek kapacitásához mérten.*

Budapest belső kerületeiben a háztartások jelentős része már a fel szabadulás előtt is gázzal főzött, a külső kerületekben azonban a lakások túlnyomó többségéből hiányzott a gázvezeték. A háborús károk helyreállítása után elsősorban ez szabta meg a tennivalókat. Mindenekelőtt a gáztermelő berendezéseket kellett fejleszteni és korszerűsíteni. 1949-ben a Liszpétől Csepelig húzódó nyersolajvezetéket meghosszabbították az óbudai gázgyárig. E csővezetéken alkalmazott műszaki újítás — amely lehetővé tette, hogy a vezetéken felváltva nyersolajat és földgázt szállítsanak — nagy segítséget jelentett a főváros gázellátásában. A Gázművek nagyarányú beruházásai révén új kemenceblokkokat, szénkeverő és tisztító berendezéseket helyeztek üzembe. A gáztermelés fejlődésére jellemző, hogy 1956-ban már mintegy 100 millió m³-rel több gázt értékesítettek, mint az 5 éves terv első évében. A gázfogyasztók száma évenként átlagosan 7 600-zal emelkedett és 1956 végén meghaladta a 200 ezret. A tervidőszak alatt 42 ezer, 1955—1956-ban további 17 ezer háztartás kapott gázvezetéket.

Az 5 éves terv és az azt követő évek során *Budapest közlekedésének fejlesztéséről is gondoskodtak*, de a több mint egy és háromnegyed millió budapesti, a kb. 150 ezer Budapesten dolgozó pestkörnyéki, valamint a

naponta ideérkező több tízezer vidéki utazásai, a munkahely megközelítése, a kulturális, sport, kirándulási és egyéb igények miatt felmerülő személyforgalom lebonyolítása olyan erőpróba elé állította a közlekedési vállalatokat, amit nem minden tekintetben állottak ki. Fokozta a járművek igénybevételét az is, hogy *a dolgozók érdekében a viteldíjakat igen alacsonyra szabták*. A közlekedési igény rohamos növekedésére jellemző, hogy 1949-ben naponta mintegy 910 ezer, 1953-ban 1,3 millió, 1955-ben pedig már 1,4 millió embert szállítottak a villamosok és autóbuszok.

Szállított utasok száma (millió fő)

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Villamos és trolibusz	648,1	716,2	748,1	780,8	801,7	799,2
Autóbusz	94,7	118,6	148,7	178,0	200,3	220,2
Összesen	742,8	834,8	896,8	958,8	1002,0	1019,4

Nagy-Budapest megalakulása után halaszthatatlanná vált a külső munkáskerületek ritka és elhanyagolt közlekedési hálózatának fejlesztése. Ezekben a városrészekben több új villamos- és autóbuszjárat létesült. 1950-ben az Árpád-híd megnyitásával egyidejűleg kapcsolat keletkezett Újpest, Angyalföld és Óbuda között. 1951. május 1-én adták át a forgalomnak a Boráros teret Csepellel összekötő gyorsvasutat. A Dimitrov téri aluljáró elkészítése után a 9,5 milliós költséggel épült, és a Boráros térig meghosszabbított Duna-parti 2-es járat a belső kerületek utasforgalmának gyorsabb és zavartalanabb lebonyolítását tette lehetővé. Az 1952-ben újjáépített Petőfi-hídon átvezető villamosforgalom a Móricz Zsigmond körtér és a Margit-híd, illetve a Moszkva tér között biztosított közvetlen összeköttetést és ezzel tehermentesítette a Szabadság-hidat. Több útvonalon megtörtént a vágányok középre helyezése. 1949-ben kezdődött meg a trolibuszhálózat kiépítése, amely főként a VI. és VII. kerület belső közlekedését és a Baross utca forgalmát tehermentesíti. 1955-ben már 11 járaton 188 trolibusz szállította az utazóközönséget, az 1950. évi egyetlen járat helyett.

Legszámottevőbben az autóbuzsközlekedés fejlődött. A peremkerületi lakosság érdekében új vonalakat létesítettek, a már meglévő járatokon pedig növelték a kocsik számát. Az ötéves terv kezdetétől 1956-ig több mint 300-zal növekedett a Fővárosi Autóbuszüzem járműállománya. 1950-től az ellenforradalomig tehát — mint azt a teljesség igénye nélkül felsorolt tények is mutatják — lényegesen bővült Budapest közlekedési hálózata, növekedett a járművek száma. A gazdasági eszközök ugyan nem álltak mindig a szükségletekkel arányosan rendelkezésre, a még befejezetlen földalatti vasút építkezései a közlekedési beruházási összegek nagyobb részét igénybevétték, mégis az adott keretekkel jól, a lakosság érdekeit szem előtt tartva gazdálkodtak a helyi közlekedés irányítói.

A lakosság életkörülményeinek javítása az élet egyéb területein talán még inkább megmutatkozik. A már előzőleg megvalósított egységes társadalombiztosítási szervezet (SZTK) alapján megszervezték a területi elv szerinti körzeti orvosi és szakorvosi ellátást. *A társadalombiztosítást a fővárosi lakosság túlnyomó többségére kiterjesztették.* Az egészségügyi hálózat fejlesztésére az 5 éves tervidőszakban 470 millió, az 1955—1956. évek során pedig további 146 millió forintot fordítottak Budapesten. Ezekből az összegekből például 6 új szakorvosi rendelőintézetet létesítettek, több meglévő intézetet kibővítettek, és *kórházi ágyak számát 1956-ig mintegy 4000-rel emelték.* Az 5 éves terv idején nyílt meg többek között a Heim Pál Gyermekkórház, a Schöpf-Merei Ágoston Koraszülött Kórház, az Országos Onkológiai Intézet, az Agy- és Idegsebészeti Intézet, a Fodor József Tbc. Kórház, valamint a Hepatitis Kórház. Ebben az időszakban létesültek Budapesten először onkológiai gondozóintézetek.

Az egészségvédelem és a betegségek megelőzésére irányuló munka hatékonyabbá tétele érdekében létrejött a Közegészségügyi és Járványügyi Állomás, amelynek eredményes működését több járványos betegség előfordulási gyakoriságának csökkenése bizonyítja. Az 5 éves terv egészségügyi eredményei között kell megemlíteni a Vérellátó Szolgálat megerősítését is.

Az intézményes anya- és csecsemővédelem érdekében 1950 óta egész sor intézkedés történt. Ezek közé tartozik a szülési és gyermekágyi segély, az ingyenes csecsemőkelengyeutalvány és a gyermekápolási táppénz bevezetése. A dolgozó anyák gyermekeinek szakszerű gondozását szolgálta a bölcsődei hálózat nagyarányú fejlesztése. *A budapesti bölcsődék befogadóképessége 1950 és 1956 között négyszeresére nőtt.* Erre annál is inkább szükség volt, mivel nagyon megnőtt a születések száma, ami egyébként nemcsak az anya- és csecsemővédő, hanem kezdetben az óvodai, néhány évvel később az általános iskolai hálózat gyors fejlesztését is sürgette. Az első 5 éves tervidőszak oktatási célú beruházásai az óvodai hálózatban is éreztették hatásukat: *1955 végén már 430 óvoda működött Budapesten az 1951. évi 346-tal szemben.* A beírt gyermekek számának 32 %-os növekedése azonban így is fokozódó zsúfoltságot vont maga után. Hasonlóan nagy mértékben emelkedett az általános iskolai tanulók száma is, ami az iskolahálózat jelentős bővítése ellenére olyan kényszermegoldásokat tett szükségessé, mint pl. a váltakozó rendszerű oktatás.

Tanév eleje	Általános iskolák	Osztálytermek	Tanulók
	s z á m a		
1950/51	273	2 940 ¹	151 866
1956/57	313	3 500	189 923

¹ A tanév végén.

Az általános iskolák, az osztálytermek számának növekedése jelentős volt, de nem tudott lépést tartani a tanulók számának gyorsütemű emelkedésével. Ennek különösen az volt az oka, hogy a peremközségekben és -városokban az oktatás színvonala, az oktatás anyagi, tárgyi feltételei, a múlt rendszer iskolapolitikájának következményeként a belső kerületek színvonalához képest igen elmaradottak voltak. Ezekben a kerületekben építettünk ugyan a pedagógiai és az egészségügyi követelményeknek megfelelő, korszerű, új általános iskolákat (mint pl. X. kerületi Keresztúri úti, a XI. kerületi Köbölkúti úti, a XVIII. kerületi Kassa utcai iskolák), az elmaradottságot azonban még nem lehetett teljes mértékben felszámolni.

A kötelező oktatáson túlmenő igény nagyságát jellemzik a közép- és felsőfokú iskolák adatai. A középiskolai tanulók száma minden évben meghaladja a 33 ezret, az egyetemekre, főiskolákra történő állandó túljelentkezés pedig közismert tény. *Az általános gimnáziumok mellett szakközépiskolákat (technikumokat, művészeti gimnáziumokat stb.) szerveztek.*

Fővárosunkban erőteljesen bontakozott ki az emberek tanulás, művelődés utáni vágya. A dolgozók általános- és középiskolái, az egyetemek levelező tagozatai, a József Attila Szabadegyetem, a különböző nyelvtanfolyamok stb. iránti érdeklődés, a különféle ismeretterjesztő előadásokon való tömeges részvétel, a soha nem látott mértékű „könyvéhség”, a múzeumok, könyvtárak forgalma stb. bizonyítéka annak a *mélyreható átalakulásnak, amely kulturális téren is bekövetkezett az országban, s ezen belül a fővárosban.* A kultúra iránti vonzalom erősödését jellemzi az egyes népművelési intézmények látogatottságának alakulása: 1951-ben 10 budapesti lakosra 14 színház- és 112 mozilátogatás jutott, 1958-ban ugyanezek a mutatók már 21 színház- és 211 mozilátogatást jeleztek.

Az 1956. évi ellenforradalom pusztításai

Az ötéves terv befejezése után már 1955-ben új lendületet vett az építőmunka. *1956-ban a párt Központi Vezetőségének júliusi határozata* részletesen elemezte az ötéves terv végrehajtása során keletkezett aránytalanságokat, őszintén feltárta az elkövetett hibákat, meghatározta a hibák kijavításának, a szocializmus építésének további útját, előtérbe állította a lakosság anyagi és kulturális igényeinek nagyobb mértékű és magasabb színvonalon történő kielégítését. *A határozat minden politikai feltételét megteremtette annak, hogy a néptömegek életében mutatkozó nehézségeket kiküszöböljék, végrehajtását azonban megakadályozta az 1956 októberében kirobbant ellenforradalom.* Az ellenforradalmi erők kihasználták a mindjobban kibontakozó revizionizmusnak a pártot bomlasztó, a népi hatalmat támadó tevékenységét, és azt, hogy a revizionizmus elleni harc nem volt elég következetes, határozott, nem volt eredményes. Megértették,

hogy rájuk nézve súlyos politikai csapás lenne, ha a párt szívós munkával a júliusi határozat irányvonala szerint dolgozna, és megerősödne a népi hatalom tekintélye. Ezért gyűjtötték erőiket a támadásra, hogy megakadályozzák a hibák helyrehozását, a már megvalósult vívmányok továbbfejlesztését.

Ismeretes, hogy az ellenforradalom nemcsak a revizionista áramlatok átmeneti előretörését, sok területen — különösen az irodalomban és a művészeti életben — a kispolgári nézetek ideiglenes térhódítását hozta magával, hanem az emberéletben bekövetkezett veszteségek mellett, sok milliárd forintot kitevő károkat okozott a népgazdaságnak, és gazdaságilag is Budapestet érintette a legsúlyosabban. A főváros élete megbénult. Az ipari termelés egy ideig szinte teljesen szünetelt és az ellenforradalom leverése után is hónapokon keresztül rendkívül alacsony színvonalon folyt. A termelés nélkül kifizetett béreken kívül — ami a minisztériumi iparban kb. 101 millió Ft volt — igen nagy károk keletkeztek az álló- és forgóeszközökben. Ezek együttes összege a minisztériumi iparban meghaladta az 1 milliárd forintot. A termelőszövetkezetek 8 millió Ft kárt szenvedtek, ami egész évi bruttó bevételük mintegy negyed része volt. 93 épület (ebből 88 lakóház) teljesen megsemmisült, több mint ötezer megsérült. Az épületkárok meghaladták az egymilliárd forintot. Az oktalan sztrájkok és a berendezések rongálódása következtében a fővárosban úgyszólván nem volt közlekedés. A harcok folyamán 3,4 km villamosvágány, 73,6 km villamos- és 21,6 km trolibusz-felsővezeték, 132 villamoskocsi, valamint 8 trolibusz és 15 autóbusz rongálódott meg.

A kulturális élet is úgyszólván egészen megszűnt. Az intézmények ugyancsak súlyos károkat szenvedtek. Megsérült többek között 112 általános- és 43 középiskola, 8 színház, 38 mozi és 3 múzeum.

Az egyébként is igen rossz szállodai helyzetet súlyosbította, hogy 418 szállodai szoba teljesen használhatatlanná vált.

A korántsem teljes felsorolás még megközelítőleg sem érzékelteti az ellenforradalom okozta anyagi veszteségek nagyságát. Kiürültek a kereskedelmi raktárak. A főváros lakossága új inflációnak nézett elébe és a munkanélküliség lehetősége is kísértett.

Ilyen körülmények között állt a politikai és gazdasági munka élére a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. A feladatok nagyságát — az elmondottak után — nem kell hangsúlyozni. A párt és a kormány az ellenforradalom leverését követő nehéz helyzetben azonban szívós, céltudatos politikájával, a gazdasági vezetésben követett helyes szemléletével lépésről lépésre haladva, rövid időn belül maga mellé állította a magyar dolgozók túlnyomó többségét. Irányításával az építőmunkának olyan lendülete bontakozott ki, amely a háború utáni újjáépítéshez hasonlítható.

A Magyar Szocialista Munkáspárt vezetésével a népi hatalom gyorsan helyreállt. Az ellenforradalom erői a fegyveres ellenforradalmár csoportok szétverése után, rövid idő alatt politikailag is felbomlottak. Az MSZMP és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány marxizmus-leninizmus elveihez hű politikájának eredményeként várakozáson felüli gyorsasággal következett be a helyreállított népi demokratikus rend politikai és gazdasági konszolidációja.

A szocialista tábor országai — különösen a Szovjetunió — nagy segítséget adtak ahhoz, hogy az 1956 végén, 1957 elején fenyegető inflációt, munkanélküliséget és életszínvonal csökkenést elkerüljük. A Szovjetunió például 1957-ben 875 millió rubel értékű, hosszúlejáratú áru- és szabad devizahitellel segítette a magyar népgazdaságot, rendkívül kedvező feltételek mellett. Ezenkívül 500 millió Ft értékű segítyt nyújtott, továbbá hosszabb haladékot adott korábbi hitelek törlesztésére és 1 milliárd forint tartozást engedett el. A Szovjetunió nyersanyag-szállításai lehetővé tették a termelés zavartalanságát. 1957-ben többek között a kohászat, gépgyártás, vegyipar, gumiipar részére szállított nyersanyagokat; a mezőgazdaság számára vegyi alapanyagokat és gépeket bocsátott rendelkezésre. A nehéz helyzetben a moszkvai Városi Tanács is fővárosunk segítségére sietett és nagy mennyiségű építőanyagot (többek között 42 ezer m² tetőfedőpalát, 5 millió db téglát, 3 ezer m³ fenyő-fűrészárut, 2 ezer tonna horganyzott lemezt) ajándékozott a helyreállítási munkákhoz.

A Szovjetunió mellett a népi demokratikus országok is gyorsan segítségünkre siettek és minden ellenszolgáltatás nélkül, összesen 975 millió Ft értékű árut szállítottak részünkre. (A Kínai Népköztársaság 380, Csehszlovákia 190 millió Ft értékű árusegélyt adott.)

A politikai és gazdasági vezetésben bekövetkezett változások, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozott intézkedései, a szocialista tábor országainak testvéri segítsége hamarosan éreztették hatásukat.

A budapesti állami ipar termelése már 1957 májusában elérte és még ebben az évben 1 0/0-kal túlszárnyalta az 1955. év — egyébként is kiugró — teljesítményét és 7 0/0-kal volt magasabb, mint 1954-ben. A termelékenység ismét az 1955. évi színvonalon mozgott és 6 0/0-kal haladta meg az 1954. évi eredményt. Az 1956 utolsó negyedévi, csaknem teljes munkaszünetelés után az építőipar a nagy erővel megindult helyreállítási munkák, nagymértékű tatarozások és a megnövekedett lakásépítés következtében túlszárnyalta az ellenforradalom előtti idők eredményét is.

1957—1958-ban annyi lakás épült a fővárosban, mint az 1953—1956. években együttvéve. Folytatódtak az előző években elkezdett új, modern állami lakótelepi építkezések, és meggyorsultak a kedvezőbb városképet kialakító foghijbeépítések is.

Nagy lendületet vett a főútvonalak bérházainak sortatarozása. A közlekedés zavartalanabb lebonyolítása érdekében árkadosították a Rákóczi út egy részét. Megindult — és ma is gyors ütemben folyik — a villamosvágányok korszerűsítése. Fejlesztették a közlekedési hálózatot, melynek keretében az új lakótelepeket is közlekedési hálózattal látták el. Két év alatt 107 új villamos motorkocsi és 155 autóbusz növelte a járműállományt. Mindenki által tapasztalhatóan javult a közvilágítási helyzet. 1958-ban számos elavult világítási berendezést kifizetésű, nagyteljesítményű higanygőzlámpákkal és fénycsövekkel cseréltek ki. Az elavult közvilágítási berendezések korszerűsítése 1958-ban 11 millió forintba került.

A legutóbbi években szinte minden egyes nap hozott valami újat a budapesti lakosságnak. A sortatarozások nyomán a lebontott állványterdő mögül előbukkanó izlésesen felújított épületek, a Nagykörút ostoronyeles lámpái, a főbb útvonalak fénycsővilágítása, az újvonalú villamoskocsik, autóbuszok és taxik forgalombaállítás, modern portálok, reklámok építése, a gépjárművek egyre szaporodó száma, a pormentes szemétszállító autók stb. igazi világvárosi színvonalra emelték Budapestet.

Az ellenforradalmat követően elért eredmények és sikerek alapján készült el a második 3 éves terv az 1958—1960. években követendő gazdaságpolitika és gazdasági feladatok meghatározására. *A terv előírta az iparosítás továbbfolytatását, ezen belül a nehézipar és különösen egyes iparágai elsődleges fejlesztését, a gazdasági vezetés színvonalának emelését, a népgazdaságban még fellelhető aránytalanságok megszüntetését, a reálbérek és reáljövedelmek gazdaságilag megalapozott emelkedését.*

Budapest iparának és építőiparának az ellenforradalmat követő kiemelkedő eredményeiben nagy szerepet játszott a korábbinál magasabb színvonalú gazdasági irányító munka. Az iparvezetésnek és a tervező munkának olyan módszerei kerültek alkalmazásra, amelyek a legeredményesebben kapcsolják össze az osztályadalmi, helyi és egyéni érdekeket a gazdaságpolitikai célkitűzések megvalósításában. *A helyi és a vállalati kezdeményezések nagyobb arányú kibontakozását, az érdekek összehangolását célozta az 1957-ben bevezetett és eredményesnek bizonyuló nyereségrészesedési rendszer.* 1957-ben a budapesti minisztériumi iparban működő vállalatok közel 94 %-a tartozott a nyereségrészesedési rendszerbe, és átlagban mintegy 2 hetes munkabérnek megfelelő nyereségrészesedést osztott ki dolgozóinak.

A második 3 éves terv első évében, 1958-ban már a budapesti ipar termelésének újabb jelentős fejlődése volt tapasztalható. Az állami ipar 1954-hez viszonyítva 19 %-kal növelte termelését, ugyanakkor termelékenységének színvonala 13 %-kal haladta meg az 1954-ben elért szintet. *A termelés 1959 első felében, különösen a márciusi párthatározat nyomán tovább növekedett.* 1959 első nyolc hónapjában a termelés 9 %-kal haladta túl az előző év azonos időszakának eredményeit, a termelékenység pedig 3 %-kal volt magasabb, mint az 1958 első nyolc hónapjában elért átlagos színvonal.

Ezeknek az eredményeknek az elérését nagymértékben elősegítették a budapesti dolgozóknak az 1959. évi Pártkongresszus tiszteletére tett felajánlásai. 1959 első nyolc hónapjában a minisztériumi iparban az eredeti termelési tervet 4, a felajánlásokkal növelt tervet pedig 2 0%-kal túlteljesítették. Ugyanilyen mértékű volt az egy munkásra jutó termelésre vonatkozó eredeti és a felajánlásokkal növelt terv túlteljesítése is.

Az ipari termelés gyorsütemű növekedése lehetővé tette a kereskedelem készleteinek feltöltését. 1957 közepére a készletek már csaknem minden cikkből elérték az 1956. október elsejei szintet. A különböző bérrendezések, a mezőgazdasági beadási kötelezettség eltörlése, az adórendszer átalakítása, a gyermektelenségi adó megszüntetése stb. megnövelték a lakosság vásárlóerejét, s ez a készletek feltöltésén felül is nagyobbította a kereskedelem feladatait. *A kiskereskedelem 1958-ban 5,1 milliárd Ft-tal, 38,1 0%-kal nagyobb forgalmat bonyolított le, mint 1953-ban.* Az áru-főcsoportok közül különösen jelentős mértékben emelkedett a vegyes iparcikkek forgalma, az 1953. évi 2,4 milliárd Ft-ról 4,3 milliárd Ft-ra, 79,4 0%-kal; a ruházati-, textil- és bőrárak forgalma pedig 2,6 milliárd Ft-ról 4,1 milliárd Ft-ra, 59,5 0%-kal növekedett.

A lakosság életszínvonalának emelését célzó intézkedések nyomán *megnövekedett vásárlóerő elsősorban a tartós fogyasztási cikkek forgalmának rohamos növekedését eredményezte.* Ugrásszerűen megnőtt a kereslet a magnetofonok, lemezjátszók, hűtőszekrények, háztartási gépek, sportszerek, ékszerek, órák, jobb minőségű bútorok, fotócikkek, építési anyagok stb. iránt, s ennek eredményeképpen 1958-ban a vegyesiparcikkek forgalma a kiskereskedelem összes forgalmának 23,4 0%-a volt, szemben az 1953. évi 18,0 0%-kal. Növelte a tartós fogyasztási cikkek forgalmát a részletvásárlási akció bevezetése is; ennek segítségével a kisebb jövedelemmel rendelkező családok is könnyebben hozzájuthattak a nagy értékű árucikkekhez.

Ebben az évben tovább emelkedett a kiskereskedelmi forgalom. *1959 első félévében a teljes forgalom 6 0%-kal haladta túl a múlt év első félévét, vegyes iparcikkből pedig 13 0%-kal adtak el többet, mint 1958 azonos időszakában.*

Az ellenforradalmi cselekmények miatt megrongálódott boltok helyreállításán túlmenően az utóbbi években nagy figyelmet szenteltek a hálózat bővítésének is. 1957 végén 5 973 élelmiszerbolt, 828 ruházati, 243 vas- és műszaki áru bolt stb. állt a vásárlók rendelkezésére, szemben az 1952. évi 4 440 élelmiszer-, 327 ruházati és 125 vas- és műszaki áru bolttal.

A vásárlók kiszolgálásának színvonalát növelik és a vásárlás idejét megrövidítik a különböző új, korszerű kiszolgálási formák (önkiszolgáló, gyorskiszolgáló stb. boltok), és a nemrégiben meghonosított hasznos szolgáltatások, mint például az előrerendelés, házhozszállítás stb.

Az MSZMP Budapesti Pártbizottsága, a Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága és a Fővárosi Tanács napirendre tűzte Budapest túlnépesedé-

sének megszüntetését. Törődni kell ezzel annál is inkább, mert a főváros népessége annak ellenére, hogy az ellenforradalom alatt a halálozás magasabb aránya és az illegális külföldre távozások következtében átmenetileg csökkent, *a nagymértékű bevándorlás miatt napjainkban is jóval gyorsabban gyarapszik a kívánatosnál.* Ilyen körülmények között a lakásépítés, a közművi, közlekedési és egyéb városfejlesztési beruházások nem tarthatnak lépést a lakosság rohamosan növekvő szükségleteivel.

Kormányzatunk az elmúlt két év alatt az ellenforradalom előtti idők számos mulasztását pótolta. Az életszínvonal tetemes növelése, a jó eredményeket hozó gazdasági intézkedések mellett például megjavult a könyvkiadás, előnyösen változott a színházak, mozik műsorpolitikája is. Megnőtt az idegenforgalom, az utóbbi időben kezdődött el a szállodai kapacitás nagyobb mérvű növelése. *A felszabadulás óta 1958-ban volt a legnagyobb Budapest idegenforgalma;* közel 60 ezer külföldi vendég szállt meg a szállodákban, és ott több mint negyedmillió napot töltött el összesen.

Az említett néhány példa alapján is nyilvánvaló az ellenforradalom pusztítása utáni nagyarányú fejlődés, melyet a munkanélküliség helyett számos területen munkaerőhiány; infláció, áruhiány helyett az igényeket csaknem maradéktalanul kielégítő kereskedelem; életszínvonal csökkenés helyett szilárd és emelkedő életszínvonal jellemez.

A szocializmus építésének alapvető célkitűzése az életszínvonal állandó, következetes emelése. Az a forradalmi folyamat, mely a földosztással és az államosításokkal kezdődött, alapvető változásokat hozott létre az ország lakosságának életében.

Az életszínvonal az 1951—53. években — a gazdaságpolitikában elkövetett, a párt által feltárt, elemzett hibák miatt — nem töretlenül emelkedett, átmenetileg visszaesett, de 1954-től évről évre rendszeresen nőtt és 1957-ben az ellenforradalom leverése után tett kormányintézkedések hatására különösen nagymértékben növekedett. *A munkások és alkalmazottak reálbére 1958-ban már 43 0/0-kal meghaladta az 1938. évinél magasabb 1949. évi színvonalat.*

Munkások és alkalmazottak reálbér indexe
1949 = 100 (országos adatok)

1949:	100	1954:	102
1950:	101	1955:	106
1951:	90	1956:	118
1952:	82	1957:	138
1953:	87	1958:	143

A reálbérek színvonala mellett még számtalan tényező határozza meg a dolgozók életkörülményeit, ezért — a teljesség igénye nélkül — más, a társadalom jólétét növelő intézkedésekre, eredményekre is fel kell hívni a figyelmet. Csak a törvények, kormányintézkedések egyszerű áttekintése is sok vívmányra, az állami gondoskodásnak számtalan megnyilvánulására emlékeztet. Ezek legtöbbször országos érvényűek, hatásuk Budapestre általában nincs külön felmérve, de legtöbb esetben ez nem is szükséges, mert a fővárosi dolgozók életét lényegében ugyanolyan mértékben könnyítik meg, mint a vidékiekét.

Az életkörülmények tekintetében rendkívül fontos, hogy létbizonytalanság nem nyugtalanítja többé az embereket. A munkanélküliség a súlyos megpróbáltatásokat jelentő ellenforradalom után is csak igen rövid

ideig tartó és korántsem olyan nagy körre kiterjedő volt, mint ahogy arra az akkori gazdasági helyzetben számítani lehetett. A *Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az ellenforradalom leverése után nagy körültekintéssel minden eszközt felhasznált annak érdekében, hogy a gazdasági élet nehézségei ne érintsék súlyosan a dolgozókat. A népgazdaság átszervezése miatt átmenetileg elbocsátásokat kellett végrehajtani. A kormány 1957. január 1. és március 31. között lehetővé tette, hogy két évvel a nyugdíjkorhatár betöltése előtt nyugdíjazni lehessen az idős dolgozókat. Az elbocsátásra kerülők pedig a 15 napi felmondási időn túl 1 havi átlagkeresetnek megfelelő összeget (mely azonban hosszú szolgálat esetén 3 havi is lehetett) kaptak, féléven keresztül pedig munkanélküli segélyt (300—600 Ft) folyósítottak részükre. Itt kell megemlíteni, hogy a munkanélküliség félévnél rövidebb idő alatt szűnt meg.*

A dolgozókról való gondoskodás azonban nemcsak az ilyen szükségintézkedésekben mutatkozik meg, hanem számos, a mindennapi életet érintő *juttatáson, kedvezményen* keresztül is. A fizetett szabadságot és ebédidőt, az üzemi étkezéshez való állami hozzájárulást, a munkaruha juttatást, a védőóteleket, a munkásszállások kedvezményes bérét, a közlekedési kedvezményeket és a különböző természetbeni juttatásokat, a jó munkáért kiosztott jutalmakat, prémiumokat stb. ma már a dolgozók természetesnek, magától értetődőnek tekintik.

Az életkörülményeket természetesen elsősorban a munkabérek színvonala befolyásolja, de, hogy milyen jelentősek voltak már 1955-ben — s azóta csak növekedtek — a béren kívüli juttatások, azt a következők szemléltetik:

fizetett szabadság térítés	1 609,0 millió Ft
fizetett ebéidő térítés	1 869,0 „
betegség esetén járó juttatások	2 524,1 „
gyermeknevelési juttatások	1 256,4 „
jutalmak, segélyek (vállalati)	482,1 „
természetbeni juttatások	1 350,0 „
üdültetés	125,6 „
munkásszállások költségei	124,0 „
egyéb térítés és juttatás	140,0 „

A felsorolt juttatások összege majdnem 10 milliárd forint, amely az összes kereset közel 30 %-ának felelt meg.

A társadalmi gondoskodás megszokottá vált és sokan hajlamosak arra, hogy csak a kétségtelenül még fennálló — hibákat vegyék észre. Sokan nincsenek megelégedve például az SZTK munkájával, nem veszik tekintetbe, milyen nagy vívmánya a népi demokráciának a minden dolgozóra és családtagjára kiterjedő biztosítási rendszer: hogy fizetésének háromnegyed részét betegsége alatt egy évig (tbc-s megbetegedés esetén 2 évig)

lappénzként mindenki megkapja, és hogy csekély térítésért jut orvossághoz; orvosi segítséget kap anélkül, hogy emiatt fizetéséből levonnának. A Horthy-korszakban 5 %-nál többet vontak le erre a célra a keresetekből. Figyelembe kell venni azt is, hogy 1938-ban 2,8 millió, 1957-ben 6,1 millió volt a társadalombiztosításba bevontak száma az országban és ez utóbbi évben az állam által adott gyógyszerek értéke meghaladta az 500 millió forintot.

A terhességi- és gyermekápolási szabadsággal, az anyasági segellyel, a babakelengye-utalvánnyal, a bölcsődék, óvodák, napközi otthonok fenntartásával a dolgozó nők helyzetén — ha még nem is eleget, de a Horthy-korszakhoz képest hasonlíthatatlanul sokat — segített a párt és a kormány gondoskodása. Ervényesül az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elve, ugyanakkor a kapitalista Nagy-Britanniában 52—57, Belgiumban 55—58, Svájcban 66 %-a a női munkabér a férfiak keresetének. *Népköztársaságunk alkotmánya a jogok terén egyenlővé tette a nőt a férfival, 'fizikai adottságaira és anyai hivatására tekintettel pedig egy sor jogszabály gondoskodik a nők külön védelméről.* A szülő nő az általános 50 % helyett 80 %-os táppénzt kap a kórházi ápolás ideje alatt. A szülési szabadság 12 hét, s a gyermek betegsége esetén annak 1 éves koráig (egyedülálló nőnél 2 éves koráig) táppénzes állományba veszik az anyát. A munka törvénykönyve, mint ismeretes, oldalakon át sorolja fel azokat a kedvezményeket, melyekben a terhesség folyamán és a szoptatási idő alatt részesíteni kell az anyákat, illetve leendő anyákat. Bizonyos munkaköröket egészségvédelmi okokból nőekkel nem lehet betölteni.

A fiatalok helyzete különösen sokat javult a felszabadulás után. *A szakképzettség megszerzéséhez és utána az elhelyezkedéshez az állam sokoldalú segítséget ad.* Az ipari tanulók 120—200 Ft-os ösztöndíjat kapnak és a tanulóotthonban lakók ételmezésére havonta 300, tanszerellátásra pedig személyenként közel 200 Ft-ot fordít az állam. A Horthy-korszakban az inas teljesen ki volt szolgáltatva munkáltatójának és mint ifjúmunkás is 40—50 %-kal alacsonyabb fizetést kapott ugyanazon munkateljesítményért. *Ma a középiskolákban egészen minimális a tandíj, a fiatalok külön kiadások nélkül vehetik igénybe a sporteszközöket, pályákat, és üdülőtáborokba viszik őket.*

A felsőoktatási intézményekben ma mintegy 2 és félszer annyi hallgató tanul, mint a háború előtti években. A Horthy-rendszerben a munkások és parasztok gyermekei csak kis számban juthattak be az egyetemekre, főiskolákra: *az 1937/38. tanévben a hallgatóknak mindössze 3,5 %-a volt munkás, paraszt származású, ma arányuk túlhaladja az 50 %-ot.*

A felsőiskolát végzők anyagi megsegítéséről a kormány sok formában, többek között jelentős összegű ösztöndíjakkal gondoskodik. A hallgatók kb. 80 %-a részesül ösztöndíjban, illetőleg rendszeres pénzbeli támogatásban. Ezek havi összege több mint 6 millió forintot tesz ki.

A felszabadulásig a dolgozó tömegek számára ismeretlen fogalom volt a *kedvezményes üdülés.* Ma a helyzet alapvetően más. A Magyar Szak-

szervezetek XIX. kongresszusának jelentése 1958 elején beszámolt arról, hogy csupán 1953-tól 1957-ig milyen nagy számban vettek részt a dolgozók és családtagjaik az üdülés különböző formáiban:

kedvezményes felnőtt üdültetés	855 100
üdülő-szanatóriumban elhelyezés	33 600
családos (szülő és gyermek) üdültetés	6 800
gyermeküdültetés	114 600
külföldi üdültetés	6 500
vállalatok (intézmények) önálló üdültetése	kb. 500 000
vállalatok (intézmények) önálló gyermeküdültetése	kb. 127 000

A szakszervezetek az elért eredmények mellett a továbbiakban arra törekcszenek, hogy az üdülőhálózatot — különösen a családos üdülőket — továbbfejlesszék és az üdülés körülményeinek kulturáltságát növeljék.

Népi demokráciánk nagyobb részt megoldotta a munkából kiüregedet-tek problémáját is. 1938-ban az OTI-nál és a Bányatárspénztárnál 50 ezren részesültek — az OTI kimutatása szerint — havi 3—18 pengőnyi valami-lyen járadékban. Ismeretes, hogy voltak alkalmazotti rétegek (honvédség, közalkalmazottak stb.), melyeknek helyzete előnyösebb volt, de általános intézkedés nem történt az öregekről való gondoskodás tekintetében. A fel-szabadulás után az első általános nyugdíjrendezés 1952. január 1-én lépett hatályba. A régi, eltérő elbírálással szemben egységesen állapította meg a korhatárt (férfi 60 év, nő 55 év), de még viszonylag alacsony összegű jut-tatást nyújtott, különösen a régebben, illetve a korhatár előtt nyugdíjazot-taknak. Az 1954. október 1-én megjelent nyugdíjtörvény már lényeges elő-relépés volt.

Az idősebb dolgozókról való gondoskodás mértékének elbírálásánál figyelembe kell venni, hogy nálunk 50 %-os a nyugdíjalap, ugyanakkor például a Német Szövetségi Köztársaságban az átlagkereset 20—25 %-a a nyugdíj, Svájcban a munkabér kb. 18 %-a. A kapitalista országokban álta-lában 65 év a nyugdíjkorhatár, sőt Kanadában, Írországban, Norvégiában 70 év.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának a munkás-osztály helyzetének széleskörű vizsgálatán alapuló 1958. októberi határozata és Kádár János elvtársnak, a Központi Bizottság első titkárának az angyal-földi nagygyűlésen 1958. október 15-én mondott beszéde több, az életszin-vonalat emelő intézkedést, elsősorban új nyugdíjrendeletet, a többgyer-mekes családoknál a családi pótlék összegének emelését, az egészségügyi dolgozók és a pedagógusok fizetésének emelését helyezte kilátásba.

Ezeket az intézkedéseket a kormány, a párt javaslata alapján sorra, a várt határidőnél előbb megtette.

1959. január 1-től új nyugdíjtörvény lépett életbe.

Az állam az új nyugdíjtörvény alapján újabb évi 600 millió forint többletkiadást vállalt magára a nyugdíjasok helyzetének könnyítése érdekében. 1959-ben összesen már több mint 3,6 milliárd forintot fizet ki az Országos Nyugdíjintézet.

Az új nyugdíjrendelkezés csökkentette a régi és új nyugdíjak közötti aránytalanságot, a nyugdíjhoz szükséges szolgálati időbe beszámította az 1929-től munkában töltött éveket, illetve szakszervezeti tagságot. A nyugdíjak rendezésével mintegy 440 ezer ember (az összes nyugdíjas kétharmada) részesült magasabb ellátásban. Kevesebbeket érintett az az intézkedés, amely a 3 és több gyermek után járó családi pótlékot emelte fel, viszont ennek éppen a leginkább rászorulóknak megsegítésében volt nagy jelentősége.

Az ellenforradalom óta eltelt két és fél év folyamán tett bérügyi intézkedések fokozatosan kiterjedtek a munkások és alkalmazottak úgyszólván teljes körére. 1958-ban a budapesti állami iparban a munkások havi átlagos keresete az 1956. évi 1180 Ft-ról 1419 Ft-ra emelkedett. 1956-hoz képest már 1957-re jelentősen emelkedtek a bérek sok szakmában: a vágárok, csillések, ácsok, kőművesek, asztalosok, hentes és mészárosok keresete 400—500 Ft-tal, a vasasoké 300—400 Ft-tal, a közlekedési dolgozóké 200 Ft-tal emelkedett országos átlagban. Ugyancsak országosan rendezték 1957-ben a műszakiak, vállalati alkalmazottak és a közalkalmazottak fizetését.

Amint azt Kádár elvtárs az angyalföldi nagygyűlésen jelezte, 1959 első felében lényegesen emelték az egészségügyi dolgozók és a pedagógusok fizetését is. A fizetésemelések mérvére jellemző, hogy csak a pedagógusok többletjövedelme mintegy évi 220 millió forint.

A nyereségrészesedés rendszerének bevezetése azt eredményezte, hogy 1959-ben az 1958. évi eredmények alapján a budapesti minisztériumi ipar vállalatának mintegy 81 0/0-ánál (382 vállalat) 266 millió forintot osztottak fel, mintegy 352 ezer dolgozó között. Ez azt jelenti, hogy a munkások átlagosan 704, a műszakiak átlagosan 1 288 Ft külön keresethez jutottak, ami közel 2 heti fizetésnek felelt meg.

1956-ban megkezdődött a munkaidő fokozatos csökkentése, ami több lehetőséget ad majd az embereknek művelődésre, sportra, pihenésre. Először a legegészségtelenebb munkakörökben történt munkaidő-csökkentés, amely mintegy 12 000 főt érintett. 1959 végéig további munkaidő-rövidítéseket hajtanak végre, a dolgozók keresetének csökkenése nélkül; például a Kohó- és Gépipari Minisztérium üzemeinek 90 0/0-ában, mintegy 14 ezer főt érintően rövidül a munkaidő. 36—42 órára csökken az ólommal és veszélyesebb vegyszerekkel foglalkozók, továbbá a szilikózis-veszélyes munkaterületen dolgozók heti munkaideje. A postánál mintegy 1500, nagy figyelmet igénylő munkát végző dolgozó napi 8 óra helyett 7 órát dolgozik majd.

Lényegében az életszínvonal, az életkörülmények alakulásáról tájékoztatnak a lakosság vásárlásainak alakulására vonatkozó adatok is. A Központi Statisztikai Hivatal rendszeres jelentései folytonosan növekvő vásárlásról számolnak be. Az 1959. I. félévi jelentés szerint az ország lakosságának pénzbevétele 8 % -kal volt több, mint az előző év azonos időszakában és ugyancsak 8 % -kal volt nagyobb a kiskereskedelmi forgalom is. (Élelmiszerből 4, ruházati cikkből 10, tartós fogyasztási cikkből 13 % -os a forgalom növekedése). Figyelemre méltó, hogy az ország lakosságának takarékbetét állománya csak 1959 első félévében 1 milliárd 36 millió forinttal emelkedett, ugyanakkor, amikor fokozott vásárlásról, a kulturális igények magasabb szintű kielégítéséről számolnak be a statisztikai adatok.

Mindez nem jelenti azt, hogy akárcsak az érintett területeken is megállhatunk az említett eredményeknél. Egyes területeken, mint például a lakásépítés, még igen nagy erőfeszítésekre van szükség. Az életszínvonal emelése a párt és a kormányzat állandó programja. Az életkörülmények további javításához a jelenlegi 3 éves terv célkitűzéseinek teljesítése, több vonatkozásban már előre látható túlteljesítése, szilárd alapot nyújt. Ezen az alapon a második 5 éves terv időszakában még nagyobb léptekkel mehetünk előre.

Meggyorsítják népgazdaságunk fejlődését a Szovjetunió 7 éves tervének bizvást várható óriási eredményei is, amelyeknek elérésében még a kapitalista országokban sem kételkednek. A Szovjetunió előrehaladásának gyors üteme azt eredményezi, hogy a szocialista tábor más országainak erősödése is meggyorsul a kölcsönös előnyökön és teljes egyenjogúságon alapuló együttműködésen keresztül.

A 7 éves terv hatalmas fejlődést irányoz elő olyan nyersanyagok termelésében is (pl. vasérc, kokszolható szén, kőolaj), amelyeket a Szovjetunió népgazdaságunk számára exportál. Előreláthatólag segítséget kapunk a villamosenergia-ellátásban, a kőolaj szükséglet fedezésében, amely energiatermelésünk gazdaságosabbá tételét is lehetővé teszi. A Szovjetunió fejlett tudományos és ipari gyakorlata, ezekkel összefüggő tapasztalatainak korlátlan felhasználási lehetősége is gazdasági fejlődésünk emelői közé számítható. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a Szovjetunió népgazdasága gépipari, híradástechnikai, műszeripari termékeink szilárd és egyre bővülő piacát jelenti. Még hosszasan lehetne sorolni a 7 éves terv megvalósulásából számunkra nyíló kedvező lehetőségeket, amelyek második 5 éves tervünk kidolgozásánál számításba kerülnek. *A Szovjetunió 7 éves tervéhez hasonlóan népgazdaságunk készülő 5 éves terve is az életszínvonal következetes növelését tűzi ki célul.*

A következő tervidőszak — az általános előremutató törekvések mellett a sajátos, helyi célkitűzéseit tekintve — *Budapest további fejlődését, lakosainak szépülő, jobb életét is megalapozza.* A 15 éves lakásépítési terv végrehajtása megszünteti a fővárosban is a lakásproblémákat. A következő években a közművi szolgáltatások általános javítására, többek között —

mint ismeretes — a gázszolgáltatás növekedésére számíthatunk, amit a sztálinvárosi gáz felvezetése tesz lehetővé. Intézkedések történnek a villamosközlekedés korszerűsítésére, új, modern járművek beállításával. Felépül a Budapest panorámáját szépítő és a közlekedési viszonyokat érezhetően javító Erzsébet-híd. A Vár rendbehozatala, helyreállítása már megkezdődött; kiterjedt városrendezési munkák indultak meg, amelyek nyomán eltűnnek a beépítetlen területrészek a város központjában és nagyobb útvo-
nalain. A tatarozási program végrehajtása nyomán begyógyulnak a főváros — még sok helyen látható — sebei. Ime, csak néhány intézkedés, megvalósításra kerülő célkitűzés felidézése is bizonyítja a párt és a kormány körültekintő gondoskodását, az emberi szükségletek mind nagyobb és nagyobb mértékű kielégítésére való törekvését, a szocializmus alapvető célkitűzésének érvényesülését.

II. rész

A FŐVÁROS GAZDASÁGI, SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS EREDMÉNYEINEK ÁGAZATONKÉNTI ISMERTETÉSE

1950—1959

Az első 3 éves terv sikeres teljesítésének eredményeként Budapest ipara nemcsak kiheverte a II. világháborúban szenvedett súlyos károkat, hanem termelése a tervidőszak végén már mintegy 25 %-kal meghaladta a háború előtti színvonalat.

A népgazdaság 5 éves fejlesztési terve, amelyet 1949. december 10-én iktatott törvénybe a Magyar Népköztársaság Országgyűlése, a főváros iparának fejlődésében is mérföldkövet jelentett. *1950-ben az ipari termelés addig soha nem látott ütemű növekedése kezdődött meg*, mind országosan, mind a fővárosban. A budapesti állami ipar termelése 1958-ban már mintegy háromszorosa volt az 1949. évinek.

E fejlődés népgazdasági jelentőségének helyes érzékeléséhez nem szabad elfelejteni, hogy *Budapest az ország legnagyobb ipari városa. 1958. évben az országos állami ipar termelésének 51,5%-át, a budapesti vállalatok adták.* Számos — a lakosság és a népgazdaság szempontjából — nagy fontosságú terméket ma is kizárólag, vagy túlnyomórészen budapesti vállalatok gyártanak. A főváros ipara látja el az ország lakosságát például motorkerékpárral, kerékpárral, varrógéppel, számos igen fontos gyógyszerkészítménnyel, a közlekedést autóbuszokkal, trolibuszokkal, a mezőgazdaságot traktorokkal, kombájnokkal.

A főváros állami ipara — a 441 minisztériumi és a 95 állami helyi ipari vállalat —, valamint a 368 kisipari szövetkezet összesen 430 ezer munkást foglalkoztat, itt dolgozik tehát az ország ipari munkásainak 46,3 %-a.

A főváros iparának mai szervezete lényegében — amint erről szó volt — az 50-es évek elején alakult ki. A nagyiparban a vegyes profilú gyárakat fokozatosan felváltották a kevesebb termékféleséget gyártó, célszerűbben profilrozott vállalatok. A nagyüzemi termelést folytató, minisztériumi irányítás alatt működő vállalatok mellett megszervezték a lakosság közszükségleti cikk ellátását bővítő, kiegészítő állami helyi ipari vállalatokat (ún. tanácsi vállalatok), és egymás után alakultak meg a kisipari termelőszövetkezetek. Az állami helyi ipar és a szövetkezeti ipar megerősödésével, termelőtevékenységének kibővülésével párhuzamosan a magánkisipar működési köre mindinkább összeszűkült. Az ötéves tervidőszak első négy

évében a fővárosban működő magánkisiparosok száma 47 ezerről 11 ezerre csökkent. A gazdaságpolitikában bekövetkezett változások hatására számuk a későbbiekben ismét emelkedett, de ma is csak mintegy fele az 1949. évi-nek.

Állami ipar

Az ötéves terv első 4 esztendejében a főváros állami iparának termelése rendkívül gyors ütemben növekedett. Az ötéves tervben előírt hatalmas beruházási program megvalósításához az országnak mind több szerzőgépre, mezőgazdasági gépre, közlekedési eszközre volt szüksége. Ezek előállítására jelentős részben a főváros iparára hárult, hiszen az ország nehéziparának közel 60 %-a Budapesten összpontosult.

A termelés már az 5 éves terv első évében igen jelentősen — közel 36 %-kal — növekedett, s a további években a fejlődés üteme még inkább meggyorsult. 1953-ban az ipar már 134 %-kal termelt többet, mint 1949-ben, a hároméves tervidőszak utolsó évében. A termelés az iparon belül — a célkitűzéseknek megfelelően — elsősorban a nehéziparban emelkedett.

Az ipari termelés ilyen jelentős mértékű növelése természetesen csak nagyarányú beruházások révén valósulhatott meg. 1950—53-ban — a terven felül eszközölt beruházásokat nem számítva — összesen 5,1 milliárd Ft-ot fordítottak az ipari kapacitás bővítésére, amely a főváros fejlesztésére beruházott összegnek mintegy 40 %-a volt.

Négy esztendő alatt 14 új iparvállalat létesült a fővárosban. Ebben az időben kezdte meg működését többek között a Csepeli Gázgyár, amelynek kapacitása évente kb. 210 ezer tonna szén elgázosítására alkalmas. 1952-ben helyezték üzembe az építőipar szempontjából nagyjelentőségű, magas színvonalon gépesített Homokelőkészítő Vállalatot, majd 1953-ban a 37 millió Ft-os beruházással épült Vacuumtechnikai Gépgyárat. De ezekben az években épült fel a Csepel Vas- és Fémművek új, modern csőgyára is, amely közel 200 millió Ft-ba került. A műszeripar rohamos fejlődését segítette elő többek között az Elektronikus Mérőműszerek Gyárának és a Mechanikai Mérőműszerek Gyárának üzembehelyezése.

Az új vállalatok létesítésén kívül igen jelentős összeget fordítottak a már meglévő vállalatok bővítésére, korszerűsítésére is. Például

a Ganz Vagon- és Gépgyár	94,1 millió Ft-ot,
a Gheorghiu Dej Hajógyár	89,4 „ „
az Ikarus Karosszéria- és Járműgyár	57,3 „ „
a Mávag Mozdony- és Gépgyár	131,7 „ „
a Vörös Csillag Traktorgyár	86,1 „ „
a Klement Gottwald Villamossági Gyár	67,7 „ „
a Chinoin Gyógyszergyár	37,3 „ „
a Ruggyantaárugyár	59,6 „ „

fordított beruházásokra az ötéves tervidőszak első 4 évében.

Az ipari termelés ilyen nagyarányú növelése azonban sok nehézséggel járt együtt. Az 5 éves terv első négy évében a nemzeti jövedelem olyan nagy hányadát fordították beruházásra, amely mellett már nem volt lehetséges a lakosság jólétének megfelelő mértékű, folyamatos növelése. A beruházásra fordított összegből pedig olyan sokat áldoztak az ipar bővítésére, hogy emiatt háttérbe szorult más népgazdasági ágak, például a mezőgazdaság fejlesztése. Emellett az ipar különböző ágazatainak fejlesztésében sem tartották szem előtt az optimális arányokat. A legfőbb hiba azonban az volt, hogy a nagy anyagi eszközöket lekötő beruházások nem voltak elég hatékonyak, eredményük nem megfelelő mértékben, illetve nem kellő időben növelte a nemzeti jövedelmet.

A Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata, majd ezt követően a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa rámutatott a gazdaságpolitikában elkövetett hibákra. 1953. júniusa után a határozattal kapcsolatban számos hibás nézet terjedt el. A helytelen nézetek, s nem utolsósorban a határozat végrehajtásában mutatkozó jobboldali torzítások miatt a következő időszakban a hibákat lényegében nem javították ki, sőt a meglévőket újakkal tetézték.

1954-ben a főváros iparának fejlesztésére beruházott összeg az 1953. évi 1462 millió Ft-ról 956 millió Ft-ra csökkent. A beruházási keretek csökkentése, illetve a beruházások átcsoportosítása zavarokat idézett elő, s a befejezetlen beruházások állományának rohamos növekedéséhez vezetett. 1953. január 1-én a folyamatban levő beruházások állománya 1 633 millió Ft volt, félévvel később 2 152 millió Ft, 1954. január 1-én pedig már meghaladta a 2 293 millió Ft-ot.

A népgazdaság belső adottságait nem elég körültekintően számbavevő, egyik napról a másikra alapvető változások létrehozását célzó, kapkodó és egymásnak sokszor ellentmondó intézkedésekkel az iparon belül sem sikerült kialakítani a kívánatos arányokat.

1954-ben — az ötéves tervidőszak utolsó évében — az állami ipar fejlődésének iránya az 1950—53. évvel merőben ellentétes volt.

Ipari főcsoport	1954. évi termelés az 1953. évi %-ában
Nehézipar	96,2
Könnyűipar	105,5
Élelmiszeripar	121,1
Állami ipar összesen	103,1

Az ötéves terv időszakát csak akkor értékeljük helyesen, ha figyelembe vesszük, hogy a gazdaságpolitikai hibák ellenére iparunk ebben az időszakban addig soha nem tapasztalt ütemben fejlődött, s évről évre több terméket adott a népgazdaságnak. *5 év alatt új iparágak alakultak ki.* Olyan termékek tömeges gyártását kezdték meg, amelyeket a felszabadulás előtt egyáltalán nem, vagy csak elenyésző mennyiségben gyártottunk. A férfikonfekcióipar például 1945 előtt igen kis kapacitású volt Magyarországon. 1954-ben pedig csak a főváros gyárai több mint 664 000 öltönyt állítottak elő. Műszeriparról, mint önálló iparágáról sem beszélhettünk a felszabadulás előtt. 1954-ben Budapest műszeripari vállalatai már közel 16 500 munkást foglalkoztattak, s termékeikkel nagymértékben hozzájárultak az export növeléséhez. De az ötéves tervidőszakban gyártott közel 63 ezer motorkerékpár, 871 ezer kerékpár, 835 ezer rádióműsorvevő, 121 ezer varrógép, 14 300 traktor, 3 ezer aratócséplőgép, 4 ezer autóbusz — amelyeket csak példaként emeltünk ki a fővárosi iparban gyártott sokezer cikk közül — szintén arról tanúskodik, hogy az ipar kapacitása óriási mértékben megnövekedett, messze túlszárnyalta a háború előtti színvonalat.

Az ötéves tervidőszak végére jellemző kapkodásból, ellentétes szemléletekből származó bizonyos mértékű visszaesés után, a fővárosi ipar termelése ismét felfelé ívelt és növekedését már nem elsősorban a munkáslétszám növelésével, hanem *nagyobb részben a termelékenység fokozásával* érték el az állami vállalatok.

	1953	1954	1955	1956. I—III. n. év
	napi átlaga 1952		napi átlagának %-ában	
Vállalati teljes termelés	110,1	113,5	121,2	127,7
Munkáslétszám	105,6	106,2	106,6	108,2
Egy munkásra jutó termelés	104,3	107,0	113,7	117,9

Az 1956. októberi ellenforradalom azonban az iparra is súlyos csapást mért: fejlődésében megakasztotta, hetekre megbénította. *1956. november-december hónapban a budapesti állami ipar napi átlagos termelése alig 18,5 %-a volt az ellenforradalom előttinek.* A népgazdaság veszteségét még csak fokozta, hogy a munkabéreket, a termelés szünetelése ellenére, ebben az időben is rendszeresen kifizették. Az iparvállalatok állóeszközei viszony-

lag „kisebb” kárt szenvedtek, az anyagkészletekben keletkezett károk azonban rendkívül nagyok voltak.

	Keletkezett kár (1000 Ft)
Allóeszközökben	17 422
Forgóeszközökben	79 871
Rendkívüli veszteség	1 294 988
Minisztériumi iparban összesen	1 392 281

A budapesti iparvállalatok munkáját még 1957 első hónapjaiban is számos tényező hátráltatta. A fűtőanyag-, energia- és nyersanyagellátási zavarok, valamint a vállalatok többségénél még meglevő szervezetlenség, fegyelmezetlenség következtében a budapesti állami ipar termelése még 1957. január-február hónapban is csak 67 0/0-a volt az 1956. október előttiének.

A párt és a kormány céltudatos politikája, a magyar munkásosztály áldozatkész munkája és nem utolsósorban a baráti országok segítségével azonban rövidesen sikerült urrá lenni a nehézségeken. 1957. március-április hónapban gyárainkban a rend fokozatosan helyreállt, a fegyelem megszilárdult, s májusban a termelés lényegében elérte, sőt egyes területeken már túl is szárnyalta az ellenforradalom előtti szintet. Ettől kezdődően a főváros állami ipara hónapról-hónapra fokozta teljesítményét, s az év egészét tekintve 1 0/0-kal túlhaladta az 1955. évi termelést.

Az ipar talpraállításával megszűnt az infláció veszélye, s gazdasági helyzetünk megszilárdulása már nagyarányú béremelést tett lehetővé. A munkások havi átlagos keresete 18,1 0/0-kal, a műszaki és adminisztratív alkalmazottaké 12,6, illetve 18,8 0/0-kal emelkedett 1957 folyamán.

Az ellenforradalom felett aratott győzelem óta a népgazdaság helyes irányban és arányosan fejlődött. *A jelenlegi gazdaságpolitika mentes a múlt túlzásaitól, megalapozott, a fejlesztési célok kitűzésekor számol a reális lehetőségekkel.* Második 3 éves tervünk az iparosítás tovább folytatását, az ipari termelés növelését illetően is olyan célokat tűzött ki, amelyek teljesítése megalapozza a nép jólétének további növelését.

A főváros ipara a második 3 éves tervidőszak eddig eltelt szakaszában jó termelési eredményeket ért el. 1958-ban valamennyi iparcsoportban jelentősen növekedett a termelés és a termelékenység, s az állami ipar egészét tekintve 11,2, illetve 6,6 0/0-kal haladta meg az 1957. évi színvonalat.

A fővárosi állami ipar ma már havonta átlagosan 25 %-kal termel többet, mint az 5 éves tervidőszak utolsó évében.

	1957	1958	1959. I—VIII. hó
	havi átlaga 1954. év havi átlagának %-ában		
Vállalati teljes termelés;	107	119	125
Egy munkásra jutó vállalati teljes termelés	106	113	113

A párt és a kormány céltudatos iparfejlesztési politikájának eredményeképpen az átlagot jóval meghaladó mértékben növekedett a termelés néhány olyan iparcsoportban, amelyek a népgazdaság fejlesztése, a kivitel fokozása szempontjából nagyjelentőségűek. 1958-ban a villamosgépipar 23 %-kal, a műszeripar 18 %-kal, a vegyipar 13 %-kal növelte termelését az előző évihez mérten. A nehézipari ágazatok mellett jelentősen emelkedett a ruházati ipar, a faipar, a papíripár és az élelmiszeripar termelése is.

A főváros iparvállalatai a második 3 éves tervidőszak első 20 hónapjában például

motorkerékpárból	2 656 darabbal,
zománcdényből	196 tonnával,
izzólámpából	1 998 ezer darabbal,
égetett cserépből	1 125 ezer darabbal,
parkettából	19 092 m ² -rel,
selyemszövetből	433 ezer m ² -rel,
szintetikus harisnyából	613 ezer párral,
férfiingből	85 ezer darabbal,
női kabátból	23 ezer darabbal,
férficipőből	43 ezer párral,
női cipőből	52 ezer párral,
gyermekcipőből	14 ezer párral,
péksüteményből	7 028 ezer darabbal,
csontos nyershúsból	1 749 tonnával,
mélyhűtött áruból	157 tonnával,
sőrből	109 ezer hektoliterrel

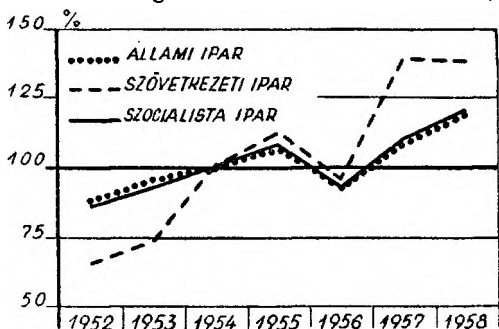
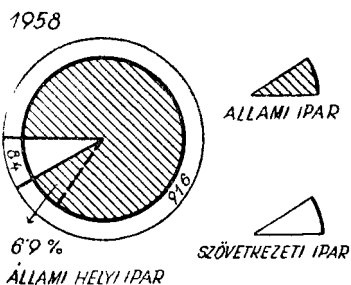
termeltek többet havonta átlagosan, mint 1954-ben, az 5 éves tervidőszak utolsó évében. 20 hónap alatt 7 749 robogót, 327 ezer különböző típusú

A vállalati teljes termelés

Százalékos megoszlás

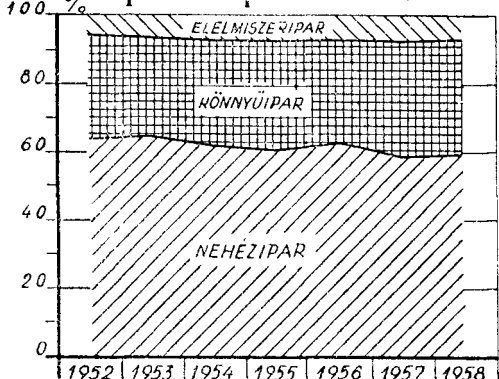
Havi átlag indexe (1954. év = 100)

Az állami ipar munkáslétszáma

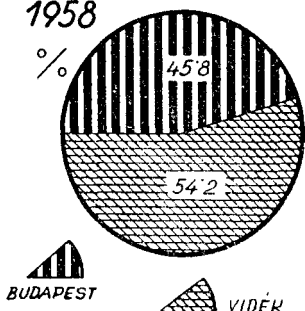
Ipari főcsoportok szerint

Az ország ipari munkásaival
összehasonlítva

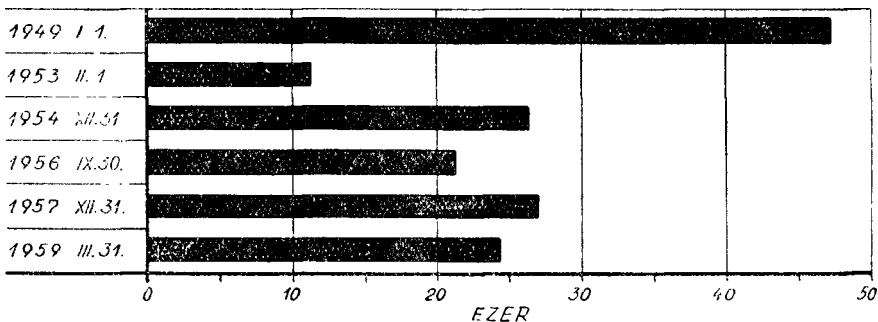

1958

%

A magánkisiparosok száma

1. sz. ábra

rádióműsorvevőt, 71 ezer televíziós készüléket, 19 451 magnetofont, illetve diktafont gyártott a fővárosi ipar.

Az eredmények jórészt annak köszönhetők, hogy a gazdasági vezetés színvonala nagymértékben javult, módszerei változtak. A vállalatok részére kötelezően előírt tervmutatók számának jelentős csökkentésével megszűnt a tervezés korábbi túlzott centralizmusa és a nyereségrészesedési rendszer bevezetése növelte az anyagi érdekeltséget. Az anyagi ösztönzés korábbi formái (prémium, igazgatói alap) csak egyes vezetőket, illetve a dolgozók egyes csoportjait mozgósították a kitűzött feladatok teljesítésére. a nyereségrészesedési rendszer viszont a vállalatok egész kollektíváját minden munkását közvetlenül is érdekeltté teszi a jobb eredmények elérésében. abban, hogy a nép vagyonával gondosabban gazdálkodjon, az anyagi eszközökkel takarékoskodjon. A minisztériumi iparban 1957. évben 451, 1958. évben 461 vállalatnál alkalmazták az anyagi érdekeltség kiszélesítésének és erősítésének ezt a formáját. Az előírtnál magasabb jövedelmezőségi szintet elért minisztériumi iparvállalatok 1959. évben 266 millió Ft-ot osztottak ki a dolgozóknak nyereségrészesedésként. Az 1958. évi eredmények alapján egy dolgozó átlagosan 757 forintot kapott, ami az átlagos kereseteket figyelembe véve kb. 2 heti bérnek felelt meg.

Az önállóbb, a vállalati adottságokat jobban figyelembe vevő tervezési lehetőségek és a nyereségrészesedési rendszer mozgósító hatása következtében vállalataink már nemcsak a termelés mennyiségének növelését tartják elsőrendű kérdésnek, hanem mind nagyobb gondot fordítanak a termékek választékának bővítésére, minőségének javítására is.

Szövetkezeti ipar

A kisipari szövetkezeti mozgalom az elmúlt évben ünnepelte kibontakozásának 10. évfordulóját. 1948—1950-ben a szövetkezeti ipar a magán-kisiparhoz képest még nem volt jelentős termelési tényező. A szövetkezés előnyei — lehetőség a termelés jobb megszervezésére, fejlettebb technológiai módszerek alkalmazására, modernebb géppark létesítésére — azonban rövidesen éreztették hatásukat.

Az első szövetkezetek eredményes gazdálkodása, gyarapodása nyomán újabb és újabb szövetkezetek alakultak. 1950-ben még csak 179 kisipari szövetkezet (7 831 taggal) működött a főváros területén, 1952 végén már 256. Ezután már nem annyira a számbeli gyarapodásban, hanem inkább a meglévő szövetkezetek megerősödésében jutott kifejezésre a szövetkezeti mozgalom fejlődése. 1952 és 1955 között a kisipari termelőszövetkezetekben dolgozó termelők száma 24 900-ról közel 43 700-ra emelkedett (tehát csaknem megkétszereződött), s termelésük 1955-ben 71 %-kal szárnyalta túl az 1952. évi eredményt.

Az ellenforradalom okozta nehézségeket a szövetkezeti ipar is viszonylag gyorsan legyőzte. 1957-ben a főváros kisipari szövetkezetei közel 4 mil-

líárd forint értékű terméket állítottak elő, 26 %-kal többet, mint 1955-ben és kétszer annyit, mint 1952. évben. Ezzel hathatósan hozzájárultak a kereskedelem kiürült raktárainak feltöltéséhez, a lakosság rendelkezésére álló iparcikkek mennyiségének és választékának növeléséhez.

1957 folyamán ismét számos új szövetkezet alakult a fővárosban. Az év végén 379 szövetkezet működött, 97-tel több, mint az előző évben. Figyelembe véve, hogy az ellenforradalmat követő helyreállítás időszakában a kormány fokozott lehetőséget biztosított a magánkisipar folytatására, a szövetkezeti termelők számának ebben az időszakban történt növekedése (44 500-ról 52 900-ra) a szövetkezetek életképességét és megszilárdulását igazolta.

A budapesti kisipari szövetkezetek működési köréről átfogó képet adni szinte lehetetlen, termelésük annyira sokrétű, tevékenységük annyira szerteágazó. Termékeik között a műanyagból készült apró használati tárgyak, a különböző háztartási gépek, stílbútorok, gyermekjátékok egyaránt megtalálhatók. Az iparcikkek gyártása mellett javítási munkákat is végeznek, mérték után készítenek ruházati cikkeket, szállítási munkákat, kelme-festést, vegytisztítást vállalnak stb. Termékeik zömét az állami kiskereskedelem útján hozzák forgalomba, de az elmúlt évben is csaknem 169 millió forint értékű árucikket értékesítettek saját boltjaikban. Emellett export-célokra is sok terméket gyártanak.

A budapesti szövetkezeti ipar termelésében a legnagyobb súlyt a textilruházati és kötszövőipari szövetkezetek képviselik. Jelenleg 55 szövetkezet — több mint 8000 termelővel — működik ezen a területen, s termelésük 1958. évben a szövetkezeti ipar összes termelésének mintegy 35 %-a volt. A textilruházati szövetkezeteknek igen nagy részük van a lakosság rendelkezésére álló készruhák mennyiségének örvendetes növekedésében, s főként választékának — az utóbbi 1—2 évben mindenki által érezhető — nagymértékű bővülésében. A szövetkezetek 1958-ban közel 190 ezer férfikabátot, több mint 300 ezer női kosztümöt és ruhát, 1 millió leánykaruhát állítottak elő.

Az állam a magánkisiparosok szövetkezését kezdettől fogva nagymértékben támogatta. Nemcsak kölcsönök, adókedvezmények nyújtásával járult hozzá a szövetkezeti szektor megerősítéséhez, hanem nagyarányú beruházási hitelekkel is segítette. Ezen felül a szövetkezeti nyereségből is több millió forintot fordítottak új üzemépületek létesítésére, a gépi berendezések korszerűsítésére és a munkakörülmények javítására.

A szövetkezetek ma már túlnyomó részben 100 főn felüli termelő létszámmal dolgoznak, sőt nem ritkák a középüzemnek megfelelő szövetkezetek sem, amelyek mind a magaskultúrájú, gépesített termelést, mind a termelők létszámát tekintve, messze túlnőttek az úgynevezett „kisipar” keretein.

A szövetkezetek gyarapodása és termelési eredményei mellett nem lehet megfedkezni a társadalmi átalakulásban betöltött szerepükről sem, amely a magánkisiparosoknak az új termelési viszonyokba való beilleszkedését segíti elő. Ez a célkitűzés azonban — különösen a szövetkezetek megalakulásának első időszakában — nem teljes mértékben érvényesült. A kisiparosok belépése elég vontatottan haladt, és — bár egyre többen látják be a szövetkezés előnyeit — a volt kisiparosok még ma is kisebb részét képezik a szövetkezeti termelőknek. A szövetkezetek gazdálkodásának eredményessége alapot nyújt arra, hogy a kisiparosok mind nagyobb bizalommal forduljanak feléjük.

Nagy-Budapest kialakítása a főváros mezőgazdasági területét nagymértékben megnövelte. A peremvárosok, illetve -községek Budapesthez csatolásával, olyan mezőgazdasági területek váltak a főváros részévé, mint pl. az országSZerte híres budakörnyéki őszibarackos, a nagy mennyiségű paradicsomot termelő Rákospalota, Cinkota, Rákoscsaba. A főváros 55 ezer kh termőterületének a városi lakosság ellátása szempontjából történő helyes felhasználása körültekintő intézkedéseket követelt.

Növénytermelés

A főváros gazdasági irányító szerveinek elsősorban arra kellett törekedniük, hogy a megnagyobbodott mezőgazdasági területen minél intenzívebb városellátó gazdálkodás fejlődjék ki. A zöldség- és főzelékfélék nagy távolságról történő szállítása meglehetősen nehézkes, az áru minőségének romlásához, értékének csökkenéséhez vezet. A városi lakosságot friss áruval csak akkor lehet kielégítően ellátni, ha a várost környező mezőgazdasági területeken elsősorban zöldség- és főzelékféléket, gyümölcsöt termesztenek.

Sajnos az 1950-es évek elején a főváros mezőgazdasága nem ebben az irányban fejlődött. A vetéstervek összeállításánál a főváros mezőgazdaságának városellátó szerepét nem vették kellően figyelembe, és helytelenül itt is szorgalmazták a kenyérgabonák termesztését. 1951-ben a szántóterület 27,7 %-át vetették be kenyérgabonafélékkel, míg 1938-ban 23,5 %-át. Az utóbbi években e tekintetben is javult a helyzet. *A belterjesebb gazdálkodás, elsősorban a zöldségfélék termelése került mindinkább előtérbe és a kenyérgabonák aránya a vetésterületben az 1951. évi 27,7 %-ról 1959-ig 12,8 %-ra csökkent.*

Az öntözött zöldségtermelő terület 1950 és 1958 között 1 148 kh-ról 1 680 kh-ra növekedett. Nagyobb mérvű növelését nehezítette, hogy míg évről évre újabb és újabb területeket igyekeztek bevonni az öntözéses gazdálkodásba, addig az öntöző berendezéssel már régen ellátott területekből jelentős részt át kellett adni beépítésre. Az 1956/57-es gazdasági évben is

mintegy 150 kh öntözött területen kellett beszüntetni a termelést a város terjeszkedése miatt. (A Nagy Lajos király úti és a Róna utcai lakótelepek helyén például néhány évvel ezelőtt még bolgárkertek voltak).

A zöldség- és főzelékfélék termelésében a főhelyet a paradicsom foglalja el, de igen jelentős a zöldborsó és káposztafélék vetésterülete is. 1958-ban Budapest tanácsi szektorában több mint 870 kh-on termeltek paradicsomot és több mint 400 holdon zöldborsót. A Budapesten termelt paradicsomból a konzervipar is jelentős mennyiséget dolgozott fel. A Budapesti Konzervgyár például 1958-ban mintegy 300 vagon paradicsomot vásárolt a fővárosi termelőktől. Ez a — kizárólag az iparvállalatok érdekeit szolgáló — gyakorlat azonban a városi lakosság friss áruval történő ellátása szempontjából nem kívánatos.

Évről évre jelentékenyebb a fővárosi kertészek korai, úgynevezett primőr zöldségtermelése. Elterjedése következtében a lakosság mind nagyobb mennyiségben és egyre olcsóbban jut az egyébként vitaminszegény kora-tavaszi időszakban friss főzelékfélékhez. 1958-ban 112 000 melegágyi ablak alatt és mintegy 41 000 m² üvegházi területen folyt korai zöldségtermelés, illetve palántanevelés. 1959. április és május hónapban például a budapesti vásárcsarnokokba és piacokra felhozott mintegy 810 vagon korai zöldségféle közel 30 %-a budapesti termelőktől származott.

A zöldségellátó terület kifejlesztése mellett gondoskodni kellett a háború alatt tönkrement gyümölcsösök helyreállításáról. Budapest jelenlegi területén a felszabadulás előtt igen jelentős volt a gyümölcsstermelés. A mai XI. és XXII. kerületet az ország egyik legjobb őszibaracktermő tájaként ismerték.

A háborús cselekmények igen nagy pusztulást okoztak a gyümölcsfa-állományban. A kipusztult fák pótlásának megkezdésére 1953-ban került sor. Emellett új gyümölcsösöket is telepítettek. 1953 óta *mintegy 1 700 kat. holddal gyarapodott a gyümölcsösök területe és nagymértékben nőtt a házikertek gyümölcsfa-állománya is.* A gyümölcsfa-állomány 1955-ig 2,1 millió db-ra növekedett. Az eredmények nagyságát mutatja, hogy 1935-ben ennél lényegesen kevesebb, 1,5 millió gyümölcsfa volt Budapesten. Ma már a budakörnyéki területekről ismét nagymennyiségű gyümölcsöt — főleg őszibarackot — szállítanak külföldi piacokra. A zöldség- és gyümölcsstermesztés fejlesztésében a főváros lakosságának ellátását szem előtt tartva, még sok a tennivaló. A kedvező természeti adottságok megfelelő alapot teremtenek az ilyen irányú intézkedésekre.

Allattartás

Budapest mezőgazdasága az állattartásban is elsősorban városellátó szerepet tölt be, bár jelentősége ebben közel sem olyan nagy, mint például a zöldségellátásban. Megfelelő nagyságú tenyésztő és takarmánytermelő területek hiányában fővárosi viszonylatban állattenyésztésről tulajdonképpen nem is beszélhetünk, hanem csak állattartásról.

A sertésállomány — amely a főváros állatállományának nagy részét képezi — a húsellátási helyzettől függően eléggé változékony. 1955-ben, amikor a hús- és zsírellátásban meglehetősen sok volt a fennakadás, a sertéstartás rendkívül fellendült, az állomány a több évi százezres átlagról 160 ezerre emelkedett. *Az 1955/56. évi vágási idényben — a kiadott engedélyek szerint — kb. minden ötödik budapesti család vágott hizottsertést.* Az ellátás javulásával párhuzamosan lényegesen csökkent a sertéstartás. Ez év márciusában az állomány felmérésekor már csak mintegy 97 ezer sertést számláltak meg a fővárosban. Az egyéni állattartók állománya 4 év alatt 76 ezer db-ról 39 ezer db-ra, tehát csaknem a felére csökkent, de az állami vállalatok állománya is jóval kevesebb az 1955. évinél. A kielégítő húsellátás miatt ma már az üzemi konyhák úgynevezett moslékos hízlalása sem számottevő. A mintegy 2 300 db-ot számláló tehénállomány a városellátás szempontjából nem tekinthető elegendőnek. A fővárosnak a gyermekek és kórházak ellátásához évente mintegy 30 millió liter friss tejre van szüksége. A jelenlegi állománnyal Budapest mezőgazdasága ehhez csak 6—7 millió literrel járul hozzá.

Az állatállomány fejlesztésének a fővárosban nincsenek korlátlan lehetőségei. A nemrégien kiadott állattartási szabályrendelet, az egészségügyi és városrendezési szempontokat figyelembe véve, a város egyes területein az állattartást megtiltotta, más területeken pedig engedélyhez kötötte. Az életbeléptetett korlátozások hatása az állomány alakulásában feltehetően egyre inkább érezhető lesz.

Termelőszövetkezeti mozgalom

A dolgozó parasztok szövetkezése Budapest mai területén már 1948 őszén megkezdődött. Az elsőként megalakuló szövetkezetek kezdetben sok nehézséggel küzdöttek, hiszen a tagok nagyobb része agrár-proletár, vagy újonnan földhözjuttatott volt, akik nagyobb állatállományt vagy gépi felszerelést nem tudtak bevinni a szövetkezetbe. Gazdálkodásuk az első évben még meglehetősen kezdetleges volt, mégis sokan követték példájukat és 1949-ben újabb 7 szövetkezet alakult. Az 1952. év végén már 23 termelőszövetkezet — összesen majdnem 6 ezer kh területen — gazdálkodott a fővárosban.

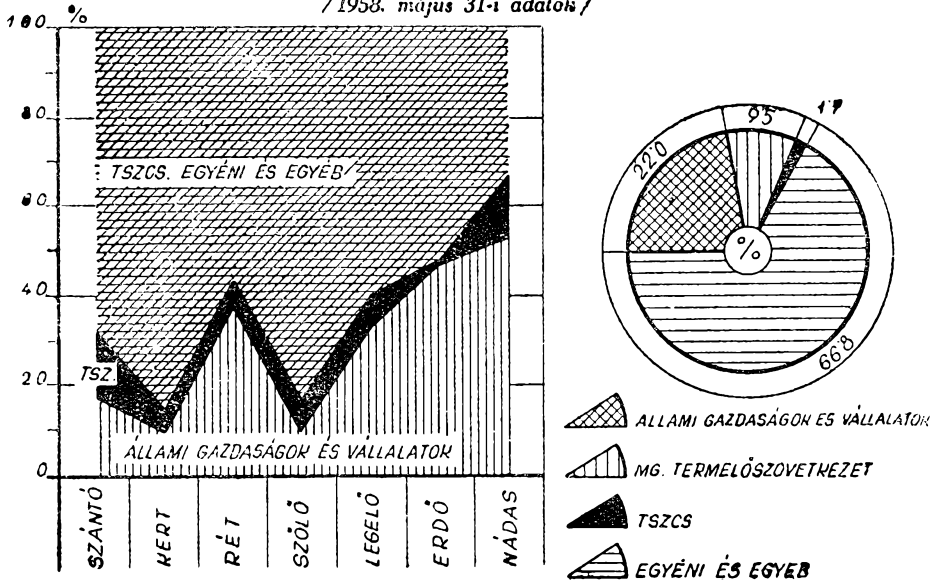
Az 1953-ban meghirdetett mezőgazdasági program, eltérően az országos viszonyoktól, a budapesti termelőszövetkezeti mozgalomban nem okozott visszafejlődést, sőt a szövetkezetek száma ebben az évben is tovább gyarapodott. Szövetkezeteink az 1956. októberi válságos időkben is viszonylag jól megállták helyüket. A 21 szövetkezet közül mindössze 3 oszlott fel, de ezek közül 2 szövetkezet már 1957. I. negyedévében újjáalakult.

Jelenleg 23, összesen 1 434 tagot számláló, 6 000 kh-at meghaladó területen gazdálkodó mezőgazdasági termelőszövetkezet működik a fővárosban.

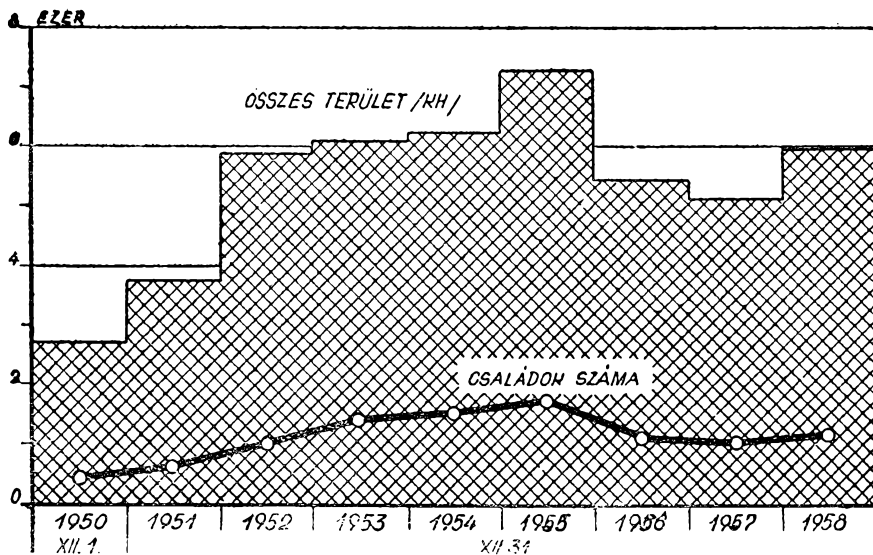
A budapesti termelőszövetkezetek, az állam nagyarányú támogatása révén az elmúlt évek során jól felszerelt mezőgazdasági nagyüzemekké vál-

A mezőgazdasági terület művelési ágak és társadalmi szektorok szerint

/1958. május 31-i adatok/

A termelőségzetek fontosabb adatai

2. sz. ábra

tak. A szövetkezetek 1954 óta többmillió Ft értékű hosszúlejáratú hitelt kaptak, amelyből megszerezték mindazokat az eszközöket, amelyek az eredményes gazdálkodáshoz elengedhetetlenül szükségesek. *Közös vagyonuk 1958-ban már csaknem elérte a 78 millió Ft-ot, négy és félszerese volt az 1952. évinek.*

Az elmúlt években egyre inkább előtérbe került a jövedelmezőbb beltérjes gazdálkodás: zöldség- és gyümölcstermelés, nagyüzemi állattartás. Ma már 4 kivétellel valamennyi tsz foglalkozik zöldségfélék termelésével. A tsz-ek öntözött területe sem jelentéktelen: összesen 539 kh, amely a főváros összes öntözött területének csaknem 30 0/0-a. A zöldségtermesztés növelése szempontjából különösen nagyfontosságú volt a bolgárkertészek szövetkezése. Az 1957., illetve 1958. év folyamán alakult IV. kerületi „Blagoev”, a XX. kerületi „Dimitrov” és a XXI. kerületi „Kolarov” szövetkezet együttesen mintegy 270 kh-on termel zöldségféléket.

Szép eredményt értek el a szövetkezetek a primőr áruk termelésében is. 1959-ben 4 800 melegágyi ablak alatt, közel 16 000 m² üvegházi területen termeltek zöldségféléket.

A zöldségtermesztés mellett a szövetkezetek még ma is jelentős mértékben foglalkoznak gabonafélék termesztésével. 1959-ben közel 600 kh-at vetettek be kenyérgabonafélékkel, amely az összes közös szántóterület 13 0/0-a. Eredményeik a kalászosok termelésében évről évre kitűnőek voltak. *1958. évben például a holdankénti termésátlag búzából 31 0/0-kal, rozsból 11 0/0-kal, tavaszi árpából 77 0/0-kal haladta túl az egyénileg gazdálkodókat.* Bár a terméseredmények jók, mégis sokkal célszerűbb volna, ha a szövetkezetek kenyérgabonatermesztés helyett még kiterjedtebben foglalkoznának zöldség- és gyümölcsfélék termesztésével.

A közös szántóterületből mind nagyobb és nagyobb részt tartanak fenn a szövetkezetek az állattartáshoz szükséges szalastakarmányok termelésére. A szövetkezetek ma már jelentékeny állatállománnyal rendelkeznek. Jelenleg 1 395 szarvasmarha, 156 ló és 2 266 sertés van a szövetkezetek birtokában. Az állatállomány nemcsak számszerűen jelentős, hanem minősége is elismert. Az 1956. évi mezőgazdasági kiállításon a budapesti termelőszövetkezetek a szarvasmarha tenyésztésben két II. és egy III. díjat, a baromfitenyésztésben egy I. és egy II. díjat nyertek. A 100 férőhelyes modern tehénistállóval rendelkező XVII. kerületi „Micsurin” Tsz. az országos tejtermelési versenyben éveken keresztül első helyezett volt.

A tsz-ek eredményes gazdálkodása az egy munkaegységre jutó részesedés növekedésén mérhető le legjobban. Az 1957/58-as gazdasági évben a budapesti mezőgazdasági termelőszövetkezetek egy teljesített munkaegységre 33,67 Ft készpénzt és 3,02 Ft értékű terményt fizettek, az 1954/55. évinél összesen 5,75 Ft-tal többet. Ha figyelembe vesszük, hogy egy szövetkezeti tag átlagosan 451 munkaegységet teljesített, akkor ez összesen mintegy 16 500 Ft évi jövedelemnek felel meg. Több kiválóan dolgozó szövetkezeti tag elmúlt évi jövedelme meghaladta a 45 000 Ft-ot is.

1949-ben a bankok, üzemek már a dolgozó nép államának tulajdonában voltak, a kereskedelemben azonban még nagy szerepük volt a tőkésneknek.

A kereskedelem szocialista szektora csak később — az ötéves terv-időszak első éveiben — jutott vezetőszerphez, amikor a szocialista tulajdonviszonyok a nagykereskedelemben kizárólagossá váltak és a kiskereskedelemben is túlsúlyba kerültek.

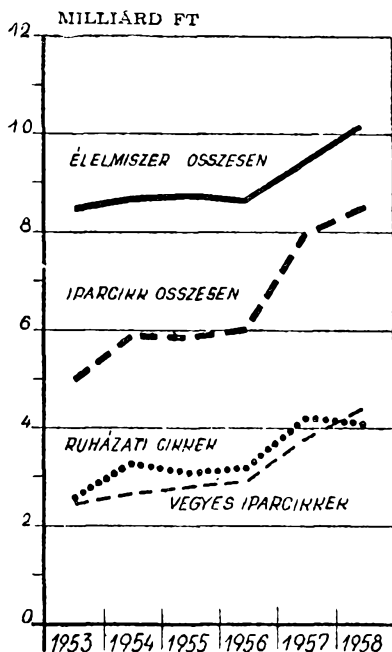
A fővárosban az állami kiskereskedelem szervezete — a mai formájában — lényegében 1952-re alakult ki. A fontosabb kiskereskedelmi vállalatok közül ebben az időben alakult többek között az ÁPISZ Vállalat, a Vas- és Edénybolt Vállalat, a Kerékpár-, Rádió- és Villamossági Vállalat, az állami kezelésbe vett dohányboltok irányítására hivatott Pavilon Vállalat (jelenleg Fővárosi Dohánybolt V.) és a mintegy 200 fővárosi gyógyszerár munkáját összefogó Gyógyszertári Központ.

Az állami kiskereskedelmi vállalatok üzlethálózata az ötéves terv-időszak első éveiben kiterelbelyesedett, s ezzel párhuzamosan a magánkiskereskedők szerepe a lakosság ellátásában mind kisebbé vált. 1952 végén *a szocialista kiskereskedelem egységeinek száma már megközelítette a 7 700-at, ugyanakkor a nyilvántartott magánkiskereskedői engedélyek száma a 2 évvel korábbi 20 ezerről 1 371-re csökkent.*

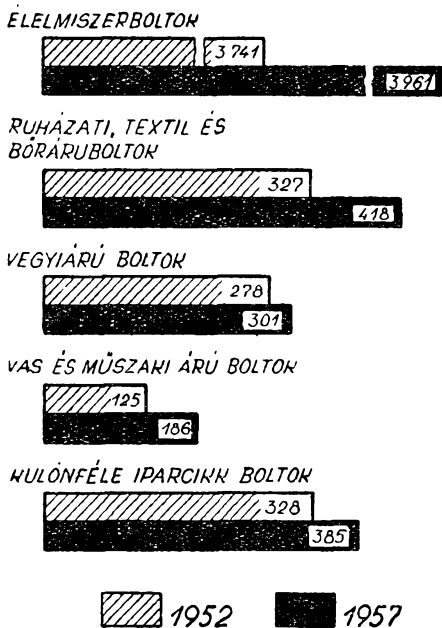
1952 és 1956 között a szocialista kiskereskedelem hálózata nem bővült lényegesen, azonban a boltok, vendéglátóhelyek méretét, berendezésének korszerűségét, a kiszolgálás kulturáltságát tekintve a fejlődés ebben az időben is nagyarányú volt.

Az 1956. évi ellenforradalmi események során a főváros kiskereskedelmi hálózata súlyos károkat szenvedett. A boltok közel 40 %-a, a vendéglátóhelyek mintegy 50 %-a megsérült, illetve ezek közül nem egy teljesen megsemmisült. *Az épületek és berendezési tárgyak kárainak összege több mint 100 millió Ft-ra rúgott.* Az ellenforradalom okozta súlyos pusztítást kereskedelmünk a vártnál lényegesen gyorsabban heverte ki. A megromlódott boltok helyreállítása nagyrészt már 1957-ben megtörtént, s azóta ismét előrehaladt a kiskereskedelmi hálózat bővítése, korszerűsítése.

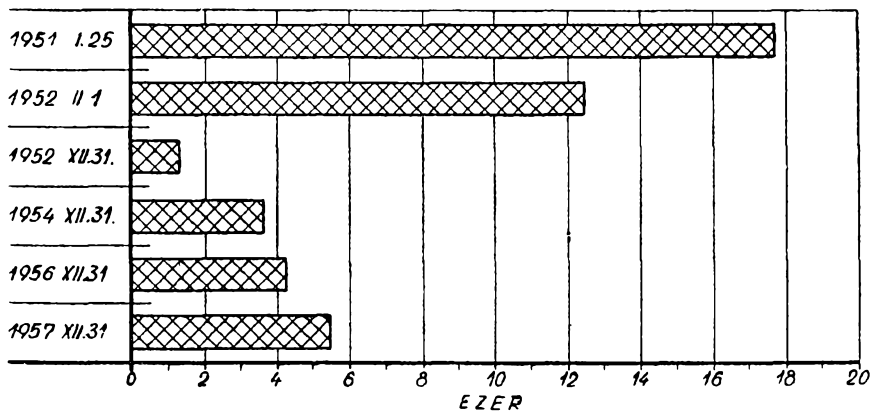
Kiskereskedelmi eladás árufőcsoportonként

A szocialista kiskereskedelem boltjainak száma /Év végi adatok/

A magánkiskereskedők száma

3. sz. ábra

A szocialista kiskereskedelem a kulturáltság általános színvonalát tekintve 8—9 év alatt olyan eredményt ért el, amilyent a Horthy rendszer alatti kiskereskedelem évtizedek után sem mutathatott fel. A főútvonalakon, nagyforgalmú gócpontokon a magánszemélyektől átvett apró boltok összevonása és nem utolsósorban új üzletházak építése révén hatalmas forgalom lebonyolítására képes szaküzletek sorát hozták létre. Jól felszerelt, izléses berendezésű boltok és vendéglátóhelyek ma már nemcsak a Belvárosban találhatók. *A főváros kereskedelmi hálózatának fejlesztése eredményeként mindinkább csökkent a főváros külső és belső területeinek kereskedelmi ellátottsága közötti különbség.*

A felszabdulás előtt — jöllehet Nagy-Budapest lakosságának egyharmad része a peremterületeken élt — a boltoknak csak igen kis hányada működött a külső övezetekben. A magánkiskereskedelem a nagyobb haszon reményében a főváros belső területein tömörült, s a peremterületeken csak néhány, csekély tőkével rendelkező kereskedő nyitott — általában a legelemibb követelményeknek sem megfelelő — üzletet. 1950 után gondot fordítottak a peremterületek kereskedelmi hálózatának kiépítésére. A IV. kerületben például 1958. június 30-án már 334 állami kiskereskedelmi és vendéglátó egység működött, közte a 12 millió Ft-os beruházással felépült Újpesti Állami Áruház, az ország egyik legmodernebb üzletháza.

A főváros boltjal és vendéglátó üzemei évről évre nagyobb forgalmat bonyolítanak le. 1958-ban együttes eladási forgalmuk már megközelítette a 19 milliárd Ft-ot, 38 0/0-kal több volt, mint 1953-ban. 1951 és 1953 között a lakosság számának gyors ütemű növekedése az 1952. évi aszály, a több ízben jelentkező felvásárlási láz, s nem utolsósorban az ipar túl gyors fejlesztéséből származó aránytalanságok következtében számos zavar, fennakadás volt az ellátásban. 1953 óta az áruellátás évről évre jelentősen javult. Egyre több fogyasztási cikk állt a lakosság rendelkezésére, gazdagodott az üzletekben kapható áruk választéka, javult a minőség. *A szocialista kiskereskedelem fennállása óta nem rendelkezett olyan nagy mennyiségű és értékű raktárkészlettel, mint 1958-ban.* Az ellátás mind a bolti kiskereskedelmet, mind a vendéglátást tekintve sokkal kedvezőbb volt, mint az előző évek bármelyikében.

Bolti kiskereskedelem

A fővárosban jelenleg mintegy 6 600 állami, illetve szövetkezeti bolt és 5 ezer magánkereskedő hozza forgalomba az élelmiszereket és különféle iparcikkeket. *1958. évi együttes eladási forgalmuk közel 15,4 milliárd Ft volt* (ebből a magánkiskereskedők eladása mindössze 277 millió Ft), 8 0/0-kal magasabb, mint az előző, és 39 0/0-kal magasabb, mint az 1953. évben.

Az áruforgalom utóbbi években tapasztalható nagymértékű növekedésében, a lakosság számának emelkedésén túl, két igen fontos tényező játszott szerepet: növekedett a lakosság vásárlóereje és a rendelkezésre álló áruk mennyisége.

A lakosság életkörülményei 1956 óta évről évre jelentősen javultak. A munkások és alkalmazottak úgyszólván teljes körét érintő béremelések, a nyugdíjrendezés, a családi pótlék felemelése, a gyermektelenségi adó eltörlése, a kölcsönjegyzés megszűnése és nem utolsósorban a kiskereskedelmi árak csökkentése a fővárosi családok életszínvonalát is jelentősen megnövelte. A 700 budapesti, háztartásstatisztikai feljegyzéseket vezető család adatai szerint 1958-ban a családok egy főre jutó havi átlagos nettó jövedelme közel 30 %-kal magasabb volt, mint az 1956. évben. A megnövekedett jövedelemből a lakosság már jelentős összeget fordíthatott ruházkozásra, lakberendezési és egyéb tartós fogyasztási cikkek vásárlására, amellett, hogy lényegesen többet költött nagyobb értékű élelmiszerek, csemegeárak beszerzésére is.

A meggyarapodott vásárlóerő azonban önmagában még nem eredményezhette volna az áruforgalom fellendülését. A vásárlóerő emelkedésével párhuzamosan megfelelő mértékben növelni kellett a kereskedelmi árualapokat és javítani a minőséget is.

Az 1950-es évek elején a kiskereskedelem még a legfontosabb élelmiszerekből sem tudta a keresletet teljesen kielégíteni. Nem volt elegendő liszt, kenyér, hús, zsír. Rizst, kakaót, csokoládét hónapokon keresztül nem lehetett látni az üzletekben, déligyümölcsöket éveken át vagy egyáltalán nem, vagy csak időszakonként és rendkívül kis mennyiségben lehetett vásárolni. Nem volt megfelelő az iparcikkekkel való ellátottság sem. A jobb minőségű szövetek, a finomabb bőrből készült cipők sokszor hiányoztak az üzletekből, de vegyiáruból, bútorból, tüzelő- és építőanyagokból sem állt elegendő mennyiség rendelkezésre. A háztartási cikkek (különböző darálók, kályhacsövek, edények, mérlegek) és az apró vas- és fémipari tömegcikkek (szeg, zár, lakat) hiánya is számtalan bosszúságot okozott a lakoságnak.

1953 második felétől kezdődően az áruellátás fokozatosan javult. Az ipari termelés — ezen belül elsősorban a fogyasztási cikkeket gyártó iparágak termelésének — növekedése következtében mind nagyobb árumennyiség állt a kereskedelem rendelkezésére. Szélesedett az áruválaszték, jelentékenyen csökkent az ún. hiánycikkek száma. 1956-ban — az ellenforradalom előtti időben — a kereskedelem már bőséges raktárkészlettel rendelkezett.

Az ellenforradalmi események során azonban nemcsak a bolthálózat rongálódott meg súlyosan, hanem igen nagy veszteségek keletkeztek a kereskedelmi árukészletekben is. A legnagyobb áruházakat, a kereskedelmi létesítmények egy részének raktárait huligán elemek csoportjai ki-

fosztották, vagy felgyújtották. Az árukészletet ért kár összege hozzávetőlegesen mintegy 400 millió Ft volt, tehát az 1956. III. negyedév végi készlet több mint 20 %-a megsemmisült. A kereskedelmi készletek a harci cselekmények után is rohamosan csökkentek. A raktárak kiegészítése, feltöltése az ipari termelés alacsony színvonala és nem utolsósorban a szállítási zavarok következtében igen nehezen ment, ugyanakkor az üzleteket nap mint nap a vásárlók tömege ostromolta. A lakosság — inflációtól tartva — minden megtakarított pénzét igyekezett elvásárolni. A kereskedelem csak a baráti országok segítségével tudott úrrá lenni a nehézségeken. A vasúti forgalom helyreállítása után az áruszállítványok azonnal elindultak a főváros felé. A Szovjetunió és a népi demokratikus államok igen nagy összegű hitelnyújtása, árusegélye már 1957 második negyedéve folyamán egyensúlyba hozta a rendelkezésre álló árumennyiséget a megnövekedett kereslettel. 1957. II. negyedévében már az ipari termelés is többé-kevésbé konszolidálódott. Ezzel az infláció veszélye elhárult és a második féltévtől kezdődően az áruellátás már nemcsak kielégítő, hanem sok tekintetben lényegesen jobb volt, mint az ellenforradalom előtt.

Az élelmiszerellátás az utóbbi 2 évben már úgyszólván kifogástalan volt. Az alapvető élelmiszerekből mindig bőséges mennyiség állt rendelkezésre, de nem hiányoztak az üzletekből a gyarmatárak, a finomabb húskészítmények, tejtermékek, édességek sem. 1958-ban a főváros élelmiszerboltjai közel 7 milliárd Ft-os forgalmat bonyolítottak le, 14 %-kal magasabban, mint 1953. évben. A fontosabb élelmiszerek közül pl. péksüteményből 55 %-kal, tejből 9 %-kal, halból 47 %-kal, tőkehúsból 24 %-kal több fogyott, mint 1953-ban. A gyarmatárak közül 1958 folyamán mintegy 22 vagon babkávét, 438 vagon citrom, 212 vagon narancs és 40 vagon egyéb déligyümölcs (banán, füge stb.) került az üzletekbe. Zökkenők csak a zöldség- és gyümölcsellátásban voltak. A szocialista kiskereskedelem által 1958-ban forgalomba hozott mintegy 11 500 vagon zöldség- és 5 100 vagon gyümölcsféle kevésnek bizonyult, s az év második felében burgonyából, vöröshagymából, fejes- és kelkáposztából a kiskereskedelem nem tudta az igényeket maradéktalanul kielégíteni. A gyümölcsfélék közül főként cseresznyéből, barackból és eperből mutatkozott hiány.

Az ellátás nehézségeihez az is hozzájárult, hogy 1958-ban a piacokra sem érkezett elegendő zöldség és gyümölcs. Ezekből a cikkekből ugyanis a piaci felhozatal számottevő, alig kevesebb, mint az állami és szövetkezeti boltokban forgalomba hozott mennyiség.

A lakosság élelmiszerszükségletének mintegy tizedrészét adó termelői felhozatai összetételére jellemző, hogy például 1958-ban a piacokon forgalomba került áruk kb. $\frac{3}{4}$ része zöldség, burgonya és gyümölcs volt. A baromfi csak 13, a tojás pedig mindössze 5 %-ot képviselt a felhozatalban.

1955 óta a piaci forgalom — a burgonya és a hal kivételével — csökkenő irányzatot mutat, s ebben közrejátszott a szocialista kiskereskedelem jobb áruellátása is.

Megemlítendő azonban, hogy a többnyire friss állapotban fogyasztásra kerülő élelmiszerek minősége a boltokban — a szállítási és tárolási nehézségek miatt — sokszor elmarad a piaci árukétól és emiatt a vásárlók inkább drágábban, a termelőktől szerzik be azokat.

Az életszínvonal emelkedése — bár kétségtelen, hogy az élelmiszerek forgalmára is nagy hatást gyakorolt — *különösen megnövelte az iparcikkek iránti keresletet.* 1958-ban az élelmiszerforgalom 14 %-os emelkedése mellett a ruházati, textil- és bőrárak forgalma 60, a vegyesiparcikké 79 %-kal volt magasabb az 1953. évinél. A fontosabb ruházati cikkek közül kötöttáruból több mint 360, férfi felsőruházati cikkekből közel 340, női felsőruházati cikkekből pedig mintegy 200 millió Ft-os forgalmat bonyolított le a fővárosi kiskereskedelem, 30—40 %-kal magasabbat, mint 4—5 évvel korábban. Konfekcióárukból a kereskedelem már 1955—56-ban sem szűkölködött, az eladási forgalom mégis viszonylag alacsony volt, mert az ipar gyengébb minőségű készárakat gyártott, nem vette kellően figyelembe a divat követelményeit. Az utóbbi 1—2 évben a konfekcióipar munkája sokat javult, s ma már a készen kapható ízléses, divatos, jó minőségű férfi-, női- és gyermekruházati cikkek megérdemelten nagy keresletnek örvendenek.

A kiskereskedelem eladási forgalma az ún. vegyes iparcikkekből 1958-ban meghaladta a 4,3 milliárd Ft-ot. *Az eladás főként azokból a cikkekből növekedett, amelyek beszerzésére az emberek már csak az anyagi jólét bizonyos fokán gondolhatnak.* Így például motorkerékpárból 68 %-kal, varrógépből 98 %-kal, kerékpárból 127 %-kal, kozmetikai cikkekből 42 %-kal többet adtak el a főváros boltjai, mint 1953-ban. Feltűnően nagy volt az érdeklődés a különböző háztartási gépek, magnetofonok, televíziós készülékek iránt is. 1958-ban kb. 40 ezer mosógép (amelyből ma már többféle típus állandóan kapható), 8 ezernél több porszívó, közel 10 ezer televíziós készülék, 47 ezer rádióműsorvevőkészülék talált vevőre a budapesti boltokban. Kétségtelen, hogy a vegyes iparcikkek forgalma még magasabb lehetett volna, ha egyes árucikkekből — elsősorban bútorokból, bizonyos építőanyagokból és könyvekből — nagyobb mennyiség állt volna a vásárlóközönség rendelkezésére.

A főváros élelmiszerboltjaiban és iparcikküzleteiben az áruk ízléses formában történő előrecsomagolásának megkezdése, a vásárolt áruk házhozszállítása, az előrendelés bevezetése és nem utolsósorban az új eladási formák, az önkiszolgáló, gyorskiszolgáló és preszelekciós (minta után árusító) boltok meghonosítása emelte a kereskedelem munkájának színvonalát. 1958. év végén már 12 önkiszolgáló, 1 félönkiszolgáló, 79 gyorskiszolgáló és 28 minta után árusító bolt, illetőleg áruházi osztály működött. Természetesen az új, korszerűbb kiszolgálási formák elterjesztésében még csak kezdeti eredményeket értünk el. A további előrehaladás érdekében a nél-

különbözhetetlen tárgyi és szervezési feltételek megteremtése (berendezés, előrecsomagolt cikkek számának bővítése) szükséges, ami az ipar részéről fokozottabb támogatást is igényel.

Vendéglátás

A vendéglátás a fővárosban kiterjedt hálózattal rendelkezik. 1958. év végén közel 1 700 vendéglátóhely, köztük 408 étterem, kisvendéglő, 333 cukrászda, illetve eszpresszó nyújtott étkezési és szórakozási lehetőséget a főváros lakosságának.

Az elmúlt években számos reprezentatív vendéglátóüzem létesült a fővárosban; csak néhányat említve: Szép Ilonka, Vadrózsa, Pálma, Royal, Tinódi eszpresszó, Fortuna étterem. Helyreállították, illetve korszerűsítették többek között a Hungária, Palace, Gundel és Badacsony éttermet, a Baross, Deák, Belvárosi, Astoria kávéházat.

A reprezentatív szórakozóhelyek fejlesztése mellett azonban éveken át jóformán semmi sem történt annak érdekében, hogy megszűnjene a város képét elcsúfító, sokszor garázda, részeges elemek által látogatott, ún. talponállók. Jogos volt a panasz, amely a családi kisvendéglőket hiányolta a reprezentatív éttermek, szórakozóhelyek mellett, illetve az italboltok helyett. 1956 óta ebben is előrehaladtunk. 1958 közepéig is már több, mint 100 italbolt helyén nyílt hangulatos kisvendéglő, étterem. A külső kerületekben azonban e tekintetben még nem következett be számottevő változás. A XVIII., XIX., XX., XXI., XXII. kerületben még ma is az italboltok, kocsmák vannak többségben, kevés a megfelelő színvonalú szórakozást nyújtó vendéglátóüzem.

A vendéglátóhelyek áruellátása 1957-ig nem volt mindenben kielégítő. Az 1950-es évek elején a borhiány okozta a legtöbb nehézséget, majd 1954—55 nyarán a sör volt kevés. A vendégek részéről számos kifogás merült fel az ételféleségek kis választéka és minősége miatt is.

Az ellenforradalom leverése után az életkörülmények javulásával a vendéglátás forgalma jelentősen fellendült. A megnövekedett igénybevétel ellenére az utóbbi két évben lényegesen kevesebb zökkenő volt az ellátásban, mint a korábbi évek bármelyikében. 1958-ban a főváros vendéglátóhelyeinek bevétele meghaladta a 2,5 milliárd Ft-ot, 22%-kal volt magasabb, mint 5 évvel korábban. A forgalom értékben kimutatott növekedésének elbírálásánál figyelembe kell venni azt is, hogy a szeszesitalok ára az utóbbi években emelkedett. (Azóta — 1959. augusztus 18-án — a bor árát leszállították.)

Az üzemi vendéglátás területén is figyelemre méltó fejlődés tapasztalható: 1958-ban 18%-kal volt nagyobb a forgalom értéke, mint négy évvel azelőtt. Az üzemi konyhákon naponta mintegy 300—350 ezer dolgozó étkezik. Az étkezőhelyek számának és ellátóképességének növelése mellett a jövőben még több gondot kell fordítani a kultúráltságra. Sok üzemi

konyha még ma is csak egyféle menüt készít, bár az utóbbi időben bővült a választék. 1957 végén az 509 konyha közül 111 többféle menüt szolgáltatott, 165 pedig kímélő ételeket is főzött, vagy étlap szerinti étkezést is nyújtott.

A vendéglátás mind a hálózat fejlesztése, mind az ellátás megjavítása tekintetében jó eredményeket mutathat fel. A vendéglátás egyik igen fontos területén, a szállodáiparban azonban a helyzet ma is rendkívül kedvezőtlen.

Budapest szállodáinak jelentős része a második világháború során megsemmisült. Valamennyi újjáépítésére — a népgazdaság előtt álló számos más sürgetőbb feladat miatt — mind ez ideig nem kerülhetett sor. Súlyosbítja a helyzetet, hogy 1950—1954 között, amikor a kedvezőtlen nemzetközi helyzet miatt az idegenforgalom nagymértékben megcsappant, a megmaradt szállodák egy részét átépítették s más célra vették igénybe.

Az egyébként is kedvezőtlen szállodai helyzetet tovább rontotta, hogy az 1956. évi ellenforradalom során 418 szállodai szoba teljesen használhatatlanná vált, 79 súlyosan, 27 pedig könnyebben megsérült.

1955 óta az idegenforgalom ismét fellendült, s 1958-ban már közel 60 000 külföldi vendég szállt meg Budapest szállodáiban, kétszer annyi, mint 1948-ban. *A növekvő idegenforgalom mellett évről évre jobban érezhető a szállodai kapacitás elégtelensége.* 1937-ben 69 szálloda, 73 penzió — összesen 9 206 férőhellyel — állt a vendégek rendelkezésére, ma ezzel szemben mindössze 15 szálloda és egy penzió van a fővárosban, amelyek együttes férőhelye nem éri el a 2 300-at.

Szállodai férőhelyekkel való ellátottságunk alapvető, gyors javulására a tervek szerint még nem lehet számítani. Tervezik ugyan új szállodák építését, a Duna-parti szállodasor kialakítását, de ezek használatbavétele csak néhány év múlva történhet meg. Addig is, amíg módunkban áll új szállodákat építeni, az eredetileg szállodának épült, de az utóbbi években *más célra használt épületek egy részének visszaadásával* lehet enyhíteni a szállodai férőhelyhiányt.

Fővárosunk jelenlegi lakáshelyzete sajnos nem mondható kielégítőnek. Megoldására az utóbbi években nem kevés erőfeszítést tettünk, az elért eredmények azonban — sok körülmény miatt — még nem hoztak lényeges javulást.

Budapest lakásvizonyai már a felszabadulás előtt is igen kedvezőtlenek voltak. A lakbér a keresetekhez képest rendkívül magas volt, míg jelenleg a családok jövedelmének csak néhány százalékát teszi ki. 1928—1930-ban az egy szoba konyhás új lakások havi bére 50—58 pengőt, a két szobás új lakásoké 100—130 pengőt tett ki (a régi lakások bére sem volt sokkal alacsonyabb), a gyáripari dolgozók havi keresete ugyanakkor csak 120 pengő körül mozgott. A munkáscsaládok igen sok esetben képtelenek voltak a jövedelmükhöz képest hallatlanul magas lakbéreket kifizetni, ilyen esetekben pedig a tőkés háztulajdonosok könyörtelenül az utcára tették őket. 1930 és 1940 között csak a régi Kis-Budapest területén 22 735 esetben rendeltek el kilakoltatást. Míg a város belső részén ezrével voltak kiadatlan lakások, sőt 1933—1935 között átlagosan mintegy 10 ezer lakás állt üresen, a Valéria, Augusztia, Jeruzsálem, Suhajda-telep és a Kiserdő viskóiban sokezren éltek emberhez nem méltó körülmények között.

A felszabadulás után a lakáshiány enyhítése, a nyomortelepek felszámolása még akkor is nagy időt és anyagi ráfordítást igényelt volna, ha a II. világháború vihara nyomtalanul vonul el a főváros felett. A pusztítás azonban, amely Budapest lakásállományát a harci cselekmények során érte, olyan nagy volt, hogy nyomainak eltüntetéséhez 4 esztendő is kevésnek bizonyult. *A főváros lakóépületeinek — az üveg- és vakolatkárokat nem számítva — mindössze negyedrésze maradt épen. 13 588 lakás megsemmisült, közel 67 ezer pedig nagyobb mértékben megrongálódott. A lakóépületeket ért károk összege meghaladta az 1,25 milliárd pengőt.*

A felszabadulást követő években és különösen a 3 éves terv időszakában a helyreállítás gyors ütemben haladt, de még 1949. január 1-én is 5 ezer olyan lakás volt a fővárosban, amelynek helyreállítási munkálatai nem kezdődtek el.

1950-re azonban nemcsak az épületeket és lakásokat ért sérülések kijavítása közeledett a befejezés felé, hanem a főváros ipara is gyorsan

fejlődött, fokozódó munkaerőszükségletet teremtve. A fővárosban, az ország gazdasági és kulturális központjában bőven kínálkozó munkaalkalom hatására megkezdődött a vidékiek felözönlése Budapestre.

1950 és 1954 között évente átlagosan 25—30 ezer ember költözött fel a fővárosba, emellett a megnövekedett természetes szaporodás is évente mintegy 13 ezerrel gyarapította a népesség számát.

A népesség számának gyors növekedése mellett a lakásépítés — megfelelő anyagi eszközök és építőipari kapacitás hiányában — ezekben az években eléggé vontatottan haladt. A beruházásokra fordítható anyagi erőforrások és az építőipari kapacitás jelentős részét a nagyarányú iparfejlesztés feladatainak megoldása kötötte le. Nem lehet azonban elfeledkezni arról sem, hogy Nagy-Budapest kialakítása — amellett, hogy a lakásellátottság színvonalát is rontotta — az oktatási, egészségügyi, kulturális és közművi ellátottság megjavítása tekintetében is nagy terheket rótt a fővárosra.

1950 és 1954 között mindössze 18 169 lakás épült Budapesten, tehát 100 lakásszaporulatra átlagosan 1 156 fő népességszaporodás jutott. *A 100 lakásra jutó lakosok száma 1949. január 1-én 328 volt, 1954. július 1-én pedig már megközelítette a 360-at.*

Súlyosította a helyzetet, hogy a gazdasági élet túlzott centralizációja következtében a hivatalok, intézmények száma erősen felduzzadt, s ezek egy részének elhelyezésére eredetileg lakás céljára szolgáló helyiségeket vettek igénybe. 1954-ben már kb. 7 700 kétszobás lakásnak megfelelő lakterület használatától esett el ily módon a lakosság. Míg a hivatalok, különböző intézmények volt lakásokban nyertek elhelyezést, addig a súlyos lakáshiány következtében az eredetileg nem lakás céljára épült helyiségek mind jobban benépesültek. 1954. július 1-én 7 882 lakott üzlethelyiség, és közel 7 700 lakott mosókonyha, raktár, pince stb. volt a fővárosban.

1955-ben a lakásépítés üteme meggyorsult. Ebben az évben 7 370 lakást adtak át, kétszer annyit, mint az előző két évben együttvéve. Az 1956. év azonban ismét súlyos megpróbáltatások elé állította a fővárost. *A januári földrengés következtében 4 278 lakás megsérült és 168 lakhatatlanná vált.* A kár összege meghaladta a 11 millió forintot.

A földrengés a város csaknem valamennyi kerületét érintette kisebb-nagyobb mértékben, de a legnagyobb károk a délkeleti peremkerületekben, a XIX., XX. és XXI. kerületben keletkeztek.

Az 1956. októberi ellenforradalmi események azonban még a földrengésnél is sokkal súlyosabb károkat okoztak a lakóépületekben és lakásokban. A harci cselekmények során 88 lakóház megsemmisült, 815 súlyosan megsérült, 3 908 pedig megrongálódott. *A sérült lakások száma meghaladta a 11 ezret.* Lakásügyi szerveinknek 657 megsemmisült lakás lakóit kellett sürgősen lakáshoz juttatni, ezen túlmenően gondoskodni közel 2 100 használhatatlanná vált lakás lakóinak átmeneti elhelyezéséről. Megnehezítette a helyzetet, hogy a harci cselekmények, majd az oktan sztrájkok következtében számos lakás építésének befejezése elhúzódott.

Az ellenforradalom szétzúzása után a párt és a kormány a nehéz gazdasági helyzetben is elsőrendű fontosságú feladatának tekintette, hogy az építkezések meggyorsításával javítson a lakáshelyzeten. 1957-ben 10 050, 1958. évben pedig 8 062 lakást adtak át rendeltetésének. Az utolsó 4 év alatt összesen 29 552 lakás épült a fővárosban, másfélszer annyi, mint az ötéves terv időszakában.

Az 1955—1958. évben átadott lakások zöme (69 %)-a újonnan épült. A lakáshelyzet mielőbbi megjavítása és az anyagi erőforrások hatékonyabb felhasználása végett azonban ezekben az években már számos emeletráépítésre, tetőtérbeépítésre is sor került és sok irodahelyiséget — eredeti rendeltetésének megfelelően — lakássá alakítottak vissza. A nagy lakások műszaki megosztásából nyerhető lakások száma ma már nem számottevő. 1950 és 1954 között az új lakások jó része leválasztás útján keletkezett, amelynek eredményeként a fővárosban a 4 és több szobás lakások száma 20 %-kal csökkent. Ez a szükségmegoldás az égető lakáshiányt kétségtelenül enyhítette, de műszaki szempontból többnyire nem teljes értékű lakásokat eredményezett. A még meglévő kevés számú nagy lakás megosztása a jövő lakáskultúrájának követelményei szempontjából sem lenne célszerű.

Az 5 éves terv időszakában és az azóta eltelt 4 esztendő alatt létesített 47 721 lakás 57 %-a állami erőből, illetve állami támogatással épült. Az ötéves terv első éveiben a lakások nagyobb részét magánosok építették. 1954-től kezdődően azonban az állam által épített lakások száma és aránya hirtelen megnövekedett és 1957-ben már több mint kétszerese volt a magánérből létesülteknek. 1950 óta az állam több mint 2 milliárd forintot fordított lakásépítésre a fővárosban. A beruházások eredményeként számos — főleg munkáslakta — területen modern lakótelepek sora létesült. Csak a jelentősebbeket említve:

a III. ker. Hévízi úti lakótelepen	496
a X. ker. Üllői úti lakótelepen	1 056
a XI. ker. Lágymányosi úti lakótelepen	790
Albertfalvai lakótelepen	875
a XIII. ker. Béke úti lakótelepen	705
Fiastyúk utcai lakótelepen	1 383
a XIV. ker. Nagy Lajos király úti lakótelepen	1 714
Kerepesi úti lakótelepen	1 636
Róna utcai lakótelepen	628
a XX. ker. Gubacsi-hídfői lakótelepen	857
Csarnok téri lakótelepen	242
a XXI. ker. Béke téri lakótelepen	284
Csillag-telepi lakótelepen	815

lakás építése fejeződött be 1950 és 1958 között. Az új lakótelepek létesítése nagy előrehaladást jelentett a peremkerületek elmaradottságának felszámolásában. Az új lakótelepeken a családok ezrei élnek egészséges, jól

felszerelt, kényelmes lakásban; a gondozott parkok, a modern üzletek, a különböző egészségügyi, szociális létesítmények kulturált életkörülményeket biztosítanak számukra.

Államunk mellett, hogy évről évre jelentős összegeket fordított lakásépítésre, nagy támogatást nyújtott a magánosok lakásépítkezéseire is. *1950 óta 12 151 olyan lakás épült a fővárosban, amelyhez az építetők hosszúlejáratú OTP kölcsönt vettek igénybe.* 1958-ban például a 3 957 magán-erőből épült lakás közül 3 036 épült OTP kölcsön felhasználásával. A lakásépítkezések meggyorsítására államunk különösen nagy segítséget nyújt azoknak a dolgozóknak, akik emeletráépítés, vagy padlástér beépítés útján kívánnak lakáshoz jutni. Az 1959 márciusában megjelent miniszteri rendelet szerint az ilyen természetű építkezések költségeinek 60 %-át az állam viseli és a lakás kijelölt bérlőjének a fennmaradó költségek fedezéséhez OTP kölcsönt is módjában áll igénybe venni.

Az állam tehát mind saját építkezései, mind a magán építetőknek nyújtott nagyarányú támogatása révén az utóbbi években sokat tett a főváros lakásviszonyainak megjavításáért. Mindez természetesen még nem elegendő, további erőfeszítésekre van szükség, a lakásberuházások növelésén túlmenően az építőipar korszerűsítését, munkájának szervezettebbé tételét illetően is.

Az utóbbi 2 évben nemcsak a lakásépítkezések gyorsultak meg, hanem sokat tettek a lakóházak állagmegóvása, felújítása érdekében is.

A főváros lakóépületeinek állapota már a felszabadulás előtt is számos kívánnivalót hagyott maga után. A háborús években alig végeztek felújítási munkálatokat, ennek következtében a háború végén még azoknak az épületeknek az állapota is rossz volt, amelyek a harci cselekmények során nem szenvedtek sérülést. Súlyosította a helyzetet, hogy az épületek rendszeres karbantartására, felújítására az újjáépítés időszakában sem nyílt lehetőség. A már régebben is állami kezelésben levő lakóházak rendszeres karbantartását 1950—51-ben kezdték meg. Ezekben az években a lakbérbevételnek mintegy 10—15 %-át fordították az épületek javítására. Míg az állami kezelésben levő épületek állagának megóvására már történtek intézkedések, addig *a magántulajdonban levő épületek állapota rohamosan romlott, mert a háztulajdonosok a legszükségesebb karbantartási munkálatokat sem végeztették el.*

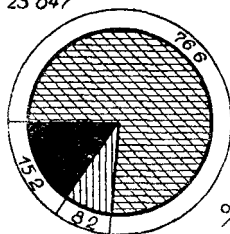
1952-ben — a többlakásos lakóépületek államosításakor — a fővárosi ingatlankezelő vállalatok a lakóházak állapotát tekintve igen súlyos örökséget vettek át. Az 1953. évi felmérés során az állami kezelésben levő épületek 2,2 %-át életveszélyesnek, 4 %-át egy-két éven belül lakhatatlanná válónak minősítették. Az épület- és lakásösszeírás adatai szerint 1954. július 1-én a főváros lakóházainak 18 %-a teljes tatarozásra, 11,5 %-a homlokzat-, 5,5 %-a pedig tetőszerkezet tatarozásra szorult.

A karbantartáson kívül az állami tulajdonban levő épületeken 1953. II. félévében megkezdtek a felújítási munkákat is. 1953. II. félévétől az 1956.

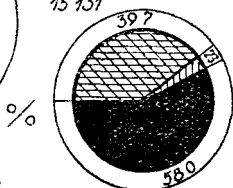
Az épített lakások az építkezés jellege és erőforrása szerint

ÁLLAMI ERŐBŐL
23 847

/ 1952—1953 /

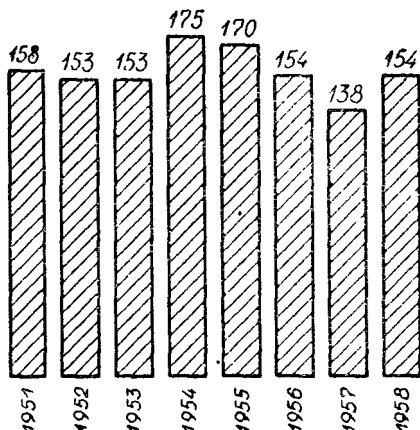
MAGÁNERŐBŐL/OTP
KÖLCSÖNNEL EGYÜTT/
15 131

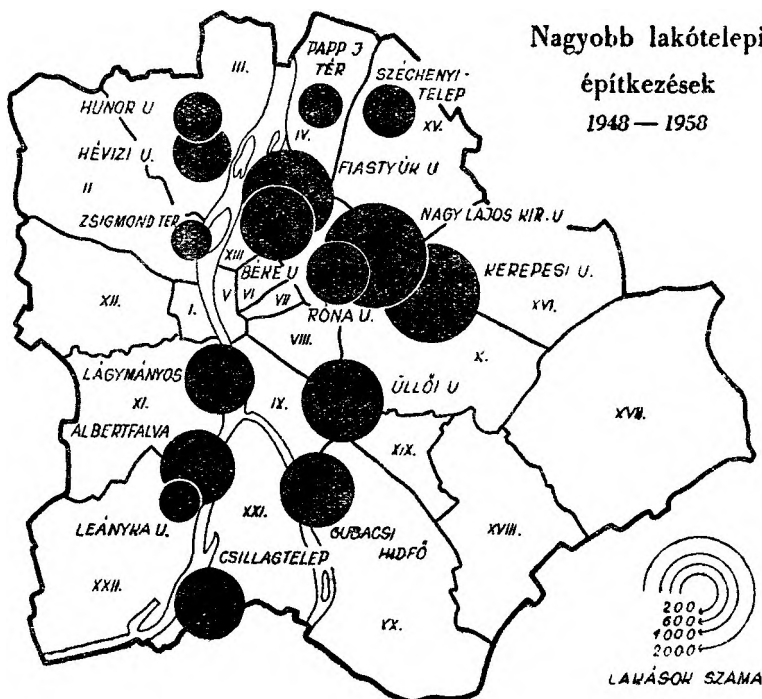
ÚJ ÉPÍTKEZÉS
HELYREÁLLÍTÁS

ÁTALAKÍTÁS, LAKÁSMEGOSZLÁS
ÚTJÁN LÉTESÜLT LAKÁSOK

Száz épített lakásra jutó lakószobák száma

Nagyobb lakótelepi építkezések 1948—1958

4. sz. ábra

év végéig terjedő időszakban 911 épületet teljesen, 11 472 épületet pedig részlegesen felújítottak. Mindez azonban lényegesen kevesebb volt a szükségésnél.

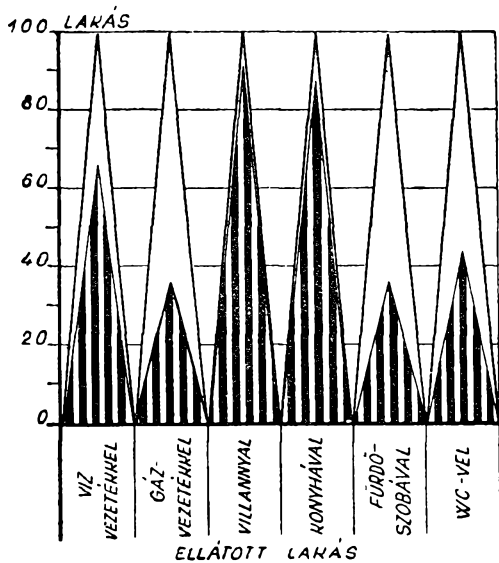
Év	Kezelt épületek száma	Teljesen felújított	Részlegesen felújított	Épületjavításra fordított összeg (millió Ft)
		épületek száma		
1953	36 432	61	—	199,0
1954	37 320	383	6 803	283,3
1955	39 333	340	2 589	350,5
1956	39 507	127	2 080	423,4

Az ellenforradalmi események során a házkezelési igazgatóságokhoz tartozó épületek nagy károkat szenvedtek. A helyreállítási, épületjavítási munkák elvégzésére az igazgatóságok összesen 785 millió Ft-ot használtak fel, 47⁰/₀-kal többet, mint a lakbérekből származó bevétel teljes összege. 1957-ben azon túlmenően, hogy 404 épületet teljes, 5 168 épületet részleges felújításban részesítettek, nagyarányú sortatarozási munkát kezdtek meg a főváros fontosabb útvonalain: a Nagykörúton, a Rákóczi úton, az Üllői úton, a Kossuth Lajos utcában.

Az épületfelújítási és tatarozási munkák 1958. évben is nagy lendülettel folytatódtak. Az elmúlt évben 531 épület teljes felújítását fejezték be (annyiét, mint az előző két évben együttvéve), s 2 102 épületen végeztek részleges felújítást.

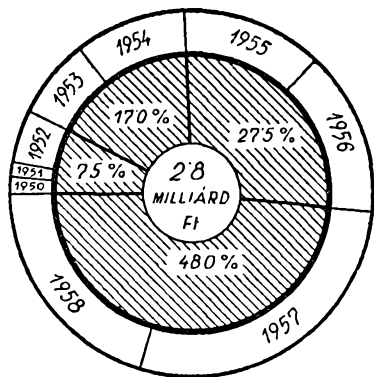
A lakások felszereltsége

/1954. július 1-én/

Épületjavításra fordított összeg

összeg

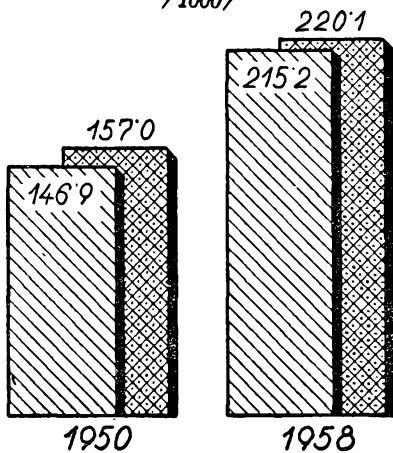

A HÁZKEZELÉSI IGAZGATÓSÁGOK ADATAI

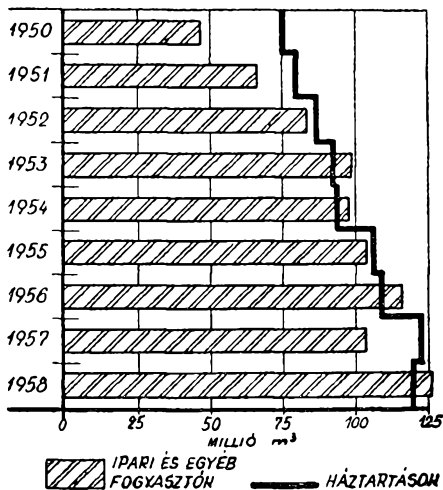
A gázfogyasztók száma

/Év végi adatok/

/1000/

Gázfogyasztás

ÖSSZES

HÁZTARTÁSI

IPARI ÉS EGYÉB FOGYASZTÓN

HÁZTARTÁSON

A közművi ellátás színvonala a városok fejlettségének egyik fokmérője. A víz-, gáz-, villanyszolgáltatás, a jól világított, tisztán tartott utcák, virágos parkok kényelmesebbé, kulturáltabbá teszik a lakosság életét. Az életkörülmények javítása, az életszínvonal növelése a közműszolgáltatás különféle ágainak fejlesztése nélkül nem képzelhető el.

A főváros a Horthy-rendszerben e tekintetben is rendkívül lassan és egyenlőtlenül fejlődött. Közművesítés csaknem kizárólag a belső területeken és a budai villanegyedekben folyt. Arra, hogy a külvárosok lakói is részesülhessenek a víz-, villany-, gáz- és egyéb szolgáltatások áldásaiban, akkor nem sokat áldoztak.

A múlt rendszer bűnös mulasztásai főleg 1950-ben — Nagy-Budapest kialakításakor — okoztak nagy gondot a városgazdálkodási szervezeteknek. *A Budapesthez csatolt 314 km²-nyi, közel félmillió ember által lakott terület jelentős részén a közművi ellátottság a minimális követelményeknek sem felelt meg.*

A peremterületek bekapcsolása a közmű hálózatba már önmagában véve is hatalmas erőfeszítést igényelt volna. A hálózat bővítése azonban csak kisebb része volt a közműellátásban megoldásra váró feladatoknak. A főváros ipara — mint ismeretes — az 50-es évek elején nagy fejlődésnek indult. A termelés növekedésével párhuzamosan *az iparnak mind több vízre, gázra, villamosenergiára volt szüksége*, amelyet — figyelembe véve még a népesség számának nagyarányú gyarapodásából, az új fogyasztók bekapcsolásából származó megnövekedett igényeket is — közműveink a meglévő berendezésekkel már nem tudtak szolgáltatni. A munkáslakta területek elmaradott közműszolgáltatási viszonyainak jobbátételével egyidejűleg gondoskodni kellett tehát a víz-, gáz-, villamosenergiatermelő berendezések korszerűsítéséről, kapacitásának növeléséről is.

Az állam a főváros kommunális ellátásának fejlesztésére csak 1954 és 1958 között is több mint 490 millió Ft-ot fordított. A beruházások eredményeként a közművek teljesítőképessége jelentősen növekedett, s nagymértékben nőtt az ellátottak köre. *1950 óta 20 492 lakóházat, illetve ingatlant kapcsoltak be a központi vízszolgáltatásba, 68 387 háztartásba vezették*

be a gázt. Sok ezer lakásban gyűlt ki villany, s a családok ezreit juttatták háztartási áramhoz is. 182 kilométerrel bővült a csatornahálózat, korszerűsödött a Köztisztasági Hivatal járműállománya. Számottevően javították a közvilágítást. Az utcai villanyvilágításra használt fényforrások teljesítménye az utóbbi négy év alatt mintegy 16 % -kal növekedett, több fontosabb útvonal korszerű fénycsővilágítást kapott. Az igények rohamos növekedése miatt az ellátás nem volt mindig zökkenőmentes, mégis megállapítható közműellátásunk számottevő fejlődése, hozzájárulása ahhoz, hogy a lakosság jobb körülmények között él, mint a múltban.

Vízszolgáltatás

A főváros vízigénye az elmúlt évek során évről évre rohamosan nőtt. 1958-ban az ipari és egyéb nagy fogyasztók részére értékesített víz mennyisége megközelítette a 90 millió m³-t, több mint kétszerese volt az 1950. évinek. Nem csekély azonban az a fogyasztási többlet sem, amely a központi vízszolgáltatásba bekapcsolt háztartási fogyasztók számának gyarapodásából, illetve az egyes háztartásokban felhasznált víz mennyiségének növekedéséből származott.

1950 óta a főváros vízcsőhálózatát 433 kilométerrel bővítették, s ennek révén további 20 492 lakóházat, illetve ingatlant vontak be a központi víz-ellátásba. A hálózatbővítéssel elsősorban a külső területek ivóvízellátásán igyekeztek javítani. 1951 és 1958 között például

a III. kerületben	84 km-ről	121 km-re,
a XVIII. „	64 „	109 „
a XX. „	69 „	102 „
a XXII. „	76 „	107 „

növekedett a hálózat hossza, s ezzel párhuzamosan többezerrel gyarapodott az ellátott háztartások száma.

1957—58-ban a központi vízellátásba bekapcsolt fővárosi háztartások évi vízfogyasztása már meghaladta a 70 millió köbmétert. Az 1950—51. évi fogyasztásuk 55—60 millió köbméter volt.

A lakosság és különösen az ipar növekvő vízigényének kielégítése a Fővárosi Vízműveket igen nagy feladat elé állította. A zavartalan vízellátás érdekében gondoskodni kellett korszerű kútrendszerrel ellátott új termelőtelepek létesítéséről, a meglévők bővítéséről.

A kapacitás növelésére a Fővárosi Vízművek 1950 óta 232 millió Ft beruházási keretet kapott. A beruházások eredményeként nagy teljesítőképességű új telep létesült többek között Cinkotán, Pestlőrincen, Kispesten, Rákoscsabán, Nagytétényben, Kelenföldön, Árpádligeten és a Margitszigeten. Az ipar szükségleteinek megfelelőbb kielégítése érdekében helyezték üzembe 1958 októberében a teljes elkészülés után naponta

30—35 000 m³ víz termelésére alkalmas déli ipari vízművet. Ez addig is, amíg a csőhálózat bővítése megtörténik, s a nyomásszabályozó medence megépül, naponta 15—18 000 m³ vízzel járul hozzá az iparvállalatok ellátásához.

Az új telepek létesítése mellett a meglevő telepek korszerűsítése, bővítése is nem kis mértékben növelte a Vízművek teljesítőképességét. A szigetszentmiklósi telepen például, amely a főváros déli, illetve dél-keleti részén fekvő ipartelepeket, lakóépületeket látja el, 1958-ig 11 új — nagyteljesítményű — csáposkutát helyeztek üzembe. Elkészült a telep 800 mm átmérőjű főnyomócsővezetéke is, amelynek a soroksári Dunaág felett történő átvezetéséhez vasszerkezetű hidat építettek. A beruházások eredményeként a szigetszentmiklósi telep ma már naponta 85 ezer m³ vizet ad a fogyasztóknak, négyszer annyit, mint 8 évvel korábban. 1957-ben a Szentendrei szigeten üzembehelyeztek két 10—10 kútból és egy 25 kútból álló csőkútcsoportot, amelyek révén a telep kapacitása kb. napi 30 000 m³-rel növekedett.

A termelés növelése mellett bővíteni kellett a víztároló medencéket is. Az ötéves terv keretében készült el pl. a 30 000 köbméter űrtartalmú Gellért-hegyi sziklamedence, valamint az Eötvös úti, Lóránt úti és a budai-orszi víztároló.

A víztermelés növeléséért tett erőfeszítések ellenére a Vízművek nem tudott megfelelően lépést tartani a fogyasztás — különösen az ipar részéről megnyilvánuló — rohamos emelkedésével. A Duna vízállása érezhetően befolyásolja a víztermelést, s az utóbbi években időnként többször jelentkező nagyarányú vízálláscsökkenés számos zavart okozott az ellátásban. *A következő években — amennyiben a tervek megvalósulnak — a vízellátás gyökeres megjavulására számíthatunk.* A kedvezőtlen időjárás (alacsony vízállás) esetén jelentkező vízhiány megszüntetése érdekében 1957-ben napi 40 000 m³ teljesítőképességű *felszíni vízkivételi mű* építését kezdték meg Káposztásmegyeren, melynek ipari vízszolgáltató részét ez év márciusában már üzembe is helyezték. Ugyancsak Káposztásmegyeren épül a közeljövőben egy 200 000 m³ teljesítményű *felszíni vízkivételi mű*, amelynek üzembehelyezésével a vízellátási zavarok előreláthatólag teljesen megszűnnek.

Gázszolgáltatás

A gázszolgáltatás fejlődése 1945 előtt rendkívül lassú volt. 1935—1944 között a gázcsőhálózat hossza mindössze 108 km-rel, a fogyasztók száma alig 35 ezerrel növekedett. A hálózat kismértékű fejlesztése is főként csak a belső területeket érintette, a külső munkáslakta területek elmaradott viszonyain az évek során úgyszólván semmit sem változtattak. A gázfogyasztásba bevontak köre rendkívül szűk volt, lényegében csak háztartá-

sokra, néhány kórházra, illetve intézményre terjedt ki. Az ipari üzemek közül mindössze egy nagy és néhány kisebb vállalat tartozott a fogyasztók közé.

A felszabadulás után a gyárak évről évre nagyobb számban tértek át a széntüzelésről a gazdaságosabb, korszerűbb gáztüzelésre. 1950-ben a Fővárosi Gázműveknek már több ezer ipari fogyasztója volt, köztük olyan nagy vállalatok, mint például a Csepel Vas- és Fémművek és a Láng Gépgyár. *Fogyasztásuk már akkor meghaladta az évi 30 millió m³-t, s azóta közel négyszeresére emelkedett.*

Az igények természetesen nemcsak az ipar részéről növekedtek. A múlt rendszer mulasztásait pótolva évről évre több lakásba kellett eljuttatni a gázt. A tennivaló a belső területeket illetően is bőséges volt, de különösen megsokszorozódott 1950-ben, Nagy-Budapest kialakításakor. *1950 óta évente átlagosan 8 500 háztartást kapcsoltak be a hálózatba, s 1958 végén a 8 évvel korábbi 146 900-zal szemben már több, mint 215 ezer háztartás volt gázvezetékekkel ellátva.*

Az 1 290 km-ről 1 472 km-re növelt gázcsőhálózat a külső munkáslakta területek számos lakóházába, háztartásába juttatta el a gázt. Csepelen pl. — ahol a felszabadulás előtt egyetlen lakásba sem volt gáz bevezetve — ma már az élmunkás lakótelep valamennyi lakója részesül ennek előnyeiben. Eljuttatták a gázt többek között Pesterzsébetre, a Csarnok téri munkás lakótelepre, a Wekerle-telep mintegy 1 500 lakásába, a Kispest szélén levő lakótelepre, de a Mogyoródi út, a Nagy Lajos király út, a Thököly út, az Erzsébet királyné út gázellátása is az utóbbi évek eredménye.

A fogyasztók számának rohamos gyarapodásával párhuzamosan évről évre több gázt kellett adni a háztartások részére is. 1958-ban a háztartások már 121 millió m³ gázt fogyasztottak, 46 millió m³-rel többet, mint 1950-ben.

Az ipari és egyéb fogyasztókat is figyelembe véve, a főváros gázfogyasztása tehát 8 év alatt megkétszereződött: az 1950. évi 122 millió m³-ről majdnem 250 millió m³-re emelkedett. A gáztermelés ilyen ütemben történő növelése nagy összegű beruházást igényelt. Az állam a főváros gázellátásának javítására, a gáztermelő berendezések bővítésére, korszerűsítésére 1950 óta 256 millió forintot fordított.

Az Óbudai Gázgyár termelőberendezéseinek nagyrészt 8 esztendő alatt átalakították s ezzel, valamint két új, 24 kamrából álló kemencecsoport építésével termelési kapacitását nagymértékben megnövelték. A zavartalan gázszolgáltatás érdekében tartalék szénőrlő és szénkeverő berendezést létesítettek, s a gáz minőségének javítása végett bővítették a gáz-tisztító berendezéseket. A megnövekedett fogyasztáshoz a gyár kompresszor telepének teljesítőképessége már nem bizonyult elegendőnek. Az új, nagykapacitású távnyomó berendezés üzembehelyezése révén azonban lehetővé tették, hogy a gázszolgáltatás a nap minden órájában egyenletes legyen, s a város minden területén megfelelő legyen a gáz nyomása.

Kilátásaink a gázellátás további javítását illetően kedvezőek. A *sztálinvárosi gáz felhozatalára szolgáló távvezeték megépítésével* — amely előreláthatólag 1961-re fejeződik be — nemcsak a még időnként tapasztalható kisebb ellátási zavarok szűnnek majd meg, hanem *mód nyílik arra, hogy további sokezer háztartást kapcsoljanak be a gázellátásba.*

Csatornázás, köztisztaság

A nagyvárosok szennyvizének elvezetése, a szemet elszállítása, a közterületek rendszeres tisztogatása a városgazdálkodás legfontosabb feladatai közé tartozik. Ezek elvégzése nélkül nem lehet megfelelő közegészségügyi viszonyokat kialakítani.

Budapesten az elmúlt években mind a csatornázási, mind a köztisztasági feladatok megnövekedtek. Az egyre sűrűbben lakott és nagyobb forgalmú fővárosban az utak fokozottabban szennyeződtek, megnőtt a házakból elszállítandó szemet, az elvezetésre váró szennyvíz mennyisége és ami a legsúlyosabb problémát jelentette, olyan területekkel bővült a főváros, ahol mind a csatornázást, mind a köztisztaságot tekintve rendkívül alacsony színvonalú volt az ellátottság.

Nagy-Budapest kialakításakor egyik fontos feladat volt a peremvárosok általános csatornázási tervének elkészítése. Ez képezte a főgyűjtőcsatornák és szivattyútelepek tervszerű kiépítésének alapját. *1950 óta a főváros csatornahálózata 182 km-rel bővült és ezzel igen sok terület, ipartelep, lakóház szennyvízelvezetése nyert kielégítő megoldást.* Csepelen például a csatornázást a múlt rendszerben teljesen elhanyagolták. 1950 óta a kerületben közel 20 km hosszú főgyűjtőcsatorna épült, amely jelenleg több, mint 400 ingatlan szennyvizét gyűjti össze, illetve továbbítja a Dunába. Újpest csatornázása kedvezőbb volt, mint Csepelé, de a csövek rossz állapota miatt a csatornákat 1950 óta úgyszólván teljeskörűen kicserélték. Ezen túlmenően megoldást kellett találni a kerület északi részén települt gyárak szennyvizének elvezetésére is, mert a Duna-ágba közvetlenül lefolyó szennyvíz veszélyeztette az ivóvizet adó kutak tisztaságát. *1950—54. évben 5,7 millió forintos beruházással megépítették az újpesti vízátemelő telepet, amelynek közvetítésével Újpest szennyvize ma már a XIII. kerületi Cserhalom utcai gyűjtőcsatornán, illetve az angyalföldi szivattyútelepen át jut a Dunába.* A soroksári Duna-ág elszennyeződésének megakadályozására, miután ez az utóbbi időben már a halállományt is veszélyeztette és kedvezőtlen közegészségügyi viszonyokat teremtett, *Pesterzsébeten mintegy 30 millió forintos beruházással korszerű szennyvíztisztító telepet létesítettek.*

Mindezek természetesen csak kiragadott példák s közel sem adnak teljes képet a csatornázásban elért eredményekről. Kétségtelen, hogy még bőven akad tennivaló mind a peremvárosok hálózatának fejlesztésében, mind a meglévő hálózat korszerűsítésében, de a felszabadulás előttihez képest máris sokat javult a helyzet.

A fővárosban az elmúlt években igen sok gondot okozott az, hogy a Köztisztasági Hivatal a város területének megnagyobbodásából, a lakosság számának rohamos gyarapodásából származó megnövekedett feladatokkal megfelelő beruházások hiányában nem tudott teljes egészében megküzdeni.

Az elszállításra váró szemét mennyiségének növekedése, a rendszeres úttisztító szolgálatba bekapcsolt terület bővítésének szükségessége megkövetelte volna a Köztisztasági Hivatal járműállományának korszerűsítését. Ennek érdekében azonban éveken keresztül igen keveset tettek. 1936-ig a géperejű szemétszállítók, öntözők, seprőautók száma csak igen csekély mértékben növekedett, s mind a szemétszállító, mind az úttisztító eszközöket tekintve, változatlanul a lóvontatású járművek voltak többségben.

Az utóbbi 2 és fél évben a köztisztasági munka javítását a városgazdálkodási szervek már elsőrendű feladatnak tekintették. A járműállomány bővítésére és korszerűsítésére a Köztisztasági Hivatal 1957—1958. évben összesen 48,4 millió forintot fordított. A beruházások eredményeként korszerűsödött a szemétszállítás, tisztábbak lettek a fővárosi utcák. A géperejű szemétszállító járművek száma 1959 első félévének végére az 1956. évi 114-ről 225-re növekedett s ezzel egyidejűleg megszüntették a lóvontatású szemétszállító járművek használatát. 1957-ben a főváros utcáin megjelentek az első pormentes — 10 m³ szemét elszállítására alkalmas — szemétszállító járművek. Számuk azóta 71-re növekedett s ma már a szemétyűjtésbe bevont 124 ezer ház közül 20 ezerből ezekkel szállítják el a hulladékot.

Villamosenergiaszolgáltatás, közvilágítás

1949-ben a fővárost környező peremterületek lakóházainak 17 %-a még nem volt bekapcsolva a villamosenergia hálózatba. Budafokon, Nagytétényben, Budatétényben, Csepelen, Rákoscsabán, Rákoshegyen, Rákoskeresztúron a lakások 30—35 %-a, Cinkotán, Mátyásföldön, Rákosszentmihályon, Sashalmon pedig mintegy 26—27 %-a nélkülözötte a villanyvilágítást.

Nagy-Budapest kialakításakor egyik fő feladat a külső területek ellátottságának megjavítása volt. A hálózatbővítés eredményeként 1949. január 1. és 1954. július 1. között

a III. kerületben	86,1 %-ról	94,5 %-ra,
a XVI. „	73,9 „	92,6 „
a XVII. „	66,0 „	82,9 „
a XX. „	78,2 „	90,4 „
a XXI. „	65,6 „	85,8 „
a XXII. „	70,3 „	90,8 „

a város egészét tekintve pedig 89,7 %-ról 96,5 %-ra növekedett a villanyvilágítással ellátott lakások aránya.

Jelenleg a fővárosban közel 600 ezer villamosenergia fogyasztó van, amelyből a háztartási fogyasztók száma mintegy 530 ezer. A főváros lakosságának, ipari üzemeknek és intézményeinek évről évre több villamosenergiára van szükségük. Az 1958. évi fogyasztás — amely meghaladta az 1,5 milliárd kWó-t — csak az egy évvel korábinál is mintegy 17 %-kal volt magasabb.

A fővárosban fogyasztott villamosenergiának mintegy 76 %-át az ipar használja fel. Az iparvállalatok 1958-ban már közel 1,2 milliárd kWó villamosenergiát fogyasztottak. Az ipar fogyasztásának nagymérvű emelkedése mellett igen jelentős volt a lakosság részére értékesített árammennyiség növekedése is.

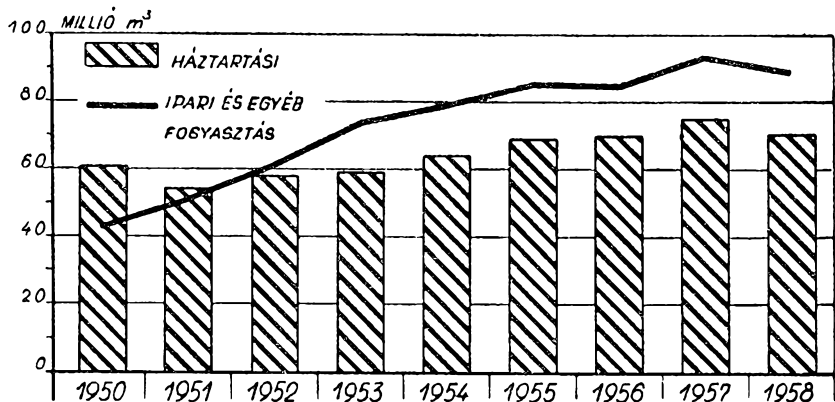
1958-ban a háztartások 239,6 millió kWó áramot használtak fel, 71 %-kal többet, mint 4 évvel korábban. A háztartások áramfogyasztásának növekedésében két tényező játszott szerepet: egyrészt emelkedett a fogyasztók száma, másrészt emelkedett az egyes fogyasztók áramfelhasználása.

Az életszínvonal növekedése, s a kereskedelmi ellátás javulása következtében az elmúlt években mind többen vásárolhattak villanytűzhelyet, villanyboylert, s különböző — a háziasszonyok munkáját jelentősen megkönnyítő — háztartási gépet: mosógépet, padlókefélért, porszívót stb. 1958-ban a háztartási készülékek, gépek működtetéséhez felhasznált ún. háztartási áram mennyisége megközelítette a 104 millió kWó-t, két és félszer annyi volt, mint 1954. évben.

1950 óta a villamosenergia hálózat bővülésével párhuzamosan a külső — addig ilyen szempontból is elhanyagolt — kerületekben kiépült a közvilágítási hálózat.

A főváros belső területeinek közvilágítása különösen az utolsó két év alatt ért el nagy fejlődést. 1957—1958. évben számos tér és utca elavult világítási berendezését kicserélték korszerű — városépítési szempontból is figyelemre méltó — kisfogyasztású, de nagy teljesítményű higanygőzlámpákra és fénycsövekre. 1958 végén már 298 higanygőzlámpa és 2 573 fénycső díszítette Budapest közterületeit. A Nagykörút ún. „ostoronyeles lámpái”, a Rákóczi út, a Kossuth Lajos utca, a Mártírok útja stb. modern közvilágítási berendezései mellett, hogy a régi lámpáknál több fényt adnak, szebbé is teszik az útvonalakat.

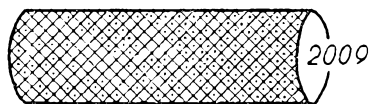
Vízfogyasztás

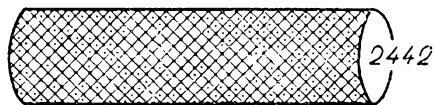
A vízcsőhálózat hossza

/Év végi adatok/
/KILOMÉTER/

1950

1958

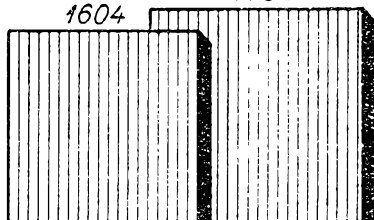

A csatornahálózat hossza

/Év végi adatok/
/KILOMÉTER/

1604

1786

1950

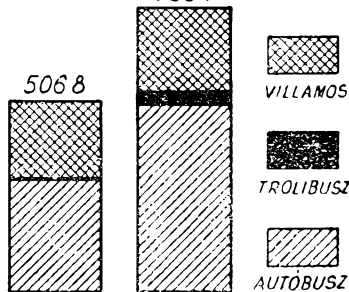
1958

A közlekedési hálózat hossza

/Év végi adatok/
/KILOMÉTER/

5068

7381

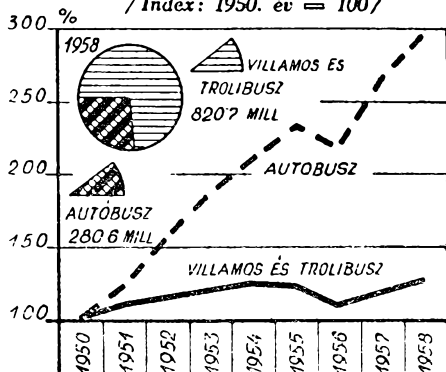

1950

1958

Szállított utasok száma

/Index: 1950. év = 100/

6. sz. ábra

A főváros gazdasági életének fellendülése, népességének igen gyors gyarapodása évről évre fokozottabb követelményeket támasztott a közlekedéssel szemben is.

A népesség számának emelkedése már önmagában véve is megnöveli az utazási igényeket. Még fokozottabban érvényesül ez azonban akkor, ha a *népességgyarapodás* — amint az Budapest esetében is történt — *főként a munkát vállaló vidékiek bevándorlásából származik.*

A dolgozó, munkaviszonyban álló népesség számának nagyarányú növekedésével párhuzamosan természetesen rohamosan emelkedett azoknak a száma, akik munkahelyük, illetve lakásuk megközelítéséhez naponta rendszeresen igénybeveszik a közlekedési eszközöket. Mindehhez még hozzá kell számítani a kultúrélet és sport fellendüléséből származó megnövekedett utazási forgalmat, továbbá azt, hogy a fővárost naponta több tízezer vidéki látogatja (csak a vonattal érkezők száma naponta kb. 75 ezer), akik szintén jócskán igénybeveszik az autóbusz-, illetve villamosközlekedést.

A személyszállítási forgalom megnövekedésében nem volt csekély szerepe a viteldíjak csökkentésének sem. A felszabadulás előtt a villamos és különösen az autóbusz menetjegyek ára az átlagos keresetekhez képest magas volt, s a rendszeresen utazó dolgozók is csak igen kismértékű menetdíjkedvezményben részesültek. A villamoshetijegyek a mai 40 %-kal szemben mindössze 14 %-os kedvezményt nyújtottak. A magas díjszabás miatt a kevésbé tehetősek — elsősorban a munkások — a kisebb távolságokat inkább gyalog tették meg, a járművek pedig gyakran kihasználatlanul, igen kevés utassal közlekedtek. Ma az emberek — annak ellenére, hogy a háború előttinél jóval többet utaznak villamoson és autóbuszon — fizetésüknek csak igen kis hányadát fordítják közlekedésre. A főváros 700, háztartásstatisztikai megfigyelésbe bevont családjának adatai szerint, az *egy főre jutó havi közlekedési kiadás összege nem éri el a jövedelem 3 %-át sem.*

1950 óta az utasforgalom növekedése óriási méreteket öltött. 1958-ban a villamosok, trolibuszok és autóbuszok összesen több mint 1,1 milliárd

utast szállítottak, 48 %-kal többet, mint 1950-ben, és háromszor annyit, mint 1938-ban.

Év	Szállított utasok száma (millió fő)		
	villamoson	autóbuszon	összesen
1938	306,7	41,7	348,4
1950	648,1	94,7	742,8
1954	801,7	200,3	1 002,0
1958	820,7	280,6	1 101,3

Az utasszállítás zömét ma is a villamosok bonyolítják le, de az autóbuszon utazók aránya az alacsonyra szabott viteldíj, s nem utolsósorban a hálózat bővülése következtében évről évre nagyobb.

1958-ban az autóbuszok már 281 millió utast szállítottak, háromszor annyit, mint 8 évvel korábban és az 1950. évi 13 %-kal szemben a forgalom 25 %-át bonyolították le.

A megnövekedett közlekedési igények a főváros illetékes szerveit nagy erőpróba elé állították. Egyrészt megfelelő számú jármű üzembeállításáról, másrészt a múlt rendszerben egyoldalúan fejlesztett közlekedési hálózat átalakításáról kellett gondoskodni.

A felszabadulás előtt a közlekedési hálózat fejlesztésének irányát nem mindig a szükséglet, hanem a nagyobb haszon elérésére való törekvés szabta meg. Így alakult ki az a rendkívül kedvezőtlen helyzet, hogy a főváros belső területeit sűrűn hálózta be a villamos és autóbusz vonalak, ugyanakkor a külső területek között semmilyen összeköttetés nem volt.

Az ötéves terv időszakában a közlekedés megjavítására fordított közel 367 millió Ft-os beruházás eredményeként számos külső — nagyobb részben munkáslakta — terület vált a közlekedés révén is a főváros szervez részévé, s a város sok távoli pontja között jött létre közvetlen összeköttetés.

1949 és 1954 között a villamosvasút pályahossza 15 km-rel, az autóbusz és trolibusz hálózat hossza pedig 176, illetve 26 kilométerrel növekedett.

A villamoshálózat fejlesztése alapján ebben az időben létesült például közvetlen kapcsolat

Angyalföld és Óbuda,
 az újpesti víztorony és Megyer,
 a Vörösvári út és a Móricz Zsigmond körtér,
 a Nagyszombat utca és a Petőfi-híd között.

1951. május 1-én adták át a forgalomnak a Boráros teret Csepellel — legnagyobb ipari negyedünkkel — összekötő gyorsvasutat. Üzembehelyezése óta az utasok fél óra helyett 12 perc alatt közelíthetik meg Csepelt, illetve a Boráros teret. A Nagykörút tehermentesítése szempontjából nagyjelentőségű volt a 2-es villamosjárat vonalának kiépítése, amely a Dimitrov téri aluljáró elkészülése óta a Boráros tér és a Szent István körút között teszi lehetővé a gyors közlekedést.

Az ötéves terv időszakában alakult ki lényegében a ma már igen nagy forgalmat lebonyolító trolibuszhálózat is. A trolibusz megjelenése a főváros közlekedésében módot nyújtott arra, hogy olyan utakat, illetve utcákat is bekapcsoljanak a közlekedési hálózatba, amelyek szélessége villamosvonal kiépítését nem tette volna lehetővé. A zajtalan és gyors trolibuszok a főváros közlekedésének színvonalát nagymértékben emelték.

Az ötéves terv időszakában kötötték össze trolibuszjáráttal például az Erzsébet királyné utat és a Jászai Mari teret, a Marx teret és a Hungária körutat, illetve Keleti pályaudvart, az Orczy utat és a Március 15, illetve Kálvin teret.

Különösen fontos volt a 75-ös jelzésű trolibusz vonalának létesítése. Ez közvetlen összeköttetést teremtett a város peremterületei: Zugló, Kispest és Kőbánya között.

Nagy gondot fordítottak az 5 éves terv időszakában az autóbusz hálózat gyors fejlesztésére. *A munkáslakta peremkerületek elmaradott közlekedési viszonyain csak számos új autóbuszjárat létesítésével lehetett sürgősen javítani.* Elsők között kapott autóbuzst például a XVII. kerület, amelynek több tízezer lakosa addig csak vasúton juthatott el a főváros központjába. Az 5 éves terv első éveiben létesült többek között a Népliget Óbudával összekötő 55-ös járat, a Csepel—Pesterzsébet között közlekedő 19-es járat, a Móricz Zsigmond körtér—Budafok útvonalon haladó 3-as járat. Rendszeres autóbuszjárat kapcsolja a főváros belső területéhez 1952-től Máriaremetét, a Fenyőgyöngyét, 1953-tól az Orbán-hegyet, Budafokot, Budatétényt, Kispestet.

A felsorolt néhány példa is bizonyítja, hogy az 5 éves terv időszakában a közlekedési hálózat bővítése nagymértékben előrehaladt. Ez azonban igen sok új problémát vetett fel. Az új vonalakat el kellett látni megfelelő számú járművel, ugyanakkor az igénybevétel nagymérvű növekedése miatt a régi vonalakon is mind több kocsit kellett forgalomba állítani. A járműpark növeléséhez az 5 éves tervidőszakban erre a célra rendelkezésre álló beruházási keret nem bizonyult elegendőnek. Számottevő anyagi eszközöket vont el a felszíni közlekedéstől a földalatti vasút építése is. Az utazási igény évről évre nagyobb ütemben növekedett, mint a közlekedés teljesítőképessége.

Az autóbuszok és trolibuszok száma az 5 éves tervidőszakban 397-ről 597-re, illetve 29-ről 154-re nőtt ugyan, azonban a villamoskocsi állomány

számszerűen nem gyarapodott. A villamoskocsipark bővítését nem kis mértékben gátolta, illetve gátolja ma is, hogy a járművek jórésze már kiöregedett, s az új beszerzésekkel párhuzamosan mind nagyobb számban kell kivonni a forgalomból az elavult, évtizedekkel ezelőtt gyártott kocsikat. Az 5 éves terv időszakában 154 új kocsi beszerzése mellett 157 kocsi selejtezése vált szükségessé. A villamoskocsik száma a vidékre történt átadásokat is figyelembe véve 1954. év végére az 1949. évi 1751-ről 1705-re csökkent.

A járműállomány nem kielégítő mértékű növekedése miatt a járművek túlterheltsége állandósult, s a forgalom lebonyolítása különösen a reggeli és délutáni csúcsforgalom idején vált vontatottá. Egyes intézkedések, mint például a lépcsőzetes munkakezdés bevezetése bizonyos mértékben enyhítették a zsúfoltságot, de alapvető változást nem eredményezhettek.

A járműállomány nagyobb mérvű kiegészítése 1955—56-ban már elodázhatalanná vált. A közlekedés megjavítására irányuló törekvéseket azonban rövidesen félbeszakították az 1956. évi ellenforradalmi események, amelyek a közlekedésben is nagy károkat okoztak. A harci cselekmények során 4 villamos, 2 trolibusz használhatatlanná vált; 132 villamos, 8 trolibusz és 15 autóbusz megsérült; 3,4 km villamosvágány, 74 km villamos- és 22 km trolibusz felsővezeték megrongálódott. Az ellenforradalom következményeinek megszüntetésére tett erőfeszítések eredményeként a megrongált hálózat s a sérült kocsik helyreállítása 1957. II. negyedévére lényegében megtörtént és a közlekedési viszonyok a régi színvonalon rendeződtek.

1957 óta a közlekedés fejlesztése meggyorsult. A Villamosvasút járműállománya 2 év alatt 107 új, a régiéknél jóval nagyobb teljesítőképességű motorkocsival bővült. (Megjegyzendő, hogy 1950—1955. évben motorkocsit egyáltalán nem szereztek be). Az új kocsik forgalombaállítása, illetve a régiék egy részének selejtezése következtében a 40 évnél régebben gyártott kocsik aránya 1958 végére az 1956. évi 62 0/0-ról 54 0/0-ra csökkent. A korábbinál lényegesen nagyobb ütemben gyarapodott az autóbusz kocsipark is. *1957. január 1-től 1959 közepéig az autóbuszok száma 719-ről 920-ra növekedett, ugyanannyival, mint az egész 5 éves tervidőszakban.* Ez év május 1-én adták át a forgalomnak az Ikarus-gyár terven felül készített 20 db farmotoros autóbuszát, amelyek tetszetős külsejükkel hozzájárulnak a főváros világvárosi jellegének növeléséhez is.

A járműállomány gyarapítása mellett az utóbbi 2 évben is nagy gondot fordítottak a hálózat bővítésére. 1957. és 1958. évben 11 új villamos- és 6 új autóbuszjárat létesült. A 19-es autóbusz vonalának meghosszabbításával a Nagy Lajos király úti lakótelep, az 59-es járat létesítésével pedig a csepeli Csillag-telep lakóinak közlekedését könnyítették meg. Meghosszabbították az 5-ös villamosjáratot a Hévízi útig és új járatot indítottak 65/A jelzéssel Rákospalotára. Az 52/A jelzésű járat beiktatásával javították

az Üllői úti lakótelep közlekedését. 1958. év végére a villamos- és trolibusz-hálózat együttes hossza elérte a 250, az autóbushálózaté pedig a 488 km-t; 1,3, illetve 3,8-szerese volt az 1938. évinek.

A helyi közlekedés fejlődéséről szólva külön meg kell emlékezni a Fővárosi Autótaxi Vállalat kocsialományának korszerűsítéséről és számszerű fejlesztéséről. A taxi nem tömegközlekedési eszköz ugyan, de a nagyvárosok közlekedésében — gyorsaságát, kötetlen használhatóságát tekintve — nélkülözhetetlen. Az 50-es évek elején a taxik számának elégtelensége még igen sok panaszra adott okot. Az utóbbi években e tekintetben is nagyot változott a helyzet. A taxik száma 1953 óta évente átlagosan 51 db-bal növekedett, s 1958 végére elérte a 819-et. Az utóbbi két esztendőben a vállalat 648 új kocsit szerzett be, a jelenlegi kocsialomány 83 %-át. Ezzel egyidejűleg sok elavult, régi típusú kocsit selejtezett. A korszerű, kényelmes Pobeda, Warszawa és Moszkvics típusú kocsik forgalomba állítása nemcsak a teljesítőképesség, hanem a minőségi színvonal növelését is jelentette.

A villamos- és autóbushálózatának nagyarányú bővülésén, a taxiállomány gyarapodásán — tehát a hagyományos helyi közlekedési formák jelentős fejlődésén — túlmenően újszerű közlekedési eszközökkel is gazdagodott Budapest. 1948-ban kezdődött meg a főváros látványosságai közé tartozó Úttörő Vasút építése, amely nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek — főként a kirándulók — körében is népszerű. A Széchenyi-hegytől a Szabadság- és János-hegy érintésével a Hűvösvölgyig húzódó 11,1 km hosszúságú vasútvonal kiépítésével a budai hegyvidék legszebb részeit vonták be a közlekedési hálózatba. Az Úttörő Vasút — különösen a munkaszüneti napokon — nagy forgalmat bonyolít le. A szállított utasok száma 1958. évben megközelítette a 760 ezret.

Új szint hozott a főváros közlekedésébe a vízibuszok megjelenése. Jelenleg 6 — egyenként 150 utas szállítására alkalmas — vízibusz közlekedik a Duna Gellért tér—Újpest közötti szakaszán. A járatokat az első vízibuszok üzembehelyezése — 1956 — óta mind többen és többen veszik igénybe. Az elmúlt év folyamán a szállított utasok száma már elérte az 520 ezret.

Budapest egészségügyi ellátása az 5 éves tervidőszakban és az azóta eltelt 4 esztendő alatt igen számottevően fejlődött.

1950-ben — Nagy-Budapest kialakításakor — az egészségügyi ellátás feladatai ugrásszerűen megnövekedtek. A peremkerületek Budapesthez csatolása azzal járt, hogy a régi Budapest népességén kívül további félmillió emberről kellett gondoskodni, akiknek az egészségügyi ellátása még sokkal alacsonyabb színvonalon volt, mint az eredeti főváros lakosságáé. A peremterületek elmaradott egészségügyi viszonyaira jellemző volt, hogy *1940-ben Budapest régi területén 41, a peremterületeken viszont csak 8 orvos jutott 10 000 lakosra.*

A külső területek lakossága szakorvosi ellátásban alig részesült, s a tüdőbeteggondozásban, valamint az anya- és csecsemővédelemben is sokkal előnytelenebb helyzetben volt, mint Kis-Budapest lakossága. A külterületi lakosság ellátásán kívül külön gondot jelentett az egészségügyi szervezetnek, hogy évenként átlag 31 ezer vidéki költözött a fővárosba. A népesség száma — a természetes szaporodásból származó növekedést is figyelembe véve — 1950—1954 között kb. 210 ezerrel, 1956. január 1-ig pedig további mintegy 80 ezerrel gyarapodott.

A betegellátó hálózattal szemben támasztott követelményeket növelte az is, hogy *nagymértékben bővült a társadalombiztosításba bekapcsoltak köre* és ugyanakkor — az életszínvonal emelkedés természetes velejárójaként — fokozódott az emberek egészségügyi szolgáltatások iránti igénye.

A szélesebb körre kiterjedő és kielégítő színvonalú egészségügyi ellátás megszervezése érdekében megfelelő számú, jól képzett orvosra és nem utolsósorban jelentős összegű anyagi befektetésre volt szükség.

1950-ben 4 287 orvos dolgozott a fővárosban, tehát minden 10 000 lakosra 25 orvos jutott. Az orvosok száma a továbbiakban évről évre a népesség számának növekedésénél nagyobb arányban emelkedett. 1955 végén a 10 000 lakosra jutó orvosok száma már meghaladta a 32-t. Az ellenforradalmi eseményeket követő disszidálások miatt átmenetileg csökkent a főváros területén működő orvosok száma, azonban vidéki orvosok Budapestre költözése, végzett fiatalok munkába állítása és jónéhány külföldre távozott orvos visszatérése következtében számuk rövidesen nemcsak elérte, hanem

1957 végén már meghaladta az 1955. évit. *Jelenleg 6 420 orvos gondoskodik a főváros lakosságának egészségügyi ellátásáról, tehát 10 000 lakosra az 1950. évi 25 helyett ma már 34 orvos jut. Ez az arány, az európai nagyvárosok ellátottságát tekintve, kedvezőnek mondható.*

Budapest egészségügyi intézményeinek fejlesztésére, a meglévők bővítésére, újak létesítésére az 5 éves terv időszakában 470 millió forintot, 1955—1957. évben további 212 millió forintot fordítottak. A beruházások eredményeként az egészségügyi ellátás színvonalában 9 év alatt — mind a járó-, mind a fekvőbetegellátást tekintve — minőségi javulás következett be.

Járóbetegellátás

A járóbetegek ellátása elsősorban *a körzeti orvosi hálózat* keretében valósul meg. Alapjait — mint erről szó volt — még 1949-ben, az SZTK létrehozása után rakták le, de kiépítése lényegében az 50-es évek elején történt meg. A főváros területét 1952-ben 675 orvosi körzetre osztották fel. A körzeti rendszer megteremtésének fő célkitűzése lényegében az volt, hogy a kijelölt orvos egész munkaidejében ugyanazon körzet betegeit gyógykezelje, és így mód legyen betegeinek huzamosabb időn keresztül történő megfigyelésére, környezetük megismerésére s a betegség megítélésében, a gyógyító eljárás megválasztásában a tapasztaltak érvényesítésére. Egyes körzetekben azonban a népesség száma rövidesen annyira felduzzadt, hogy az orvosok túlterhelése miatt a betegek ellátásának körülményei romlottak. Az aránytalanságok kiküszöbölésére 1955 és 1958 között további 53 új körzetet szerveztek s ezzel együtt számuk 728-ra emelkedett. A helyzet sok helyen még ma sem kielégítő, néhány orvosra jelenleg is túl sok beteg jut. Megfelelő lélekszámú körzetek kialakítására az 1960. évi népszámlálás alkalmával nyílik majd lehetőség, amikor megtörténik a népesség területi elhelyezkedésének pontos felmérése.

A betegek gyógyításának kulturáltabbá tétele tekintetében fontos lépés volt a körzeti orvosi rendelők létesítése. Régebben a körzeti orvosok rendszerint lakásukon fogadták a betegeket, ami több okból nem bizonyult szerencsés megoldásnak. A gyógykezeléshez szükséges felszerelés sokszor hiányos volt, nem mindenütt állt rendelkezésre megfelelő várakozóhelyiség és gyakran az orvos nyugodt munkakörülményeit sem lehetett biztosítani. A jól felszerelt körzeti rendelők építésével azonban — amire a főváros eddig összesen több mint 15 millió forintot fordított — mind az orvosok, mind a betegek számára megfelelő körülményeket teremtettek. 1958 végéig 163 ilyen rendelő nyílt meg. Egy-egy rendelőben többnyire 3—5 körzeti orvos dolgozik. Jelenleg már alig van olyan körzeti orvos, aki az SZTK betegeket lakásán kénytelen kezelni.

A körzeti orvosi ellátást ezenkívül még számos intézkedéssel javították. Ezek között meg kell említeni például a körzeti gyermekorvosi állások 1957-ben megkezdett szervezését, amellyel a beteg gyermekek kezelésének

régóta húzódo problémája sok helyen már megoldást nyert. Új kezdeményezés a házi ápolónői szolgálat létrehozása, mely segíti a körzeti orvost munkájában, és lehetővé teszi az otthonukban fekvő betegek szakszerű gondozását. Ez a szolgálat 1958 folyamán, kísérletképpen, 48 ápolónővel a VIII. és XX. kerületben működött.

A járóbetegellátásban igen nagy a szakosított rendelőintézetek szerepe. *Betegforgalmukra jellemző, hogy 1958-ban 19,8 millió vizsgálatot és kezelést végeztek, tehát naponta átlagosan mintegy 60 ezer személyt láttak el.* A nagy és állandóan fakazódó igénybevétel miatt népgazdaságunk évről évre igen sokat áldozott a meglévő rendelőintézetek bővítésére, korszerűsítésére, illetve újak építésére. Az 1950-ben megnyitott újpesti és az 1951-ben — 15 millió forintos beruházással — létesített kispesti rendelőintézet a legmagasabb színvonalú ellátást biztosítja a betegek részére és nagymértékben hozzájárul a külső kerületek egészségügyi elmaradottságának felszámolásához. 1952 után néhány kórház (pl. János Kórház, Szabolcs utcai Kórház) ambulanciáját szakosított rendelőintézeté fejlesztették, s a járóbetegek ellátásának szolgálatába állították. 1950 és 1958 között 6 új szakorvosi rendelőintézet létesült. Ez év júliusában nyitotta meg kapuit az óbudai rendelőintézet is, amelynek építésére több mint 17 millió forintot költöttek. *A szakorvosi rendelőintézetek teljesítőképessége 8 év alatt kétszeresére növekedett: 1950-ben napi 4 610 orvosi munkaórán történt a betegek gyógyítása, 1958 végén erre már napi 8 965 órát fordítottak.* A szakvizsgálatok és kezelések zökkenőmentes lebonyolítása végett a tervek szerint az I., XVI., XX. és XXII. kerületben is épül a következő évek folyamán rendelőintézet.

A szakorvosi ellátás színvonalának emelését az utóbbi években számos újfajta rendelés bevezetése szolgálta. Így például külön ambulancia létesült a cukorbeteg, a gyomorbeteg, valamint a magasvérnyomásban szenvedők részére. Új kezdeményezésként kell megemlíteni a gyermek-pszichoterápiás és az allergiás rendelést is. 1958-ban ezekhez az alkoholelvonó szakrendelés járult, amelyet a jövőben — a tervek szerint — lényegesen bővítenek.

A gondozóintézeti hálózat fejlesztésére 1950 óta különösen nagy súlyt fektettek. A gondozóintézetekben a betegellátás legkorszerűbb komplex formája valósul meg: az arra rászoruló betegek rendszeres szakorvosi kezelése, ellenőrzése mellett ugyanis figyelemmel kísérik családi, szociális viszonyaikat és ahol szükséges, munkakörülményeiket is.

A rendszeres gondozás elsősorban a tbc-s betegeknel szükséges. Tbc gondozóintézetek már a felszabadulás előtt is voltak, de munkájuk a gyógykezelési eljárások fejletlensége, a hiányos felszerelés és nem utolsósorban a kapitalista rendszerből fakadó körülmények — a betegek általános rossz szociális helyzete — miatt kevéssé volt eredményes.

Allamunk minden lehetséges áldozatot meghoz a tbc leküzdéséért. A gondozóintézeteken keresztül a betegek évenként több millió forint ér-

tékü életmentő hatású gyógyszert kapnak teljesen ingyenesen. A tüdőbeteg gondozás fejlődésére mutat, hogy a teljesített orvosi munkaórák számát az 1952. évi 153 ezerről 1958-ban 195 ezerre emelték, s ezzel lehetővé tették, hogy egy beteggel hosszabb időn keresztül foglalkozzanak. A tbc elleni küzdelemben különösen jelentős a betegek környezetében élők vizsgálata. Az ilyen természetű vizsgálatok száma 1952-től 1958-ig megkétszereződött.

A tüdőbeteg gondozók tevékenysége — a kórházi kezelési eljárások tökéletesebbé válása, nagyobb hatású gyógyszerek alkalmazása mellett — hozzájárult ahhoz, hogy *a 10 ezer lakosra jutó tbc halálozások száma az 1950. évi 7,1-ről 1958-ban 3,4-re süllyedt.* Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a halálozási arány javulása nem járt együtt a megbetegedések számának csökkenésével. A bejelentett új tbc-s betegek száma az utóbbi években csak kevéssé változott és még 1958 folyamán is csaknem 5 900 megbetegedés történt, tehát továbbra is *fontos feladat a fertőzés terjedésének megakadályozása.*

A nemibeteg gondozó intézetek 1950 utáni eredményes tevékenységét bizonyítja a nyilvántartott nemibetegek számának rohamos csökkenése: *1953 végén több mint 32 ezer nemibeteget tartottak nyilván, 1958 utolsó napján pedig már csak mintegy 15 ezret.*

Az idegrendszeri megbetegedések elterjedtsége szükségessé tette az idegbeteg gondozás kiterjesztését. Budapesten 1950 előtt 5 intézet foglalkozott idegbetegek gondozásával. Azóta négy új intézetet létesítettek, ezenkívül bővítették a meglévőket. Ezzel lehetőség nyílt az orvosi munkaórák számának jelentős növelésére: 1952-ben az idegbetegek gyógykezelésére 12 ezer, 1958-ban pedig több, mint 26 ezer orvosi munkaórát fordítottak.

Az onkológiai gondozás rendszerének kialakítása az 5 éves tervidőszak alatt kezdődött meg, ami fontos lépést jelentett a pusztító rákbetegség elleni küzdelemben. E betegség gyógyítására — a tudomány mai állása szerint — általában akkor van remény, ha korai stádiumában észlelik és a rendszeres kezelést azonnal megkezdik. Az onkológiai gondozók a rákszűrésekkel sok esetben hozzájárulnak a betegség mielőbbi felismeréséhez és lehetővé teszik, hogy a betegek haladéktalanul megfelelő kezelést kapjanak. *1952-ben 6 onkológiai intézet alakult a fővárosban, 1958 végén pedig már 12 működött.* Tevékenységük bővülésére jellemző, hogy 1954-ben 38 ezer, 1958-ban több mint 110 ezer személy kereste fel az intézeteket. A gondozók által végzett rákszűrővizsgálatok száma 1958 folyamán közel ötszöröse volt az 1954. évinek.

A beteg gondozás különleges formáját valósították meg az üzemi és iskolaorvosi rendelés keretében.

Az iparvállalatok államosítása előtt keveset törődtek az üzemek dolgozóinak egészségügyi ellátásával. A tőkésék ilyen célokra nem szívesen áldoztak pénzt. Államunk viszont minden szükséges intézkedést megtett az üzemi egészségvédelem megfelelő színvonalra emelése érdekében. A vo-

natkozó rendelet előírása szerint 1951 után minden 500-nál több dolgozót foglalkoztató budapesti üzemben megszervezték az üzemorvosi rendeléseket. Az üzemorvosok feladata rendkívül széleskörű. Elsősorban természetesen gondoskodnak a náluk jelentkező betegek, vagy baleseti sérültek ellátásáról, de ők végzik a munkábalépés előtti kötelező vizsgálatokat is. Foglalkoznak az üzemek egészségügyi berendezéseinek ellenőrzésével, a dolgozók egészségügyi felvilágosításával, a munkaártalmak kiküszöbölésével.

A budapesti üzemorvosok által végzett vizsgálatok és kezelések száma 1957-ben már meghaladta a 3 milliót, 1958-ban pedig mintegy 3,5 millió volt. Tevékenységük tehát a dolgozók nagy tömegeire terjedt ki.

Az iskolaorvosi gondozás 1950 után szervezettebbé vált. *Ma már a közép-, szak- és általános iskolai tanulók, valamint az óvodások rendszeres egészségügyi ellenőrzés alatt állnak.* Ezt bizonyítja, hogy az 1957/58. tanévben 100 beiratkozott közép- és szakiskolai tanulóra 95, 100 általános iskolásra pedig 91 orvosi vizsgálat jutott.

Fekvőbetegellátás

A fővárosi kórházak zsúfoltsága 1950 óta úgyszólván állandó problémája egészségügyi szerveinknek. Jelenleg 26 376 kórházi ágy áll a főváros betegeinek rendelkezésére (5 000-rel több, mint 1951-ben), amelyből 10 000 lakosra — az 1951. évi 124-gyel szemben — 139 jut. A kórházi ágyak számának ilyen mérvű növelése ellenére a betegeknek még ma is sok esetben kell várakozniok üresedésre, számos esetben szükséges pótágyakat igénybe venni.

A zsúfoltság teljes felszámolását megnehezíti, hogy a betegforgalom évről évre rohamosan növekszik. Jellemző, hogy *a kórházak 1958-ban 488 ezer beteget láttak el, százezerrel többet, mint 1953-ban.* A betegforgalom felduzzadása összefügg a budapesti népesség túlzott gyarapodásával, az ingyenes ápolásra jogosító társadalombiztosítás kiterjesztésével és a lakosság egészségügyi kultúrája tekintetében végbemenő fejlődéssel. A fekvőbetegellátó intézmények zsúfoltságához hozzájárul az is, hogy a budapesti kórházakban, a fővárosi lakosokon kívül, még igen sok vidéki beteget is kezelnek. 1958. I. félévében a vidéki lakóhelyű ápoltak aránya meghaladta a 25 %-ot.

A kórházi hálózat fejlesztésénél természetesen elsősorban a felszabadulás előtt különösen elhanyagolt szakokra kellett tekintettel lenni.

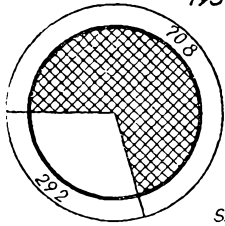
Ilyen volt például a gyermekgyógyászat, amelynek akkori állapotára fényt vet, hogy a legnagyobb társadalombiztosító intézet, az OTI kórházai-ban egyáltalán nem működött gyermekosztály. A felszabadulás után a Gyermekvédő Intézetet modern, jól felszerelt, 500 ágys gyermekkórházzá alakították át, amely jelenleg Heim Pál Gyermekkórház név alatt működik. Ezenkívül új, korszerűen felszerelt csecsemő-gyermek osztályok kezd-

Orvosok

Szakképesítés szerint

Százalék

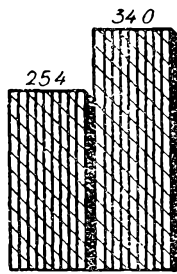
1959 III. 1.

SZAKKÉPZETT

SZAKKÉPESÍTÉS NÉLKÜLI

10 000 lakosra

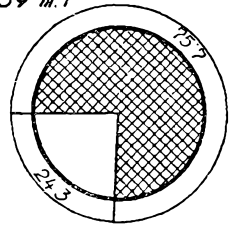

1950 1958

Nem szerint

Százalék

1959 III. 1.

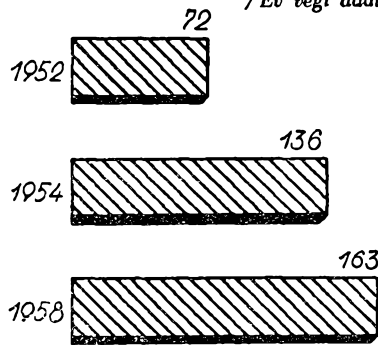

FÉRFI

NŐ

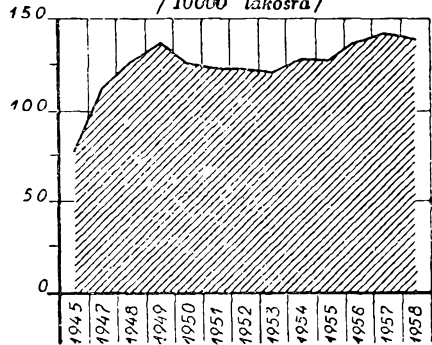
A körzeti orvosi rendelők száma

/Év végi adatok/

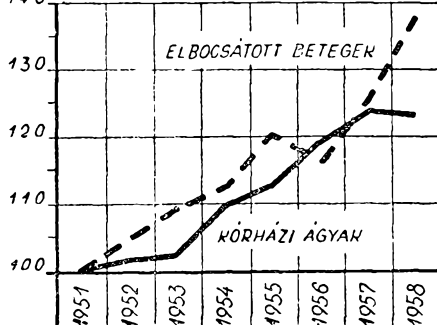
Kórházi ágyak száma

/10000 lakosra/

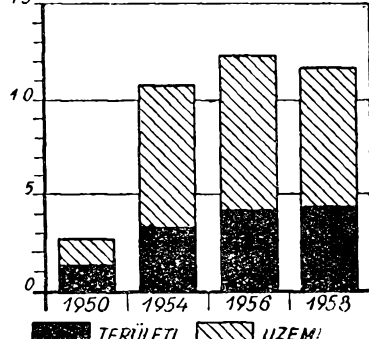
A kórházi ágyak és az elbocsátott betegek száma

% /Index: 1951. év = 100/

A bölcsődei férőhelyek száma

15 EZER /Év végi adatok/

7. sz. ábra

ték meg működésüket a Péterfy Sándor utcai Kórházban, a János Kórházban és az Uzsoki utcai Kórházban is. Egészen újszerű intézmény az 1954-ben létesült Schöpf-Merei Ágoston Kórház, Európa második, koraszülött csecsemők szakszerű ellátására berendezett kórháza. Megnyitása elősegítette a csecsemőhalálozás csökkentését, mert lehetővé tette olyan koraszülöttek megmentését, akiket egyébként a megfelelő felszerelés hiányában nem lehetett volna életben tartani.

A fekvőbetegellátást ezenkívül még számos újszerű speciális intézet és kórházi osztály létrehozásával tökéletesítették. A járványos májgyulladásos betegek részére 1953-ban megnyitották a Hepatitis Kórházat. Ugyanabban az évben megszervezték az Országos Onkológiai Intézetet, ahol a rákbetegek kapnak műtéti, vagy sugárkezelést. A következő évben kezdte meg működését az Agy- és Idegsebészeti Intézet, majd a Mozgásterápiái Intézet. 1956 óta áll a betegek rendelkezésére a Heine Medin Intézet, ahol a járványos gyermekbénulásban szenvedő gyermekek szakszerű kezelést és utókezelést kaphatnak. A János Kórházban külön osztályt létesítettek a hypertoniás (magas vérnyomásos) betegek részére.

A kórházi ellátás formáinak kiszélesítését jelenti a betegothonok létrehozása is. Feladatuk, hogy olyan — főként időskorú — betegeket gondozzanak, akiknek szakkezelésre már nincs szükségük, de állandó orvosi felügyeletre és ápolásra szorulnak. A betegothoni férőhelyek száma 1951 és 1957 között 290-ről 896-ra emelkedett, az igények azonban olyan nagyok, hogy további fejlesztésük szükséges. Hasonló a helyzet a tbc gyógyintézetek esetében is, pedig a kórházba utalt tbc-s betegek elhelyezési lehetőségeinek megjavítására 1950 óta ugyancsak számos beruházást eszközöltek. Például 1950-ben megnyitották a XXII. kerületi Tbc Kórházat, majd 1956-ban a MÁV tüdőgyógyintézetet. Bővítették a Szabadsághegyi Tbc. Szanatóriumot és a Szabadsághegyi Gyermekek Tbc. Kórházat is.

A felsorolt számszerű adatok bizonyítják, hogy Budapest kórházi ellátása az utóbbi évek alatt mind a mennyiség, mind a színvonal tekintetében nagy fejlődésen ment keresztül. Mivel azonban a kórházba utalt betegek — a viszonylagos helyhiány miatt — néha még mindig várakozni kénytelenek felvételükre, vagy egyes esetekben csak pótágyon nyerhetnek elhelyezést, szükséges a kórházi ágyak számának további növelése. Új, nagybefogadóképességű kórházak építése mellett a zsúfoltságot enyhítheti a meglévő kórházak bővítése és a betegbeutalási rendszer átszervezése is.

Közegészség- és járványügyi

Az új alapokra helyezett egészségügyi szervezet már kezdettől fogva egyik legfőbb feladatának tekintette a betegségek megelőzését, a járványok kiküszöbölését. 1955 elejétől — a Fővárosi Tanács Egészségügyi Osztályának irányítása mellett — a Közegészségügyi és Járványügyi Állomás végzi a lakótelepek, munkásszállások, iparvállalatok, iskolák, vendéglők, élelmi-

szerületek stb. egészségügyi és higiéniai szempontból való ellenőrzését. Ezek mellett bakteriológiai, vízbilógiai és parazitológiai vizsgálatokkal járul hozzá a betegségek megelőzéséhez. Feladata a védőoltások megszerzése is. A hagyományos oltások mellett 1957-ben megkezdték a tudomány egyik legújabb vívmánya, a *járványos gyermekbénulás elleni oltás (Salk-oltás) alkalmazását.*

Az egészségvédelem kiterjesztése, az oltások rendszeresítése, bizonyos fertőző betegségek, például a diftéria, szamárköhögés, trachoma általános visszaszorítását eredményezte. A járványügyi szervek fokozott erőfeszítéseket tesznek azoknak a betegségeknek a leküzdésére is, amelyek az utóbbi években még tömegesen jelentkeztek (járványos májgyulladás, vérhas, kanyaró stb.).

Anya- és csecsemővédelem

Közismertek azok az intézkedések, melyeket népi demokráciánk az anyák és csecsemők fokozottabb védelme érdekében az elmúlt években fogatosított.

Elsőként kell megemlíteni az egységes anya- és csecsemővédelmi hálózat kiépítését, melyhez 1950 végén 63 intézet tartozott. Azóta több új intézetet létesítettek, úgy, hogy számuk 1958 utolsó napján már 73 volt.

Az anya- és csecsemővédelmi tevékenység fellendülését leginkább a tanácsadások számának növekedése jellemzi. 1958-ban 789 ezren, több mint kétszer annyian látogatták a terhes-, csecsemő- és egyéb tanácsadásokat, mint 1951-ben. Az anya- és csecsemővédelem eredményeihez tartozik, hogy az intézetben történt születések aránya az 1950. évi 90 %-ról 97 %-ra növekedett. Itt is utalni kell a koraszülöttek ápolásának megoldására és a kórházi csecsemő-gyermekosztályok kiépítésére, mely a csecsemővédelemben igen nagy előrelépést jelentett.

Fontos szerepet tölt be a csecsemővédelemben az *anyatejgyűjtőállomások* tevékenysége is. Jelenleg 27 anyatejgyűjtőállomás működik. Az általuk begyűjtött évi 60—70 ezer liter tej lehetővé teszi, hogy azok a csecsemők is anyatejhez jussanak, akiket anyjuk nem tud táplálni.

A hároméves, de különösen az ötéves terv idején — a gazdasági és társadalmi fejlődésnek megfelelően — nagymértékben növekedett a dolgozó nők — közöttük az anyák — száma. Jellemző, hogy míg 1946-ban a gyermekeknek 15 %-a született valamilyen kereső foglalkozással rendelkező anyától, addig 1957-ben már 68 %-a. Gondoskodni kellett tehát a dolgozó anyák csecsemőinek munkaidő alatti rendszeres ellátásáról. Ezért az ötéves tervben igen nagy súlyt helyeztek a bölcsődei hálózat kiépítésére.

1954. év végén a főváros területén működő bölcsődék már közel 11 ezer gyermek ellátását vállalhatták, csaknem négyszer annyit, mint 4 évvel korábban. Az elhelyezés iránti igény azonban sokkal nagyobb ütemben nőtt, így ennek maradéktalan kielégítésére nem volt lehetőség.

Ezekben az években, a nők mind nagyobb arányú munkábaállása mellett, súlyosbította a bölcsődei helyzetet a születések számának ugrásszerű megnövekedése is. 1949-ben Nagy-Budapest területén kb. 25 ezer gyermek született, 1953-ban csaknem 38 ezer, 1954-ben pedig 36 ezer születést jelentettek be. Tekintettel arra, hogy a csecsemők bölcsődei elhelyezése általában már 3 hónapos korukban időszerűvé válik, a születések számának rohamos növekedése azonnal érezte hatását.

1954 után a születések száma erősen csökkent és ezáltal 1957-re a bölcsődék zsúfoltsága már lényegében megszűnt. Jelenleg a bölcsődék anyagi és személyi ellátottságának fejlesztése a főfeladat és az egyes kerületek bölcsődei hálózata között még helyenként fennálló aránytalanságok megszüntetése.

Az anyák és csecsemők érdekében kifejtett széleskörű, sok anyagi áldozatot igénylő tevékenység nem maradt hatástalan. Eredménye elsősorban a csecsemőhalálozás nagyarányú csökkenésén keresztül mérhető le. 1936 és 1939 között 1000 elveszülött közül átlagosan 100 gyermek halt meg 1 éves korának elérése előtt, 1946—50-ben 82, 1958-ban pedig már csak 48.

Mentőszolgálat

A főváros egészségügyi ellátása megkívánta a mentőszolgálat kiterjesztését is. A mentőket 1951 folyamán 156 ezer esetben, 1958 folyamán pedig már 247 ezer esetben hívták ki betegszállítás, szülés, baleset, vagy egyéb ok miatt. A kivonulások száma tehát 1951 óta 58 % -kal emelkedett.

A növekvő feladatokra való tekintettel *modernizálták és kiegészítették a mentőautóállományt*: a hordágyal ellátott gépkocsik számát az 1951. évi 56-ról 70-re növelték.

Fontos kezdeményezések történtek ezenkívül a mentők munkájának hatékonyabbá tétele érdekében. Ezek közül főként az ún. *rohamkocsi szolgálat* 1954-ben történt bevezetése érdemel említést, ami *az egész világon az első ilyen irányú kezdeményezésnek tekinthető*. A szolgálat feladata a különlegesen súlyos és azonnali beavatkozást igénylő baleseti sérültek ellátása. A rohamkocsi lényegében kicsinyített kórházi ambulanciát visz ki a baleset színhelyére, ahol a sérülteket a szokásos elsősegélynyújtáson túlmenő ellátásban részesíthetik. A rohamkocsiszolgálatnál vezették be először az ultrarövidhullámú rádióberendezés használatát. Rádión keresztül a mentőautó állandóan érintkezést tarthat fenn a központtal, ami lehetővé teszi a mentési munka jobb megszervezését, a gyorsabb segélynyújtást, a gépkocsik tökéletesebb kihasználását.

1950-ben — ötéves tervünk küszöbén — megnövekedett feladatok álltak az oktatásügyi szervek előtt.

Az anyagi termelés tervezett nagyarányú növeléséhez, a népgazdaság műszaki színvonalának emeléséhez sokkal több jólképzett szakemberre volt szüksége az országnak, mint amennyi ebben az időben rendelkezésre állott. A szakemberhiány mielőbbi megszüntetése mellett meg kellett birkóznival a dolgozó nép jövője és kulturális felemelkedése szempontjából alapvetőnek tekinthető feladattal, *meg kellett teremteni az új nemzedék magasszínvonalú képzésének feltételeit.*

A közoktatás és nevelés új alapokra helyezése már 1945 és 1950 között megtörtént. A régi iskolarendszer megszűnt, az oktatás mai formái kialakultak. A különböző színvonalú, eltérő végzettséget nyújtó alsófokú iskolákat (elemi iskola, polgári iskola, gimnáziumok alsó tagozata), amelyekből a dolgozók gyermekei túlnyomó többségének nem nyílt út a továbbtanulásra, 1949-ig felszámolták s létrehozták a 6—14 éves korú gyermekek oktatására egyedül hivatott, 8 évfolyamos általános iskolai szervezetet. Az iskolarendszer átszervezése a középfokú oktatási intézményekre is kiterjedt. A gimnáziumok mellett technikumok sora létesült, amelyekben a gyakorlati élet számára nevelnek művelt középkadereket. Pártunk és államunk azoknak a felnőtteknek a jogos igényét is figyelembe vette, akik a múlt rendszer bűnei miatt nem szerezhettek magasszínvonalú műveltséget, nem tehettek szert szakismeretekre. *Az általános iskoláktól az egyetemekig minden fokon esti és levelező tagozatokat hoztak létre a tanulni vágyó felnőttek részére.* Az alsó-, közép- és felsőfokú oktatás megfelelő szervezeti formái viszonylag rövid idő alatt kialakultak, az egységes köznevelést azonban 1948-ig nem lehetett megvalósítani. A felszabadulás negyedik esztendejében az alsó- és középfokú iskolák jelentős része még az egyházak fennhatósága alatt működött. A munkásosztálynak és pártjának ideológiája a köznevelésben csak 1948 júniusától kezdődően, az egyházi iskolák államosítása után érvényesülhetett. Ezekkel az intézkedésekkel, valamint a továbbtanulási lehetőség általános kiterjesztésével *megtört a kiváltságos osztályok művelődési monopóliuma, a nép széles tömegei előtt megnyílt a kulturális felemelkedés útja.*

Az eredményes oktatómunka tárgyi feltételeit azonban még ezután kellett megteremteni. Gondoskodni kellett megfelelő méretű iskolahálózat kiépítéséről, amely valamennyi általános iskolás korú és minden, felsőbbfokú tanulmányokat folytatni akaró tanuló ellátását biztosítja. Gondoskodni kellett továbbá kellő számú, jólképzett pedagógus munkába állításáról is.

A feladat megoldásánál a főváros oktatásügyi szerveinek igen sok nehézséggel kellett megküzdeniök. Az iskolai hálózat szükségletnek megfelelő fejlesztését rendkívül megnehezítette a múlt rendszer iskolapolitikájának káros öröksége, mely különösen Nagy-Budapest kialakításakor érezte hatását. A fővároshoz csatolt peremterületeken az oktatási viszonyok a legelemibb követelményeknek sem feleltek meg. A Horthy-rendszer idején az uralkodó osztálynak nem volt érdeke a munkáslakta területek oktatási hálózatának fejlesztése. A megkülönböztetést jól szemléltetik a tanügyi kiadásokról fennmaradt adatok. 1939—40-ben az 1 lakosra jutó tanügyi kiadások összege a belső kerületekben meghaladta a 22 pengőt, ugyanakkor a külső kerületekben 1 főre csak 4,43 pengő jutott. Legrosszabb volt a helyzet Rákoskeresztúron és Rákoscabán (a mai XVII. kerületben), ahol a tanügyi kiadás összege 1 lakosra számítva 51, illetve 78 fillér volt.

A peremterületek elmaradottsága mellett súlyosbította a helyzetet a már gyakran említett népességfelduzzadás, amely a vidékiek felözönlése miatt következett be. A természetes szaporodás nagyarányú növekedése ezekben az években ugyan még nem érezte hatását, de árnyékát már előrevetette, s az oktatási hálózat néhány éven belüli fokozott megterhelésével már számolni kellett.

Ilyen körülmények között a főváros oktatási hálózatának kielégítő színvonalra történő fejlesztése igen nagy összegű beruházást igényelt. A Fővárosi Tanács új óvodai, általános- és középiskolai intézmények létesítésére, illetve a meglévők bővítésére 1950—57-ben 135 millió forintot fordított. A látszólag eléggé magas összegű beruházással az oktatás feltételei általában javultak, néhány területen azonban — főként az általános iskolákat tekintve — a helyzetet még ma sem lehet kielégítőnek mondani.

Óvodák

Népi demokráciánkban a gyermekek az óvodai foglalkozások keretében, már 3 éves koruktól kezdve, tudományosan megalapozott oktatásban, nevelésben részesülnek. A felszabadulás előtt az óvodákat csak szociális jellegű intézménynek tekintették, s nevelési szempontból nem tulajdonítottak jelentőséget ezeknek. Az óvodák tevékenysége a felszabadulás után más irányúvá vált és népszerűségük — éppen e változásból következően — nagymértékben megnövekedett. *Mind több és több szülő kívánta, hogy gyermekét szakképzett pedagógusok vezetésével közösségi életre, fegyelemre, munkára neveljék, előkészítsék az iskolai évekre.*

Az óvodák megkedvelése mellett igénybevételük növekedését eredményezte az is, hogy évről évre több nő kapcsolódott be a termelőmunkába, s az óvodákra várt a feladat, hogy a munkát vállaló édesanyák gyermekeit ellássák.

1951 márciusában már 346 óvoda (223 területi és 123 üzemi) működött a fővárosban 25 385 férőhellyel. Befogadóképességük ekkor — a pillanatnyi igényekhez mérten — bőven elegendő volt, hiszen a beírt gyermekek száma csak alig haladta meg a 22 ezret. 1951 és 1955 között még 84 óvodát létesítettek Budapest területén, s ez 3 600-zal több gyermek elhelyezését tette lehetővé.

A jelentős mértékű fejlesztés ellenére 1955-ben már a zsúfoltság jelei mutatkoztak. További nehézségeket okozott az, hogy az 1956. október-novemberi harci cselekmények során 37 óvoda megsérült s 1957-ben az anyagi eszközök jelentős részét ezek helyreállítására kellett fordítani. Az ellenforradalom utáni két évben újabb 17 óvoda nyitotta meg kapuit s a férőhelyek száma közel 31 ezerre növekedett. A születések 1952—54. évi magas száma miatt azonban, amely ebben az időben az óvodákkal szemben fokozott elhelyezési igényeket támasztott, a fejlesztés ilyen üteme nem bizonyult elegendőnek. 1958 végén az óvodákba beíratott gyermekek száma megközelítette a 36 ezret; tehát a férőhelyek számának 21⁰/₀-os emelkedése mellett a gondozott gyermekek száma hét és fél év alatt 61⁰/₀-kal növekedett. A zsúfoltság az óvodákban jelenleg igen nagy, a következő években azonban feltehetően fokozatosan csökkenni fog, hiszen az óvodáskorú népesség száma már elérte a várható maximumot.

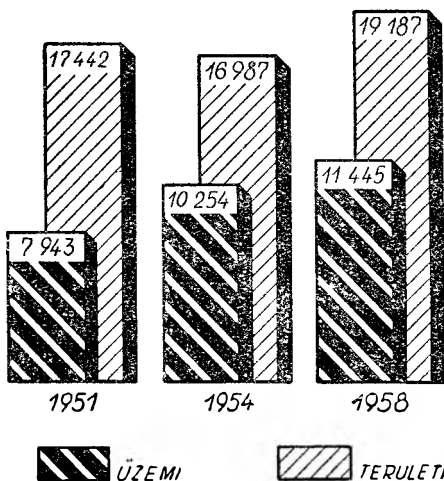
Kétségtelen eredményként könyvelhető el, hogy a foglalkozás színvonala az óvodák nagyarányú túlterheltsége ellenére évről évre javult. Az óvodai nevelő munkába 1951 óta 1200 új szakképzett óvónő kapcsolódott be. 8 évvel ezelőtt 1 óvónőnek átlag 23 gyermek foglalkoztatásával kellett törődnie. A nevelőmunka ebben az időben természetesen megközelítőleg sem lehetett olyan eredményes, mint ma, amikor 1 óvónőre már csak 16 gyermek oktatása, nevelése hárul.

Általános iskolák

Az 50-es évek elején — amint arról már az előzőkben is említést tettünk — a közoktatásban megoldásra váró feladatok között első helyen állt az általános iskolai oktatás tárgyi feltételeinek megteremtése és az egyetemi végzettségű szakemberekben jelentkező hiány megszüntetése.

Az általános iskolák rendszerének kiépítése és az egyetemi oktatás kiszélesítése egyaránt igen nagy anyagi befektetést igényelt, lényegesen nagyobbat, mint amekkorát a szocializmus építésének kezdetén népgazdaságunk egyidejűleg elbírt. A szakemberhiány akkoriban égetőbben jelentkezett, mint az általános műveltség emelésének szükségessége, s a felső oktatás — gyakorlati követelmények nyomása miatt meggyorsított — fej-

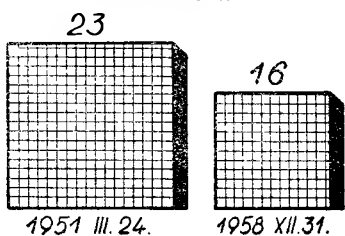
Óvodák férőhelye
/Év régi adatait/

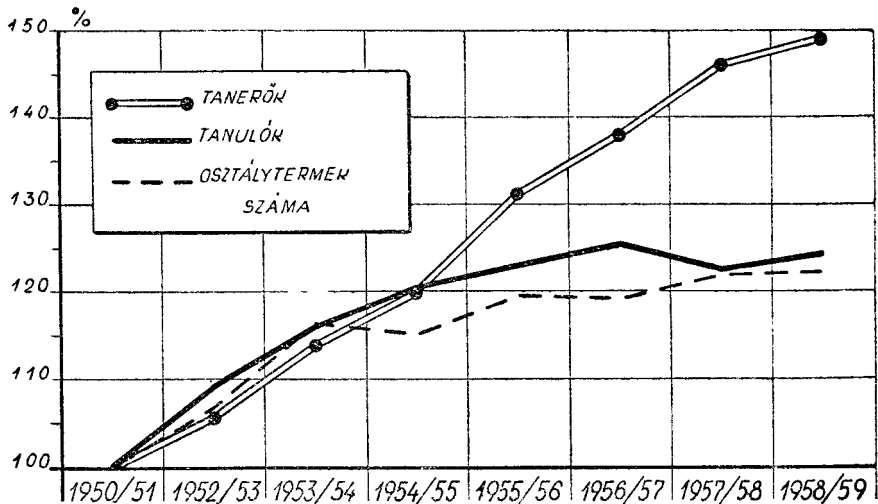
100 óvodai férőhelyre jutó óvodások száma

Egy szakképzett óvónőre jutó óvodások száma

Az általános iskolák fontosabb adatai
/Index 1950/1951. tanév = 100/
/Tanév eleji adatok/

8. sz. ábra

lesztése helytelenül háttérbe szorította az általános iskolai hálózat bővítését. A közoktatás fejlesztésére fordított beruházásokból túl kevés jutott az általános iskoláknak.

Budapest általános iskolai hálózatának bővítésére az 5 éves tervidőszakban közel 65 millió forintot fordítottak. Ez az összeg — különös tekintettel a peremkerületekben uralkodó elmaradott viszonyokra, s az iskoláskorú népesség számának évenkénti nagyarányú növekedésére — nem volt elegendő ahhoz, hogy az oktatás körülményeiben minden tekintetben kielégítő helyzet teremtsen.

Az 5 éves terv keretében a fővárosban 23 új iskola létesült, s a tanteremek száma az 1950. évi 2 940-ről 1954-re 3 381-re emelkedett. Oktatási szerveink az új iskolák telepítésénél elsősorban a munkáslakta területek elmaradottságának felszámolására törekedtek. A nagyobb szabású iskolaépítkezések közül külön meg kell említeni a XIII. kerületben a Kilián György úton, Jász utcában, Tomori úton, a X. kerületben a Keresztúri úton, a XI. kerületben a Köbölkúti úton, a XVIII. kerületben a Kassai utcában és a XX. kerületben a Mártírok útján létesült iskolákat, amelyek felszereltsége mind az oktatási, mind az egészségügyi szempontokat tekintve minden igényt kielégít. A közel 6,6 millió forintos ráfordítással felépített Köbölkúti út 27. sz. alatti iskola valóságos mintaképe a tökéletes iskolának.

Új iskolák építése, illetve a meglévők bővítése mellett *nagy anyagi ráfordítást igényelt az iskolák korszerűsítése*. Az 50-es évek elején az iskolák jó része — különösen az újonnan Budapesthez csatolt területeken — nem rendelkezett az eredményes oktató-nevelő munkához szükséges legelemibb felszerelési tárgyakkal, kiegészítő helyiségekkel sem. Az oktatást megkönnyítő szemléltető eszközök beszerzésére, szertárak, tornatermek létesítésére, illetve kiegészítésére úgyszólván minden iskolának sürgős szüksége volt. A felszerelési tárgyokban legégetőbben jelentkező hiányok pótlása révén az oktatás feltételei már kedvezőbbé váltak; az iskolák zsúfoltságának fokozódása azonban mind több és több nehézséget okozott.

1950 és 1954 között a tanteremek számának 15 %-os emelkedése mellett az általános iskolai tanulók száma 20 %-kal növekedett. A beruházások elégtelensége miatt az 1954/55-ös tanév elején egy osztályteremre már átlagosan 54 tanuló jutott az 1950/51. évi 52-vel szemben.

Az oktató-nevelő munka eredményességét a tanulócsoportok (ún. osztályok) magas létszáma is akadályozta. Az iskolai oktatás eredményességének feltétele, hogy a nevelő minden rábizott gyermek lelkivilágát, egyéniségét alaposan megismerje, magatartását és nem utolsósorban előrehaladását a tananyag elsajátításában állandóan figyelemmel kísérje. Természetes, hogy a 40—50 főnyi tanulócsoportokban ilyen intenzív foglalkozásról szó sem lehetett. A kedvezőbb körülmények megteremtése csak a nagylétszámú tanulócsoportok megosztása útján vált lehetségessé, ami viszont — megfelelő számú tanterem hiányában — a váltakozó rendszerű oktatás

kiterjesztését tette szükségessé. Az 1954/55. tanévben már a tantermek 53 %-ában naponta kétszeri és kis részében pedig háromszori váltással folyt a tanítás. Ahhoz, hogy az iskolákban a „több-műszakos” oktatás megszűnhessen, az osztálytermi építkezéseknek a következő években nagymértékben meg kellett volna gyorsulniuk.

1955-ben és 1956 első három negyedévében e tekintetben már mutatkozott is némi előrehaladás. Az ellenforradalmi események azonban — mint minden területen, itt is — lefékeztek a fejlődés ütemét. A harci cselekmények következtében megsérült 112 iskola helyreállítása az 1957-ben iskolafejlesztésre előirányzott 38,7 millió forint jelentős részét felemésztette. 1958-ban már épült ugyan 5 új, korszerű iskola a fővárosban, de ezek létesítése néhány — oktatási célra már alkalmatlan — iskola megszüntetése miatt, a tanítás körülményeiben nem eredményezhetett lényeges változást.

Az 5 éves terv befejezése óta eltelt 4 esztendő alatt — az ellenforradalmi események ellenere — végeredményben kismértékben javult az osztálytermi ellátottság. Az 1958/59-es tanév elején a főváros területén használt általános iskolai tantermek száma 6 %-kal magasabb volt, mint 1954 szeptemberében, ugyanakkor a tanulók száma csak 3 %-kal emelkedett. Csökkentették a tanulócsoportok létszámát is. Az 1954/55. tanévben a tanulócsoportoknak még közel 20 %-a 40—50 fő közötti létszámmal dolgozott. Az elmúlt tanévben egy csoportban átlagosan 32 tanulót oktattak és a túlzottan népes csoportok aránya már csak 7 %- körül mozgott. A hálózatban történt bővítések eredményeként a tanulócsoportok létszámának csökkentése már nem vonta maga után a váltakozó rendszerű oktatás további kiterjesztését, sőt a 3 váltásos oktatást már sikerült teljesen megszüntetni.

Az általános iskolai osztálytermek elégtelenségéből származó nehézségek nem homályosítják el azokat az eredményeket, amelyeket az általános iskolák az oktatás színvonalának növelésében, az oktatási módszerek fejlesztésében értek el. A nevelők a korszerű, szocialista pedagógiai ismereteket egyre jobban magukévá téve, elsősorban a tanulók önálló gondolkodásának kifejlesztésére törekednek; sokféle oktatási módszer igénybevételével, elsősorban különböző szakköri foglalkozásokkal igyekeznek megkönnyíteni a tananyag elsajátítását.

Az oktatás tartalmában is magasabb színvonalú, mint régebben volt. A minden megfelelő korú gyermek számára kötelező, ingyenes általános iskolai oktatás keretében a tanulók — szaktanárok vezetése mellett — idegen nyelveket tanulhatnak, képességüknek megfelelően zenei ismereteket szerezhetnek.

A tanulmányi színvonal növelése érdekében a főváros oktatásügyi szervei az elmúlt évek során mind több és több jólképzett pedagógust vontak be az oktatómunkába. Jelenleg a fővárosi általános iskolákban 9 226 pedagógus tevékenykedik, 3 026-tal több, mint 1950-ben.

Az általános iskolák a tanítási időn túl is gondoskodnak a dolgozó szülők gyermekeiről. A főváros 294 napközi otthona jelenleg 25 444 tanulót lát el, 93 %-kal többet, mint 1950-ben. A napközi otthonokban a tanulók nemcsak étkeztetésben és felügyeletben részesülnek, hanem szakképzett nevelők irányítása mellett felkészülnek az iskolai órákra is.

Középiskolák

A népi demokratikus rendszerünk nyújtotta széleskörű tanulási lehetőségekkel az elmúlt évek során mind többen és többen kívántak élni. A gyermekek iskoláztatását a szülők nagy része már nem tekinti az általános iskola elvégzésével befejezettnek. A családok anyagi helyzete lehetővé teszi, hogy a szülők az iskolaköteles koron túl is taníttathassák gyermekeiket, 18 éves, vagy még idősebb korukig gondoskodjanak eltartásukról. *A tehetséges gyermekeknek ma már nem kell elkallódnia csak azért, mert a család keresetüket nem tudja nélkülözni.*

Az elmúlt tanévben a főváros általános iskoláiban végzett tanulók 73 %-a iratkozott be középiskolába. A középiskolai tanulók száma, a középiskolás korú népesség számbeli gyarapodásának és a továbbtanulási igény állandó fokozódásának eredményeként, évről évre magasabb. Az 1958/59. tanévben számuk meghaladta a 44 ezret, szemben az 1955. évi nem egészen 36 ezerrel.

Budapest középfokú oktatási hálózata az évek során a szükséglettel arányosan bővült. *Az osztálytermekkel való ellátottság jelenlegi színvonala általában kielégítőnek mondható.*

A középiskolai hálózat bővítésénél az oktatásügyi szervek fokozott gondot fordítottak a munkáslakta peremkerületekre. A Csepelen mintegy 3 millió forintos beruházással felépített 18 tantermes általános gimnázium, a 150 ezer forintos költséggel átalakított IV. ker. Dózsa György úti gépipari technikum, a 9 tanteremmel kibővített pestújhelyi közgazdasági technikum a régi rendszer mulasztásait pótolta.

Középiskolai oktatásunk hálózatának általános kiterjesztése mellett oktatásügyi szerveinknek nagy figyelmet kellett fordítani *a különböző iskolatípusok helyes arányainak* megteremtésére, illetve arányos fejlesztésére. A középiskolák két fő típusa — az általános gimnáziumok és a technikumok — kialakításánál két szempont érvényesült: egyrészt legyenek olyan iskolák, amelyek széleskörű ismereteket nyújtanak, s ezzel megteremtik az alapot az egyetemi szintű tanulmányok folytatásához; másrészt működjenek az általános műveltség mellett szakképzettséget is nyújtó iskolák, különös tekintettel azokra, akik tanulmányaikat a középiskola befejezése után nem kívánják folytatni.

A helyes arányokat a két iskolatípus fejlesztésénél elég nehéz volt meghatározni. 1951 és 1954 között a tanulók részéről óriási volt az érdeklődés az ipari technikumok iránt és sok esetben csak adminisztratív eszközökkel lehetett megakadályozni az általános gimnáziumok elnéptelene-

dését. Az ipari technikumok fejlesztésénél mindvégig figyelembe kellett venni az ipar részéről középkáderekben jelentkező igényeket, emellett gondolni kellett arra, hogy az egyetemi, illetve főiskolai tanulmányok folytatásához az általános gimnáziumok nyújtják a legmegfelelőbb alapot. 1954-től kezdődően az érdeklődés már ismét egyre inkább az általános gimnáziumok felé fordult. Az 1958/59. tanévben már a középiskolai tanulók 65 %-a folytatta tanulmányait általános gimnáziumban, az 1954/55. évi 51 %-kal szemben.

Az oktatómunka színvonala az elmúlt évek során a fővárosi középiskolákban jelentősen emelkedett. *Középiskoláink tanulóikat önálló munkára, gondolkodásra nevelik és megfelelően előkészítik az egyetemi tanulmányok folytatására.* A tanulók zöme kielégítő eredménnyel folytatja tanulmányait és a kötelező iskolai foglalkozásokon túl különböző szakkörökben is igyekszik ismereteit gyarapítani. Nagy az érdeklődés az idegen nyelvek iránt. 1958/59. tanévben 9 541 tanuló (a középiskolások 22 %-a) az oroszokon kívül más idegen nyelvet is tanult az iskolai oktatás keretében.

További erőfeszítés szükséges azonban — a technikai haladást és a természettudományi ismeretek bővülését szem előtt tartva, — a tanulmányok gyakorlati élettal való kapcsolatának szorosabbá tételében. Ezen túlmenően elő kell segíteni *a fizikai munka megbecsülését* előtérbe helyező életfelfogás megerősödését.

A főváros középiskolái az 1958/59. tanévben megtették az első lépést a politechnikai oktatás bevezetésére: 11 középiskola felvette kötelező tárgyai közé a technikai, valamint technológiai alapismereteket nyújtó gyakorlati foglalkozást, melyek kiterjesztésére a jövőben sor kerül.

A kormány ez év júliusában kiadott rendeletével megoldotta az általános iskolából kikerült középiskolai, illetve szakmai oktatásban nem részesülő, heti 36 óránál rövidebb munkaidőben foglalkoztatott 14—16 éves korú gyermekek kötelező továbbképzésének problémáját is. Az idei tanévben az általános iskolák mellett megkezdik működésüket *a mezőgazdasági, illetőleg ipari jellegű továbbképző iskolák*, amelyek a fiatalokat szocialista szellemben nevelik tovább, a fizikai munka szeretetére és megbecsülésére. Az oktatás keretében mód nyílik az általános műveltség bővítésére, az iskola jellegének megfelelően mezőgazdasági, illetve ipari ismeretek elméleti és gyakorlati elsajátítására, ezen felül a leányok részére háztartási ismeretek megszerzésére.

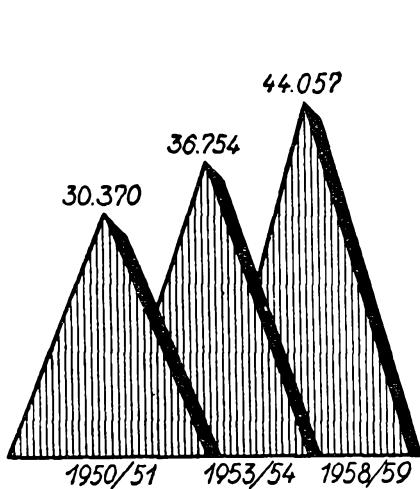
Egyetemek, főiskolák

A szocializmus építésének kezdeti szakaszában az országnak sokkal több mérnök, orvos, közgazdász, tanár munkájára volt szüksége, mint amennyi ebben az időszakban rendelkezésre állott.

A szakemberhiány felszámolása végett át kellett alakítani az egyetemi képzést, új szakokat kellett létesíteni és lényegesen több hallgató oktatására kellett lehetőséget teremteni. A felsőfokú oktatás kiszélesítése termé-

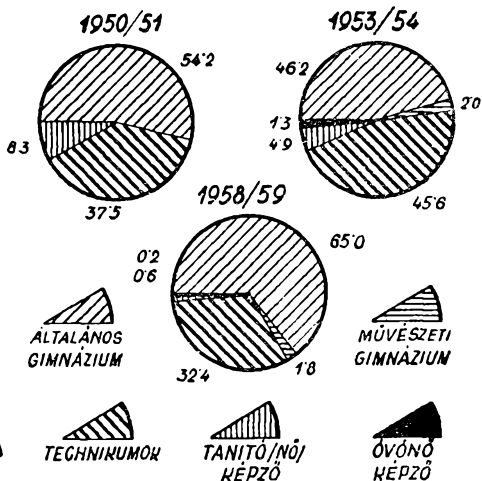
A középiskolai tanulók száma

/Tanév elejei adatok/

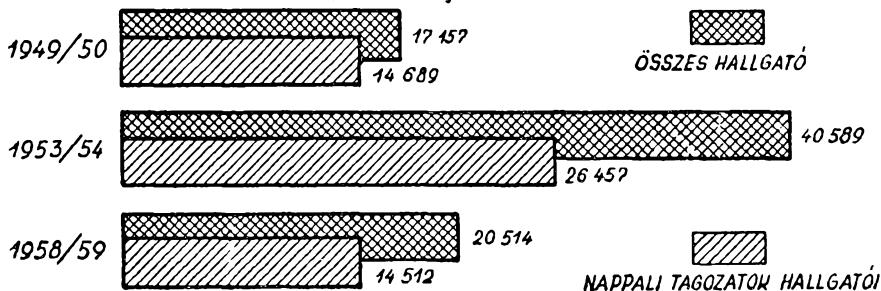
A középiskolai tanulók számának százalékos megoszlása

/Tanév elejei adatok/

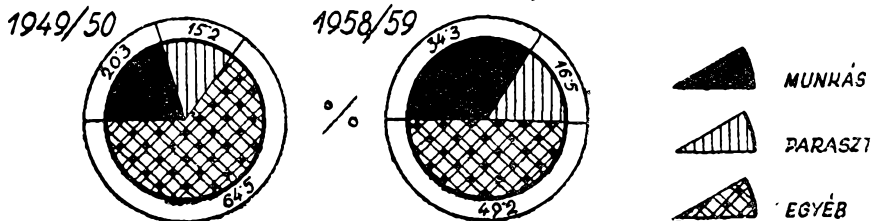
Egyetemi és főiskolai hallgatók száma

/Tanév elejei adatok/

Egyetemi és főiskolai hallgatók származás szerint

/Tanév elejei adatok/
/NAPPALI TAGOZAT/

szetesen igen jelentős anyagi ráfordítást igényelt. A Vámház palota átalakítására — amelyben a Közgazdaságtudományi Egyetem nyert elhelyezést — mintegy 28 millió forintot költöttek. A Műszaki Egyetem bővítésére 1953 végéig beruházott összeg elérte az 50 millió forintot, s az Eötvös Loránd Tudományegyetem is közel 40 millió forintos beruházást kapott.

1950 és 1953 között az egyetemi hallgatók számának rohamos növekedése már nagyobb volt a szükségesnél. Az 1953/54. tanévben közel 40 600 hallgató iratkozott be az egyetemek és főiskolák nappali, esti, illetve levelező tagozatára, másfélszer annyi, mint az 1950/51. tanévben. A főiskolák aránylag nagyütemű fejlesztése ellenére az oktatás tárgyi feltételeinek bővülése nem tartott lépést a hallgatók létszámának aránytalanul gyors növekedésével. Ez a körülmény nehézségekre vezetett az oktató-nevelő munkában, gátolta az oktatás színvonalának emelését, de a hallgatók túlzottan nagy száma önmagában is minőségi visszaesést eredményezett.

A párt Központi Vezetősége 1953 júniusi határozatában rámutatott a túlhajtott mennyiségi növekedés káros voltára és feladatként az oktatás, valamint a kutatómunka színvonalának emelését jelölte meg. A határozat nyomán az egyetemeken — különösen a Műegyetemen — a túlzott szakosítást rokonszakok összevonása révén fokról-fokra felszámolták, s ezzel az alapképzés színvonalát nagymértékben megjavították. 1953 óta minden évben kevesebb hallgatót vettek fel a főváros egyetemei, illetve főiskolái, mint azt megelőzően. A elmúlt tanévben 20 514 hallgató folytatott egyetemi tanulmányokat, 50 %-kal kevesebb, mint az 1953/54. tanévben. *A szakemberek képzése jelenleg a szükségletnek megfelelő ütemben történik, s a végzetek elhelyezése nem ütközik nehézségekbe.* Az egyetemekre már a középiskolában legkiválóbb tanulmányi eredményt elért fiatalok közül is csak azok juthatnak be, akik az egyetemi felvételi vizsgákon is kiválóan megállják helyüket.

Az oktatómunka színvonalának további javítása érdekében ebben az évben megszervezték az egyetemi felvételi vizsgákra előkészítő tanfolyamokat, melyek keretében a régebben érettségizett jelentkezők ezrei frissíthették fel középiskolai tanulmányaik során szerzett ismereteiket.

Szocialista rendszerünk szélesre tárta az egyetemek és főiskolák kapuit a munkások és dolgozó parasztok gyermekei előtt. *A fővárosi egyetemek és főiskolák nappali tagozatának hallgatói között az elmúlt tanévben 34 % munkás és 17 % dolgozó paraszt származású volt.* Tanulmányaik folytatásához kormányunk minden támogatást megad. Tandíjmentesség, ösztöndíj, szociális segély juttatásával, a menzán olcsó étkezési lehetőség és a diákszállókban nyugodt otthon megteremtésével járul hozzá, hogy valamennyi hallgató viszonylag gond nélkül élhessen, minden idejét és erejét tanulmányainak szentelhesse.

Budapesten — az ország szellemi életének központjában — a proletárdiktatúra megteremtése óta a kulturális forradalom is nagy eredményeket ért el. A műveltségi színvonal általános emelésének célkitűzése nemcsak oktatási intézményeinkre rótt nagy feladatokat, hanem a kulturális élet valamennyi ágának átformálását és felvirágoztatását is megkövetelte. Az emberek gondolkodásában bekövetkezett változást, ismereteik gyarapodását, látókörük bővülését természetesen nem lehet pontosan lemérni és statisztikai adatokkal kifejezni, de bizonyos jelenségeken keresztül következtetni lehet arra, hogy a kulturáltság tekintetében hol tartottunk régen és hol tartunk ma. A vásárolt könyvek számának, a könyvtárak forgalmának, a színházak, hangversenyek, mozik, múzeumok látogatottságának alakulása például, ha nem is ad teljes képet, de bizonyos tájékoztatást nyújt arról, hogy a kultúra elterjesztése milyen eredménnyel járt.

A kulturális színvonal általános növelése érdekében egyrészt fel kellett ébreszteni a tömegek érdeklődését a kultúra forrásai, az irodalom, a művészet különböző ágai, a tudományok iránt; másrészt meg kellett teremteni az ilyen irányú érdeklődés kielégítésének tárgyi feltételeit.

A feladat első részét illetően jelentős előrehaladás történt. Elég csak arra gondolni, hogy a színházlátogatók száma az elmúlt 7 év alatt másfélszeresre emelkedett, a mozilátogatók száma közel megkétszereződött, s minden 9. lakos előfizetője valamelyik politikai napilapnak.

A tárgyi feltételek megteremtésére is sok intézkedés történt. A főváros kulturális intézményeinek fejlesztésére 1950 óta beruházott több mint 1,5 milliárd Ft azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy az ellátottság minden tekintetben megfelelő színvonalra emelkedjék.

A kultúra terjesztésében, az emberek ismereteinek bővítésében rendkívül nagy szerepet töltenek be a könyvek és a különböző sajtótermékek. Ebből következően megkülönböztetett gondot kellett fordítani arra, hogy az irodalom remekei, a tudományos ismeretterjesztő művek, a politikai és különféle szaklapok mindenkire eljussanak. Ebben is, mind az érdeklődés felkeltése, mind a tárgyi feltételek megteremtése tekintetében igen jelentős eredmények születtek.

A politikai napilapok iránti igényre jellemző, hogy a fővárosban 1958-ban a Népszabadságot naponta 180 ezer, a Népszavát 111 ezer, az Esti Hírlapot 76 ezer, a Magyar Nemzetet 39 ezer példányban terjesztették. Az emberek rendszeres újságolvasásáról tanúskodik az, hogy a Népszabadságnak 114 ezer, a Népszavának 85 ezer előfizetője volt. 1958-ban már 260 féle időszakai sajtótermék jelent meg rendszeresen, s ezek némelyikéből a viszonylag magas példányszám sem volt minden esetben elegendő. A hetilapok közül például a Nők Lapja, az Élet és Tudomány, a Hétfői Hírek, a Ludas Matyi példányszáma rendszeresen kevésnek bizonyult.

Tömegesen jelentettek meg az elmúlt években tudományos, ismeretterjesztő, szakmai, szépirodalmi és ifjúsági könyveket, s ezek mind nagyobb számban találtak vevőre a budapesti könyvesboltokban, utcai könyvsátrakban. *Az anyagi jólét jelenlegi színvonala, a könyvek viszonylag alacsony ára minden ember számára lehetővé teszi, hogy rendszeresen vásároljon könyveket.* Különösen nagy jelentőségű volt az „Olcsó Könyvtár” sorozat megjelenése, amelynek révén kötetenként 3—4 Ft-ért az irodalom remekeihez juthatnak hozzá az olvasók.

A könyvek iránti érdeklődés fokozódása, a könyvvásárlások növekedésén túlmenően, a könyvtárak látogatottságában is megnyilvánult. 1958-ban a kerületi könyvtáraknak például már közel 120 ezer beiratkozott olvasója volt, háromszor annyi, mint 8 évvel korábban. A Szabó Ervin Könyvtár és a kerületi könyvtárak együttesen közel 4 millió könyvet kölcsönöztek az olvasóknak egy esztendő alatt.

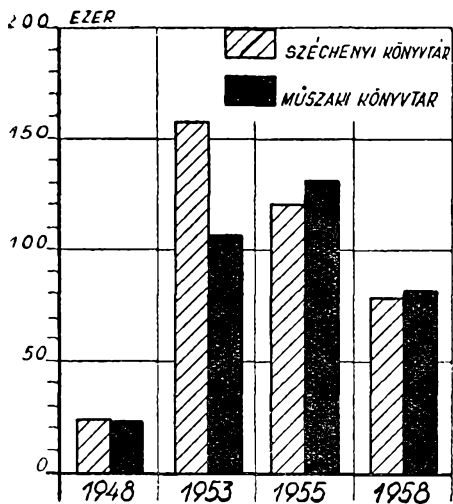
A könyvek iránti kereslet növekedése szükségessé tette az ismeretterjesztő könyvtárak hálózatának bővítését, a könyvállomány növelését. 1950 óta 11 új kerületi könyvtár létesült, ezen kívül több könyvtárat átszerveztek, kibővítettek. A kerületi könyvtárak csak az utóbbi 4 évben is több mint 150 000 kötettel gyarapították a könyvállományt.

Nagy olvasóforgalmat bonyolítanak le a főváros tudományos könyvtárai is. A Széchenyi, az Akadémiai, az Egyetemi és az Országos Műszaki Könyvtárat az elmúlt évben összesen mintegy 250 ezer olvasó kereste fel, s az olvasásra kölcsönzött kötetek száma meghaladta a 900 ezret.

Az emberek ismereteinek bővítésében, a látókör szélesítésében mind jelentősebb szerepet tölt be a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. A Társulat által rendezett rendkívül változatos tárgyú, magas színvonalú előadások, a műemlékek, ipari és tudományos létesítmények megtekintésére szervezett közös séták, hazánk különböző tájainak megismertetésére rendezett kirándulások évről évre több és több érdeklődőt vonzanak. 1958-ban a különböző rendezvények résztvevőinek száma már megközelítette a 600 ezret.

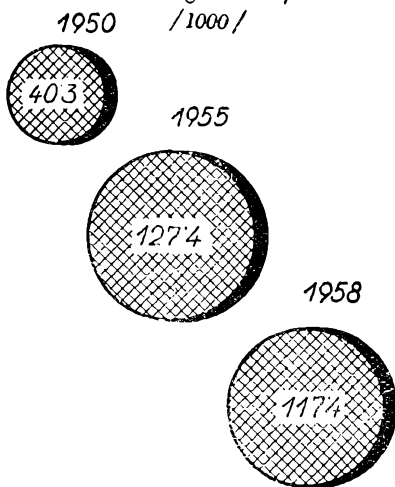
A kultúrforradalom a legnagyobb sikereket a színházi életben mutathatja fel. A színház a felszabadulás előtt túlnyomórészt csak a vagyonos rétegek szórakoztatását szolgálta. *A felszabadulás és különösen az álla-*

Egyes tudományos könyvtárak olvasóinak száma

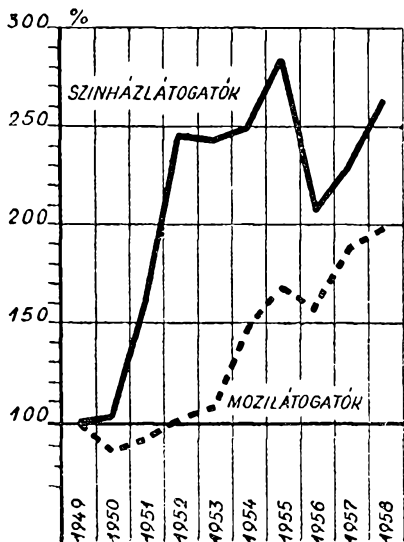
A kerületi könyvtárak beiratkozott olvasóinak száma

/Év végi adatok /

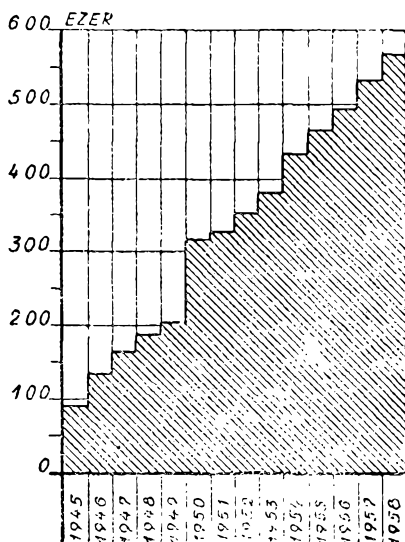
Színház és mozilátogatók

/Év végi adatok /

Rádióelőfizetők

/Év végi adatok /

10. sz. ábra

mosítás után a színházaknak nemcsak műsorpolitikája, hanem közönsége is megváltozott. A magas színvonalú színházi előadásokat a dolgozók mind nagyobb számban kezdték látogatni. 1958-ban a színházaknak már közel 4 millió látogatója volt, másfélszer annyi, mint 1951-ben.

A színházak műsorában a klasszikus művek mellett mind nagyobb számban kaptak helyet mai tárgyú, új darabok. 1958-ban a műsor gazdagabb és változatosabb volt, mint bármikor. Az év folyamán mintegy 199 mű szerepelt műsoron s ebből 58 új bemutató volt. A mai tárgyú, magyar szerzők tollából megjelent darabok közül több rendkívül nagy közönségsikert aratott (pl. Kállai István: *Kötéltánc*, Gergely Márta: *100 nap házasság*, Fehér Klára: *A teremtés koronája* c. darabja), de megnőtt az érdeklődés a klasszikus darabok iránt is. A közönség igényességének növekedését jól érzékeltette a Nyári Körszínház előadásainak rendkívüli sikere. Az „Oedipus király” és az „Antigone” előadásaira özönlött a közönség, megcáfolva azt a nézetet, hogy nyáron csak vidám, zenés, kabaréműsorokra tartanak igényt az emberek.

A budapesti színházak hálózata az elmúlt évek folyamán lényegesen bővült. A háború alatt tönkrement Vígyszínház helyén 23 millió Ft-os költséggel felépült a Magyar Néphadsereg Színháza. Kibővítették és operák előadására alkalmassá tették az Erkel (volt Városi) Színházat. 1956-ban megnyitotta kapuit a XIII. kerületi József Attila Színház, majd 1957-ben az Irodalmi Színpad. A színházi férőhelyek száma ezzel az 1952. évi 11 817-ről 13 963-ra növekedett.

A filmszínházak látogatottsága az elmúlt években rohamosan növekedett, a hálózat bővítésénél nagyobb ütemben. 1951 óta a látogatók száma közel kétszeresére — 19 millióról 36 millióra — emelkedett, ugyanakkor a befogadóképesség mindössze 12%-kal — 6 ezer férőhellyel — lett nagyobb. Jelenleg ezer lakosra a fővárosban 30 mozi-férőhely jut, ami — figyelembe véve az igényeket — rendkívül kevésnek mondható. Az ellátottság foka kerületenként igen változó. Legrosszabb a helyzet az I. és IX., legkedvezőbb a XXII., VIII., és XX. kerületben.

Az egy férőhelyre jutó lakosok száma

az I. kerületben	221,	a XXII. kerületben	21.
a IX. „	124,	a VIII. „	22,
a XII. „	77,	a XX. „	25

volt 1958 végén.

A mozik számának, illetve befogadóképességének elégtelenségéből származó nehézségeket enyhítette az ún. társadalmi mozihálózat kialakítása. Az üzemek és különböző társadalmi szervek kezelésében levő, főként kultúrtermekben működő mozik 1958-ban már 22 384 előadást tartottak és látogatóik száma meghaladta a 3 milliót.

Az évek során számos új, nagyteljesítményű vetítőberendezést helyeztek üzembe és 1957-ben megkezdték a szélesvásznú mozik hálózatának ki-

lakosai közül a magas fürdőárak miatt kevesebben élvezhették a gyógyvizek áldásait, kereshettek pihenést, szórakozást a strandokon, mint ma. 1945 után a fürdők közönsége is megváltozott. Az életszínvonal növekedése, a keresetekhez képest viszonylag alacsony belépődíj nagymértékben megnövelte a fürdők forgalmát. 1938-ban a főváros fürdőinek 3,5 millió, az utóbbi években viszont már átlagosan 8—9 millió látogatója volt. Külön meg kell említeni, hogy a társadalombiztosításba bevontak közül mindazok, akiknek egészségi állapota ezt megkívánja, SZTK beutalással, tehát teljesen ingyenesen vehetik igénybe a gyógyfürdőket. A beutaltak száma csak az elmúlt évben is több mint 1,2 millió volt.

A fokozódó igénybevétel természetesen megkövetelte a fürdők kapacitásának növelését. 1950 óta új fürdők létesítésére, illetve a meglévők bővítésére, korszerűsítésére 56 millió Ft-ot fordított a Fővárosi Tanács. 1950-ben kezdte meg működését például a Lőrinci Strandfürdő s ugyanabban az évben 3 500 m²-nyi gyepes napozóval bővült a Gellért hullámfürdő. 1952-ben felújították, illetve helyreállították a rákoscsabai Béke Strandfürdőt, a Kürt utcai kádfürdőt és a Rudas fürdőt. Az utóbbiban két évvel később 30 ágyas, mozgásszervi betegségben szenvedők gyógyítására alkalmas kórházi részleget is létesítettek. Három évvel ezelőtt adták át rendeltetésének a pesterzsébeti jódos-sósfürdőt, valamint a Szőnyi úti új, modern versenyuszodát. A kiváló gyógyhatása folytán közkedveletté vált Dagály utcai Szabadság strandfürdő 1948-ban kezdte meg működését. Befogadóképessége azóta évről évre jelentősen bővült. 1955-ben például 30 000 m²-rel növelték parkterületét s elkészítették a téli gyógymedencét. 1956-ban közel 2 millió forintos ráfordítással megépítették a fürdő 50 × 25 méteres úszómedencéjét. A Szabadság strandfürdő látogatóinak száma, befogadóképességének növekedésével párhuzamosan évről évre gyarapodott és 1958-ban már meghaladta az 1,3 milliót. 1957-ben felújították a Gellért pezsgőfürdő medenceterét és befejezték a lőrinci kád- és zuhanyfürdő építését. Fürdőépítkezés jelenleg is folyik. 8,5 milliós költséggel átépítik, műemlék jellegének megóvásával korszerűsítik a Király fürdőt, amely a tervek szerint még ebben az évben megnyitja kapuit.

A fővárosi utak karbantartására, új útvonalak építésére évről évre számottevő összeget fordítanak. 1950 — Nagy-Budapest kialakítása — után sürgős feladattá vált a város belső területeiről a peremterületekre vezető főútvonalak külső szakaszának átépítése, korszerűsítése. Ma már a kivezető főútvonalak burkolatának minősége a külső kerületekben is általában megfelel a követelményeknek. A felszabadulás előtt nem fordítottak kellő gondot a külső kerületeket összekötő utak fejlesztésére. A mulasztásokat pótolta többek között a XVI. és XVII. kerületet összekötő út kiépítése, az Újpest és Rákospalota közötti forgalmat lebonyolító Fóti út közel 2 km hosszúságban történt aszfaltozása, a csepeli kikötői főút 2,5 km-es szakaszának aszfaltozása.

A főváros belső területén húzódnó utak javítására is nagyobb gondot fordítottak. Az elmúlt években például többek között sor került a Váci utca, a Kossuth Lajos utca burkolatcseréjére, majd ez évben a Rákóczi út és a Nagykörút nagyobb szakaszának átépítésére. A megnövekedett forgalom lebonyolítása az elmúlt években több tér átrendezését, aluljárók megépítését tette szükségessé. 1950-ben több mint 6 millió Ft-os költséggel megépült a Dózsa György úti és a Szabadság-hídi aluljáró, 1955 és 1957 között pedig 22,4 millió Ft-os ráfordítással elkészült a Váci út tehermentesítésére hivatott Béke úti aluljáró. A Dózsa György úti aluljáró megépítése után hatalmas felvonulási teret alakítottak ki. A 32 millió Ft-os beruházást igénylő térrendezés során 68 ezer m² kő-, 48 ezer m² beton-, és 21 ezer m² aszfaltburkolatot fektettek le.

A felszabadulás előtt Budát és Pestet 5 közúti és 2 vasúti híd kötötte össze. A fasiszta csapatok a Duna-hidak felrobbantásával felbecsülhetetlen kárt okoztak a fővárosnak. Elsőnek — 1946 elején — a Kossuth-híd készült el s még ugyanebben az évben helyreállították a Szabadság-hídat is. 1948-ban befejeződött a Margit-híd újjáépítése, majd 1949-ben eredeti formájában megépült a Széchenyi Lánchíd. 1950-ben készült el a főváros leg-hosszabb, közel 1 km-es új hídjá: az Árpád-híd; 1952-ben pedig befejeződött a Boráros téri Petőfi-híd helyreállítása. 1955-ig újjáépítették a Déli és az Újpesti vasúti hidat is.

A nagyvárosok szépségéhez szorosan hozzátartoznak az izlésesen ki-képzett virágos parkok, amelyek amellet, hogy gyönyörködtetik az embereket, egészségügyi szempontból is fontosak. Az elmúlt 8 évben a főváros parkosításában is szép eredmények születtek. 1950 és 1958 között Budapest belterjesen gondozott parkterülete 850 ezer m²-rel növekedett s az év végén meghaladta a 4.3 millió m²-t. Parkok és játszóterek létesítésére 1950 óta évente átlag 5—6 millió forintot fordított a főváros. 1952-ben például 4 millió Ft-os költséggel létesült park a Vérmező közel 135 ezer m²-nyi területén. Különösen sok gondot fordítanak az újonnan épült lakótelepek parkjainak kiépítésére. 1956-ban és 57-ben pl. 1,2 millió Ft-os ráfordítással az albertfalvai, 1958-ban 550 ezer Ft-os ráfordítással a lágymányosi lakótelepen végeztek nagyobb arányú parképítési munkát.

Budapest sportélete a felszabadulás óta nagymértékben fellendült. Soha ennyi rendszeresen sportoló ember nem volt a fővárosban, de a sportesemények látogatóinak száma is elenyésző volt a felszabadulás előtt a jelenlegihez képest. Államunk a sportélet anyagi feltételeinek megteremtésére évente hatalmas összeget fordít. Az elmúlt évek nagyobb beruházásai közül mindenekelőtt a 159 millió Ft-os költséggel létesült Népstadionról kell megemlékezni, amely 1953-ban nyitotta meg kapuit a sportolók előtt. A Népstadion fejlesztésére azóta is igen sokat áldoztak, most szereltek fel például az új világító berendezéseket, amelyek lehetővé teszik, hogy a pályán az esti órákban is tarthassanak mérkőzéseket. Folyamatban van

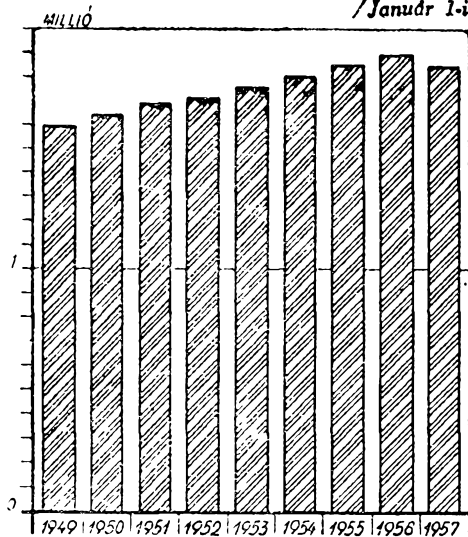
a Népstadion területén a 15 ezres befogadóképességű, ún. kisstadion építése, mely sportesemények mellett alkalmas lesz zenekari és egyéb kulturális műsorok megrendezésére.

Kiemelkedő beruházás volt a városligeti műjégpálya átépítése és bővítése. A 10 millió Ft-os beruházás eredményeként a műjégpálya hűtőkapacitása a korábbi 600 ezerről 1 millió kalóriára növekedett. 1955-ben készült el a Sportcsarnok új edzőépülete, melynek építési munkálatait már a háború előtt elkezdték. Az új edzőépületben többek között 4 korszerű tornaterem és evezős tanmedence áll a sportolók rendelkezésére. Az 1958. évi Európa-bajnokságra készült el a Nemzeti Sportuszoda $33\frac{1}{3} \times 21$ méteres új medencéje.

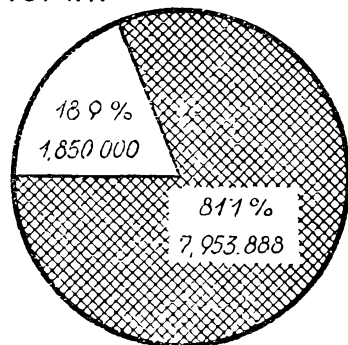
Az elmondottak csak adalékok a főváros kibontakozó, új arculatának, a lakosság gazdagodó, szépülő életének érzékeltetéséhez. *A várost járva, az élet különböző megnyilvánulásait szemlélve, lépten-nyomon előtűnnek a szocialista építőmunka nagyszerű alkotásai, amelyek a társadalmi haladás útját járó, felszabadult nép életerejét sugározzák, erősítik jövőbe vetett bizakodását.*

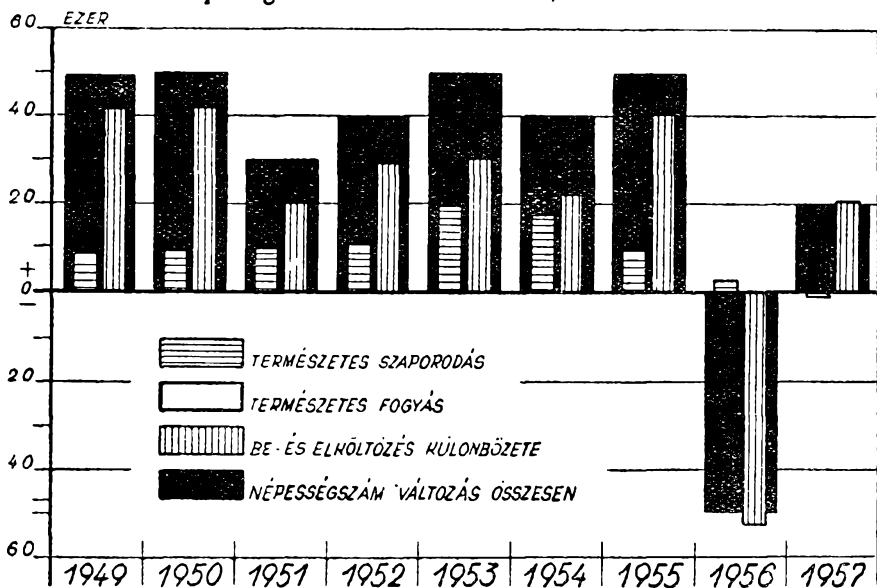
A népesség száma
/Január 1-i adatok/

1957 I. I.

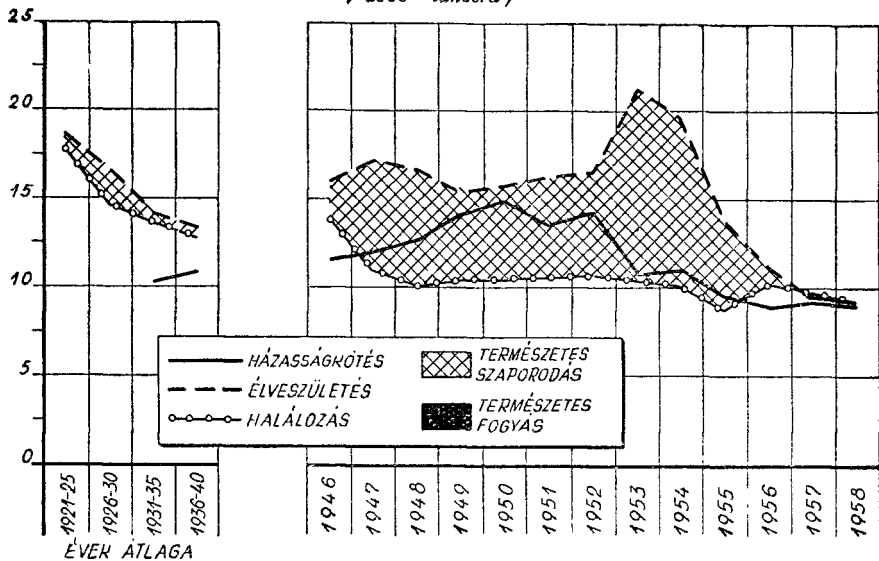
A népesség számának növekedése, illetve csökkenése

11. sz. ábra

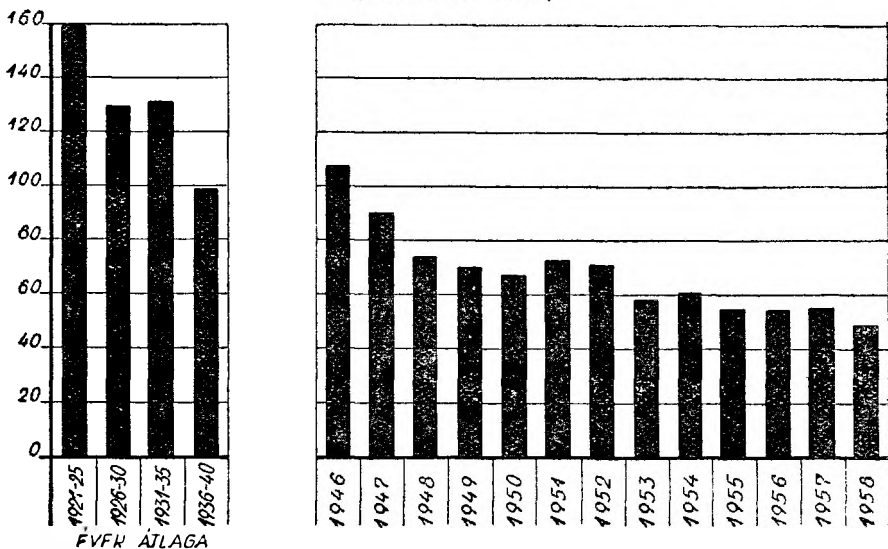
A népmozgalom fontosabb adatai

/1000 lakosra/

Csecsemőhalálozás

/1000 élveszülötthez/

12. sz. ábra

III. rész

TÁBLÁZATOK

A népesség számának alakulása¹

(Január 1-i adatok)

Év	Népesség		Népsűrűség (1 km ² -re)	Év	Népesség		Népsűrűség (1 km ² -re)
	1000 fő	index: 1938=100			1000 fő	index: 1938=100	
1938.....	1629	100,0	3102	1953....	1760	108,0	3351
1949.....	1590	97,6	3028	1954....	1810	111,1	3446
1950.....	1640	100,7	3123	1955....	1850	113,6	3522
1951.....	1690	103,7	3218	1956....	1900	116,6	3618
1952.....	1720	105,6	3275	1957....	1850	113,6	3523

Népesség, népsűrűség kerületenként²

(1957. január 1-én)

Kerület	Népesség (1000 fő)	Népsűrűség (1 km ² -re)	Kerület	Népesség (1000 fő)	Népsűrűség (1 km ² -re)
I.	49	16 333	XIII.	147	9671
II.	95	2 596	XIV.	112	6292
III.	75	1 958	XV.	65	2407
IV.	81	4 475	XVI.	53	1577
V.	67	23 929	XVII.	40	646
VI.	95	35 185	XVIII.	68	2159
VII.	132	62 857	XIX.	70	7865
VIII.	156	22 941	XX.	101	1906
IX.	103	8 374	XXI.	60	2299
X.	69	2 091	XXII.	38	1111
XI.	108	3 323	Budapest összesen	1850	3523
XII.	66	2 374			

¹ Az 1949. évi népszámlálási eredmények kivételével számított adatok. Az 1950. évet megelőző időszak adatai is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak. - ² Számított adatok.

Budapest területe, népessége, népsűrűsége kerületenként az 1950. január 1. előtti és utáni államigazgatási beosztás szerint

Kerület	A kerület, illetve a hozzácsatolt helységek régi elnevezése	Terület ¹		Népesség száma 1949. I. 1.	Népsűrűség (1 km ² re)
		kh	km ²		
Az 1950. január 1. előtti államigazgatási beosztás szerint					
I.	Vár, Tabán, Krisztinaváros ...	408	2,3	17 268	7 507,8
II.	Víziváros	1 576	9,1	64 757	7 116,2
III.	Óbuda	6 335	36,4	63 953	1 757,0
IV.	Belváros	167	1,0	24 582	24 582,0
V.	Lipótváros	561	3,2	75 465	23 582,8
VI.	Terézváros	504	2,9	91 074	31 404,8
VII.	Erzsébetváros	431	2,5	115 603	46 241,2
VIII.	Józsefváros	580	3,3	125 924	38 158,8
IX.	Ferencváros	3 122	18,0	94 354	5 241,9
X.	Kőbánya	6 214	35,8	77 048	2 152,2
XI.	Lágymányos, Kelenföld	4 798	27,6	75 793	2 746,1
XII.	Hegyvidék	6 181	35,6	65 262	1 833,2
XIII.	Angyalföld	1 823	10,5	74 469	7 092,3
XIV.	Zugló	3 258	18,7	92 360	4 939,0
	Budapest összesen	35 958	206,9	1 057 912	5 113,2
Az 1950. január 1. utáni államigazgatási beosztás szerint ²					
I.	Vár, Tabán, Krisztinaváros, Víziváros déli része	524	3,0	32 478	10 826,0
II.	Víziváros északi része, Hegyvidék, Pesthidegkút	6 358	36,6	79 474	2 171,4
III.	Óbuda, Békásmegyér	6 654	38,3	66 535	1 737,2
IV.	Újpest	3 149	18,1	70 355	3 887,0
V.	Belváros, Lipótváros (belső) ...	483	2,8	52 782	18 850,7
VI.	Terézváros	473	2,7	82 359	30 503,3
VII.	Erzsébetváros	364	2,1	115 495	54 997,6
VIII.	Józsefváros	1 179	6,8	139 673	20 540,1
IX.	Ferencváros	2 127	12,3	93 575	7 607,7
X.	Kőbánya	5 728	33,0	63 407	1 921,4
XI.	Lágymányos, Kelenföld, Albertfalva	5 649	32,5	86 804	2 670,9
XII.	Hegyvidék	4 825	27,8	55 773	2 006,2
XIII.	Angyalföld, Lipótváros (külső) ..	2 644	15,2	130 551	8 588,9
XIV.	Zugló	3 090	17,8	92 125	5 175,6
XV.	Rákospalota, Pestújhely	4 683	27,0	56 496	2 092,4
XVI.	Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály, Sashalom	5 839	33,6	45 684	1 359,6
XVII.	Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget	10 761	61,9	35 763	577,8
XVIII.	Pestlőrinc, Pestimre	5 480	31,5	58 712	1 863,9
XIX.	Kispest	1 554	8,9	63 118	7 091,9
XX.	Pesterzsébet, Soroksár	9 203	53,0	89 434	1 687,4
XXI.	Csepel	4 537	26,1	46 621	1 786,2
XXII.	Budafok, Budatétény, Nagytétény	5 949	34,2	33 050	966,4
	Budapest összesen	91 253	525,2	1 590 264	3 027,9

¹ Duna-területtel együtt. — ² Az adatok a főváros jelenlegi területére vonatkoznak, amely mértékben eltér az 1950. jan. 1-én kialakított területtől.

A népmozgalom fontosabb adatai

Időszak	Házasság- kötések	Élve- születések	Halálo- zások	Természe- tes szapo- rodás	Egy éven aluli meghaltak
Szám szerint					
1921—1930. évek átlaga .	.	23 474	21 601	1 873	3405
1931—1940. évek átlaga .	16 504	21 652	20 812	840	2496 ¹
1941—1945. évek átlaga .	.	.	.	.	.
1946—1950. évek átlaga .	20 858	25 821	17 723	8 098	2107
1951—1955. évek átlaga .	20 993	31 253	17 823	13 430	1977
1950.....	24 784	26 093	17 210	8 883	1741
1951.....	22 962	27 545	17 685	9 860	2001
1952.....	24 921	28 694	18 317	10 377	2036
1953.....	19 218	37 920	18 257	19 663	2235
1954.....	20 122	36 010	18 326	17 684	2179
1955.....	17 744	26 098	16 532	9 566	1435
1956.....	17 182	21 152	19 100	2 052	1143
1957.....	17 329	17 619	17 873	— 254	965
1958.....	16 915	17 746	17 595	151	855
1000 lakosra					
1921—1930. évek átlaga .	.	17,6	16,2	1,4	145,1
1931—1940. évek átlaga .	10,5	13,7	13,2	0,5	116,9
1941—1945. évek átlaga .	.	.	.	.	.
1946—1950. évek átlaga .	13,0	16,3	11,1	5,2	81,6
1951—1955. évek átlaga .	11,7	17,5	10,0	7,5	63,3
1950.....	14,9	15,7	10,3	5,4	66,7
1951.....	13,5	16,2	10,4	5,8	72,6
1952.....	14,3	16,5	10,5	6,0	71,0
1953.....	10,8	21,2	10,2	11,0	58,9
1954.....	11,0	19,7	10,0	9,7	60,5
1955.....	9,5	13,9	8,8	5,1	55,0
1956.....	9,0	11,1	10,1	1,0	54,0
1957.....	9,3	9,5	9,6	—0,1	54,8
1958.....	9,0	9,4	9,4	0,0	48,2

Budapestre költözők, Budapestről elköltözők²

Év	Budapestre	Budapestről	Állandó jelleggel költözők különbözete (+)	Budapestre	Vidékre
	állandó jelleggel			ideiglenes jelleggel bejelentkező	
	beköltözők	elköltözők		vidékiek	budapestiek
1955.....	27 462	21 096	6 366	85 055	52 774
1956.....	59 137	19 307	39 830	84 367	41 718
1957.....	67 319	35 343	31 976	158 797	41 020
1958.....	45 190	26 171	19 019	132 481	37 168

¹ 1931—1930. évek átlaga. — ² 1956. augusztus 1-től a lakóhelyet változtató 16 éven aluliak közül csak a szülőkkel (ill. más felnőttel) együtt költözők szerepelnek az adatokban.

Beruházások, felújítások¹

(Millió Ft)

Év	Bertuházások ²		Felújítások ³	
	összesen	ebből tanácsl	összesen	ebből tanácsl
1950.....	2 865,7	321,1	.	.
1951.....	2 852,5	341,4	.	.
1952.....	3 281,3	278,7	.	.
1953.....	3 811,8	272,2	.	.
1954.....	2 519,6	336,8	1 376,9	365,2
1950—1954.....	15 330,9	1550,2		
1955.....	3 011,5	329,0	1 428,5	388,0
1956.....	3 411,7	409,5	1 661,7	358,8
1957.....	3 352,7	782,2	2 082,3	811,4
1958.....	4 308,6	825,8	2 026,8	629,2

Beruházások ágazatok szerinti¹

(Millió Ft)

Ágazat	1955	1956	1957	1958
	Beruházások összesen			
Ipar	1154,7	1309,7	1305,6	1653,3
<i>Ebből:</i>				
nehézipar	840,0	1057,4	1015,7	1324,9
konnyűipar.....	166,8	137,1	193,2	223,7
élelmiszer-, ital- és dohánygyártás	147,9	115,2	96,7	104,7
Építőipar	79,0	127,5	160,3	142,4
Mezőgazdaság	105,4	63,7	40,2	61,3
Közlekedés	783,2	857,5	714,6	1168,3
Kereskedelem	163,3	145,4	215,4	215,4
Kommunális és igazgatási feladatok .	725,9	907,9	916,6	1067,9
<i>Ebből:</i>				
lakásépítés	304,3	486,8	416,9	431,9
Összesen	3011,5	3411,7	3352,7	4308,6
	Ebből a Fővárosi Tanács beruházásai			
Ipar	24,4	30,6	43,5	62,5
Építőipar	5,1	10,2	18,2	10,0
Mezőgazdaság	3,2	1,9	1,2	1,7
Közlekedés	69,6	111,5	99,1	142,8
Kereskedelem	25,3	28,2	64,9	50,6
Kommunális és igazgatási feladatok .	201,4	227,1	555,3	558,2
<i>Ebből:</i>				
lakásépítés	12,8	86,9	343,8	252,4
Összesen	329,0	409,5	782,2	825,8

¹ Az adatok nem tartalmazzák néhány beruházó, többek között a kisipari és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek beruházásait, felújításait. — ² 1950—54. évben az adatok csak a tervhitelelőli végzett beruházásokra vonatkoznak, továbbá nem tartalmazzák a MÁV Budapesti Igazgatóságának beruházásait. — ³ 1954. és 1955. évben a MÁV Budapesti Igazgatóságának adatai nélkül.

A szocialista ipar jellemző adatai

Időszak	Állami ipar	Ebből állami helyi ipar	Szövetkezeti ipar	Szocialista ipar összesen
	Vállalatok száma az év végén			
1958.....	600	109	370	970
	Vállalati teljes termelés alakulása			
	Index : 1954. év havi átlaga = 100			
1952. havi átlaga	88	62	65	86
1953. havi átlaga	96	78	74	94
1954. havi átlaga	100	100	100	100
1955. havi átlaga	106	113	111	107
1956. havi átlaga	94	99	96	94
1957. havi átlaga	107	118	139	109
1958. havi átlaga	119	119	138	120
1959. I. félév havi átlaga	124	117	129	125
	Egy munkásra jutó vállalati teljes termelés alakulása			
	Index : 1954. év havi átlaga = 100			
1952. havi átlaga	93	100	105	95
1953. havi átlaga	97	88	95	97
1954. havi átlaga	100	100	100	100
1955. havi átlaga	106	110	102	105
1956. havi átlaga	92	99	87	91
1957. havi átlaga	106	110	106	105
1958. havi átlaga	113	109	101	111
1959. I. félév havi átlaga	114	102	99	112
	Munkások és alkalmazottak átlagos állományi létszáma¹			
	(1000 fő)			
1952.....	432,5	19,8	30,1	462,6
1953.....	455,8	27,9	37,7	493,5
1954.....	461,2	31,8	47,9	509,1
1955.....	449,6	33,5	52,3	501,9
1956.....	455,4	33,0	53,6	509,0
1957.....	441,9	34,4	61,9	503,8
1958.....	463,8	35,2	64,0	527,8
1959. I. félév ..	483,2	36,4	61,7	544,9
	Index : 1954. év = 100			
1952.....	94	62	63	91
1953.....	99	88	79	97
1954.....	100	100	100	100
1955.....	97	106	109	99
1956.....	99	104	112	100
1957.....	96	108	129	99
1958.....	101	111	134	104
1959. I. félév ..	105	115	129	107

¹ Az állami helyi ipar otthon dolgozó munkásai nélkül.

A szocialista ipar jellemző adatai (folytatás)

Időszak	Állami ipar	Ebből állami helyi ipar	Szövetkezeti ipar	Szocialista ipar összesen
Munkások átlagos állományi létszáma ¹ (1000 fő)				
1952.....	308,8	14,6	24,9	333,7
1953.....	326,1	20,7	31,5	357,6
1954.....	327,9	23,3	40,2	368,1
1955.....	329,3	24,0	43,7	373,0
1956.....	334,2	23,3	44,5	378,7
1957.....	331,4	25,0	52,9	384,3
1958.....	346,5	25,5	54,6	401,1
1959. I. félév.....	361,9	26,7	52,2	414,1
Index : 1954. év = 100				
1952.....	94	63	62	91
1953.....	99	89	79	97
1954.....	100	100	100	100
1955.....	100	103	109	101
1956.....	102	100	111	103
1957.....	101	108	132	104
1958.....	106	109	136	109
1959. I. félév.....	110	115	130	113
Munkások havi átlagos keresete ^{1,2}				
1952.....	934	870	1013	940
1953.....	976	912	889	969
1954.....	1068	1037	965	1056
1955.....	1115	1101	949	1096
1956.....	1180	1182	937	1152
1957.....	1398	1471	1122	1360
1958.....	1419	1457	1076	1373
1959. I. félév.....	1447	1466	1069	1399
Index : 1954. év = 100				
1952.....	87	84	105	89
1953.....	91	88	92	92
1954.....	100	100	100	100
1955.....	104	106	98	104
1956.....	110	114	97	109
1957.....	131	142	116	129
1958.....	133	141	112	130
1959. I. félév.....	135	141	111	132

¹ Az állami helyi ipar otthon dolgozó munkásai nélkül. — ² A nyereségrészesedésből és — szövetkezeteknél — az osztalékból származó jövedelmek nélkül.

**A szocialista ipar termelésének és munkaslétszámának százalékos megoszlása
iparcsoportonként**

Iparcsoport	Vállalati teljes termelés			Munkások átlagos állományl létszámának		
	százalékos megoszlása					
	1952	1954	1958	1952	1954	1958
Kutató-, tervező intézetek	—	—	—	0,1	0,1	0,2
Bányászat	0,1	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3
Vas-, acél- és fémgyártás	6,7	6,3	5,4	5,3	5,0	4,3
Gépgyártás	15,6	15,5	15,7	21,6	20,6	17,6
Villamosgépipar	7,5	7,3	8,6	10,3	9,5	10,3
Műszeripar	1,7	2,0	2,2	3,0	3,3	3,4
Vas- és fémtömegcikkipar	5,6	5,1	5,4	9,3	8,2	7,4
Villamosenergiaipar	1,9	1,6	1,6	1,4	1,4	1,5
Építőanyagipar	2,0	1,9	2,0	4,1	3,7	3,4
Vegyipar	6,2	6,6	7,7	3,7	3,8	4,2
Gumi- és műanyagfeldolgozóipar . . .	2,0	2,2	2,7	1,4	1,5	1,8
Nehézipar együtt	49,3	48,7	51,4	60,4	57,3	54,2
Faipar	3,0	2,7	3,0	3,5	3,8	4,0
Papíripar	1,4	1,3	1,4	1,1	1,1	1,2
Nyomdaipar	1,3	1,2	1,3	2,1	2,0	2,1
Textilipar	11,4	11,1	8,9	14,2	13,2	13,3
Bőr- és szőrmeipar	1,9	1,9	1,8	1,0	1,2	1,3
Ruházati ipar	13,6	12,3	12,3	7,9	9,1	9,6
Vegyésipar	0,9	1,4	2,1	1,7	1,9	2,2
Háziipar	0,6	0,7	1,2	2,7	3,9	5,8
Könnyűipar együtt	34,1	32,6	32,0	34,2	36,2	39,5
Élelmiszer-, ital- és dohánygyártás	16,6	18,7	16,6	5,3	6,4	6,1
Szocialista ipar összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A budapesti székhelyű szocialista építőipar jellemző adatai

Év	Állami építőipar	Ebből állami helyi építőipar	Szövetkezeti építőipar	Szocialista építőipar összesen
Építési-szerelési munkák¹ (Millió Ft)				
1954.....	3848	343	174	4022
1955.....	3933	407	182	4115
1956.....	3661	394	166	3827
1957.....	4387	509	288	4675
1958.....	4597	537	274	4871
Index : 1954. év = 100				
1954.....	100	100	100	100
1955.....	102	119	105	102
1956.....	95	115	96	95
1957.....	114	148	166	116
1958.....	119	157	158	121
Munkások és alkalmazottak átlagos állományi létszáma (1000 fő)				
1954.....	111,3	9,6	4,3 ²	115,6
1955.....	97,6	9,7	4,4 ²	102,0
1956.....	99,7	10,1	4,6 ²	104,3
1957.....	97,5	11,1	5,9	103,4
1958.....	96,0	11,5	6,8	102,8
Index : 1954. év = 100				
1954.....	100	100	100	100
1955.....	88	101	101	88
1956.....	90	105	107	90
1957.....	88	115	136	89
1958.....	86	119	157	89

¹ Folyóárak alapján. — ² Ipari tanulók nélkül

A budapesti székhelyű szocialista építőipar jellemző adatai (folytatás)

Év	Állami építőipar	Ebből állami helyi építőipar	Szövetkezeti építőipar	Szocialista építőipar összesen
Építőipari munkások átlagos állományi létszáma¹ (1000 fő)				
1954.....	67,2	6,2	3,4	70,6
1955.....	60,3	6,2	3,4	63,7
1956.....	63,7	6,8	3,6	67,3
1957.....	63,9	7,6	4,8	68,7
1958.....	61,7 ²	7,6	5,1	66,8
Index : 1954. év = 100				
1954.....	100	100	100	100
1955.....	90	100	102	90
1956.....	95	110	107	95
1957.....	95	123	142	97
1958.....	92	123	152	95
Építőipari munkások havi átlagos keresete³ (Forint)				
1954.....	990	982	1330	1006
1955.....	1132	1103	1326	1143
1956.....	1233	1196	1391	1241
1957.....	1616	1552	1781	1627
1958.....	1578	1521	1568	1577
Index : 1954. év = 100				
1954.....	100	100	100	100
1955.....	114	112	100	114
1956.....	125	122	105	123
1957.....	163	158	134	162
1958.....	159	155	118	157

¹ A szövetkezeti építőiparban az összes (ipari- és építőipari tevékenységet végző) termelő adata. — ² 1958. szeptember 30-án az állami építőiparban foglalkoztatott munkások 56%-a viléki munkahelyen dolgozott. — ³ A nyereségrészesedésből és — szövetkezeteknél — az osztalékból származó jövedelmek nélkül.

A budapesti székhelyű szocialista építőipar termelésének és munkáslétszámának százalékos megoszlása iparcsoportonként, 1958

Iparcsoport	Építési szerelési munkák értékének	Építőipari munkások létszámának
	százalékos megoszlása	
Magasépítés	27,8	31,0
Tatarozás, karbantartás	13,3	16,1
Magasépítőipar együtt	41,1	47,1
Út- és vasútépítés	14,4	14,8
Útfenntartás	1,5	1,0
Vasútfenntartás	1,5	1,0
Hidépítés és -fenntartás	3,3	3,8
Vízi építés	6,6	7,8
Foldalatti építés	8,0	6,8
Mélyépítőipar együtt	35,3	35,2
Építési szakipar	8,5	6,7
Villanyszerelőipar	5,1	3,7
Víz, központi fűtés, szellőző és felvonószerelés	10,0	7,3
Építési szak- és szerelőipar együtt	23,6	17,7
Szocialista építőipar összesen	100,0	100,0

Magánklisiparosok száma iparcsoportonként¹

Iparcsoport	1949. I. 1.	1953. II. 1.	1954. XII. 31.	1956. IX. 30.	1957. XII. 31.	1958. XII. 31.
Vas-, fém- és gépipar	7 653	1 304	3 849	2 489	3 496	3 194
Építőanyagipar	486	111	214	105	138	153
Vegyipar	763	64	234	115	227	199
Faipar	3 702	1 435	2 802	2 152	2 700	2 529
Papír- és nyomdaipar	1 365	135	306	153	175	183
Textilipar	1 714	370	790	286	339	303
Bőripar	685	124	417	256	332	314
Textilruházati ipar	10 726	3 527	6 957	5 333	5 846	5 625
Bőrruházati ipar	5 699	1 874	3 256	2 791	3 067	2 872
Élelmiszeripar	3 323	24	375	122	254	387
Vegyésipar	—	—	1 527	270	305	751
Magánépítőipar	3 887	1 167	3 506	2 497	3 329	3 079
Szolgáltatóipar	7 333	1 258	2 403	1 589	1 876	1 865
Képesítéshez nem kötött ipar ²	.	.	.	3 272	5 137	4 160
Összesen	47 336	11 393	26 636	21 430	27 221	25 614
Háziipar	.	.	1 489	1 664	2 028	1 696

¹ 1957. december 31-ig cukrászok és mézeskalácsosok nélkül. — ² 1956-ig a képesítéshez nem kötött iparban működőket iparcsoportonként vették számításba, s azok adatai a megfelelő iparcsoport adataiban szerepelnek.

Mezőgazdasági művelés alatt álló terület művelési ágak és társadalmi szektorok szerinti¹

(1959. május 31-én)

Művelési ág	Állami	Mezőgazdasági termelőszövetkezeti	Termelőszövetkezeti csoport ²	Egyéni és egyéb	Összesen
	t u l a j d o n				
Katasztrális hold					
Szántó	4 588	4 664	621	17 803	27 676
Kert	1 068	537	3	9 381	10 989
Rét	1 548	280	20	2 266	4 114
Szőlő	167	148	10	1 362	1 687
Legelő	906	154	—	1 671	2 731
Erdő	3 454	19	8	3 832	7 313
Nádas	146	27	21	79	273
Összesen	11 877	5 829	683	36 394	54 783
Százalékos megoszlás					
Szántó	38,6	80,0	90,9	49,0	50,5
Kert	9,0	9,2	0,4	25,8	20,1
Rét	13,1	4,8	2,9	6,2	7,5
Szőlő	1,4	2,5	1,5	3,7	3,1
Legelő	7,6	2,7	—	4,6	5,0
Erdő	29,1	0,3	1,2	10,5	13,3
Nádas	1,2	0,5	3,1	0,2	0,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A szántóterület megoszlása az egyes növényfélések vetésterülete szerint³

(Május 31-i adatok)

(Katasztrális hold)

Növényfélések	1954	1957	1959	Ebből mezőgazdasági termelőszövetkezetek területe
Kenyérgabona	3 855	3 256	2 956	597
Takarmánygabona	6 563	8 676	8 952	1 527
<i>Ebből:</i> kukorica	4 653	6 224	6 143	380
Burgonya	1 960	2 200	2 065	132
Szálastakarmány	2 068	2 038	2 139	1 033
<i>Ebből:</i> pillangós takarmány ..	1 505	1 419	1 662	886
Egyéb takarmány	605	765	870	305
Zöldség és főzelék	3 299	4 113	3 375	734
Egyéb vegyes növények és magvak	1 423	349	510	278
Vetetlen terület	296	1 803	2 221	58
Összesen	20 069	23 200	23 088	4 664

¹ Részben számított, előzetes adatok. — ² Alapszabályszerűen művelt terület. — ³ Állami gazdaságok és vállalatok adatai nélkül.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek jellemző adatai

	1951.	1954	1956.	1958	1959.
	december 31.				június 30.
Termelőszövetkezetek					
száma	14	23	19	23	23
Családok száma	603	1 520	1 109	1 142	1313
Tagok száma		1 743	1 221	1 228	1434
Összes terület (kh)	3 793	6 250	5 482	5 986	6095
<i>Ebből:</i> szántó	3 072	5 148	4 284	4 544	4678
1 tagra jutó összes terület (kh)		3,6	4,5	4,9	4,3
1 tagra jutó szántóterület (kh)		3,0	3,5	3,7	3,3
100 kh szántóra jutó számosság ¹	18	25	18	28	32
Teljesített munkaegységek ² szám szerint	118 667	618 820	571 261	537 065	.
1 tagra ³	182	336	291	451	.
Egy munkaegységre jutó részesedés ²		41,86	32,84	36,69	

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti csoportok jellemző adatai

Időpont	Termelőszövetkezeti csoportok	Családok	Tagok	Összes	Szántó
	s z á m a			terület (kh)	
1951. december 31.	23	1208	1223	6125	5199
1952. december 31.	19	1368	1467	4634	3491
1953. december 31.	19	1388	1516	4704	3561
1954. december 31.	18	1497	1542	4382	3211
1955. december 31.	14	1007	1035	3342	2529
1956. december 31.	6	238	242	1246	1053
1957. december 31.	7	209	209	1138	967
1958. december 31.	5	118	118	724	653
1959. június 30.	5	114	114	691	621

Budapest állatállománya

(Március 1-i adatok)

	1954	1956	1959	Ebből mezőgazdasági termelőszövetkezetek állománya
Szarvasmarha	7 197	5 284	5 443	1081
<i>Ebből:</i> tehén	3 534	2 718	2 294	570
Ló	10 925	8 467	8 456	145
Sertés	134 405	141 006	96 886	2123
<i>Ebből:</i> anyakoca	2 902	3 514	2 128	196
Juh	2 372	1 135	2 091	—

¹ „Számosállat“ a nagy állatfajok (szarvasmarha, ló, sertés, juh) közös mértékegysége (1 számosállat = 500 kg súlyú élőállat). — ² Az 1950/51.—1953/54. stb. gazdasági évben. — ³ Június 30-i taglétszámra számítva.

Kiskereskedelmi eladás

(Millió Ft)

	1954	1955	1956	1957	1958	1959. I. félév
Bolti kiskereskedelem						
állami	11 464	11 528	11 718	13 447	14 541	7497
szövetkezeti	259	282	419	570	562	263
magán ¹	87	181	204	266	277	135
együtt	11 810	11 991	12 341	14 283	15 380	7895
Vendéglátás és uzemi étkezés	2 673	2 546	2 356	3 055	3 217	1628
Kiskereskedelem összesen	14 483	14 537	14 697	17 338	18 597	9523
<i>Ebből:</i>						
élelmiszerek	8 618	8 692	8 619	9 408	10 155	5114
ruházati, textil- és bőr- árak	3 261	3 091	3 180	4 159	4 093	2159
vegyesiparcikkek	2 604	2 754	2 898	3 771	4 349	2250

Néhány fontosabb iparcikk kiskereskedelmi forgalma

Cikk	Mennyi- ségi egység	1954	1955	1956	1957	1958	1959. I. félév
Pamutszövet	millió Ft	352	254	217	373	276	140
Gyapjúsövet	„	296	270	251	353	303	136
Férfi felsőruha	„	.	212	231	303	338	180
Női felsőruha	„	145	126	118	178	196	121
Bőrlábbeli	„	362	345	392	455	478	247
Rádióműsorvevő	db	49 509	45 680	66 214	65 997	46 882	20 307
Televíziós műsorvevő....	„	—	—	—	.	9 922	6 217
Lemezjátéskó	„	1 956	1 644	4 440	5 321	4 386	2 190
Magnetofon	„	—	.	732	926	1 044	2 651
Kerékpár	„	11 172	15 839	19 576	21 404	15 501	7 293
Motorkerékpár	„	2 035	738	3 115	3 570	2 747	2 921
Varrógép, varrógépfaj	„	433	1 891	2 137	3 737	3 424	2 256
Elektromos mosógép	„	—	.	9 627	12 275	39 381	19 904
Porszívógép	„	—	.	3 664	4 060	8 333	7 064
Kályha	„	10 113	11 359	7 305	17 891	16 636	3 224
Tűzhely	„	9 902	18 804	18 755	19 045	17 157	4 037
Hálószoba bútor	„	„	.	4 374	6 393	9 188	4 496
Konyhabútor	„	.	.	7 467	10 655	11 999	5 984
Kárpitozott bútor	1000 Ft	.	.	27 201	40 391	47 064	33 132
Kombinált szekrény	db	.	.	3 700	5 304	6 928	3 492

¹Magánkiskereskedők központi árualapból származó forgalma.

A szocialista kiskereskedelem fontosabb adatai szakmai főcsoportonként, 1957

Szakmai főcsoport	Hálózati egységek			Egy hálózati egységre jutó lakosok száma	1 km ² lakóterületre jutó hálózati egységek száma
	száma az év végén	évi eladási forgalma (millió Ft)	alkalmazottainak átlagos létszáma		
Élelmiszer.....	3 961	5 804	13 335	472	24,3
<i>Ebből:</i>					
vegyes élelmiszer	1 506	2 965	8 146	1 242	9,2
tej, tejtermék	674	438	830	2 774	4,1
hús, hentesáru.....	730	1 415	1 977	2 562	4,5
zöldség, gyümölcs	518	478	1 300	3 610	3,2
Áruház	23	2 079	2 280	81 304	0,1
Ruházat	418	2 175	2 524	4 474	2,6
<i>Ebből:</i>					
textilméteráru	52	396	326	35 962	0,3
férfiruházat	9	70	46	207 778	0,1
női- és gyermekruházat	32	182	247	58 438	0,2
férfi-, női és gyermekruházat .	25	116	108	74 800	0,2
cipő	57	333	394	32 807	0,3
Vegyiarú	301	463	1 258	6 213	1,8
Vas- és műszaki áru	186	680	1 199	10 054	1,1
Különbféle iparcikk	385	998	1 808	4 857	2,4
Egyéb	948	973	3 434	1 973	5,9
Vegyesáru.....	40	82	141	46 750	0,2
Tüzelő-, építőanyag telep, gáz és szén-sav palackozó	346	604	1 616	5 405	2,1
Bolti kiskereskedelem együtt	6 608	13 858	27 595	283	40,5
Vendéglátás	1 702	2 333	17 952	1 099	10,4
<i>Ebből:</i>					
étterem, vendéglő	323	631	7 851	5 789	2,1
italbolt, kocsmá	564	944	3 890	3 316	3,5
büfé, falatozó, népbüfé	299	239	1 732	6 254	1,8
cukrászda, fagyraltozó	187	230	1 833	10 000	1,1
eszpresszó, kávéház, bár ...	182	237	2 331	10 275	1,1
Üzemi étkezés	790	626	6 428		
Állami és szövetkezeti kiskereskedelem összesen	9 100	16 817	51 975		

**A szocialista bolti kiskereskedelem és vendéglátás hálózatának sűrűsége
kerületenként**

(1957. év végén)

Kerület	Bolti kiskereske- delem	Vendég- látás	Egy km ² lakoterül tre juto hálózati egységek száma		Egy hálózati egységre jutó lakosok száma	
	hálózati egységeinek megoszlása	%-ban	bolti kiskereske- delem	vendéglátás	bolti kiskereske- delem	vendéglátás
I.	2,0	2,8	80,4	28,0	363	1043
II.	4,5	5,3	22,5	6,9	323	1055
III.	4,0	5,4	28,9	10,2	291	826
IV.	5,0	4,4	61,3	14,0	250	1093
V.	7,7	8,4	288,8	81,0	133	476
VI.	6,2	7,1	215,3	63,7	235	793
VII.	7,7	8,0	249,8	67,1	263	978
VIII.	8,1	8,2	132,7	34,3	294	1137
IX.	5,8	5,9	137,1	35,9	272	1040
X.	3,2	3,6	39,9	11,7	336	1145
XI.	4,9	4,5	34,3	8,2	339	1416
XII.	2,7	3,5	19,6	6,5	376	1136
XIII.	7,8	8,6	107,3	30,4	290	1021
XIV.	5,1	6,1	32,6	10,1	335	1087
XV.	2,9	2,2	24,8	4,8	337	1757
XVI.	2,7	1,5	12,8	1,9	294	2038
XVII.	1,9	1,5	11,2	2,3	325	1600
XVIII.	3,4	2,1	13,5	2,2	308	1917
XIX.	4,0	2,8	36,5	6,6	266	1479
XX.	5,3	4,3	33,5	7,0	294	1397
XXI.	2,9	2,1	24,0	4,4	309	1667
XXII.	2,2	1,7	20,0	3,7	257	1357
Összesen	100,0	100,0	40,5	10,4	283	1099

Szállodák¹

Időszak	Szállodák	Kiadható szobák	Kiadható ágyak	Megszállt vendégek száma	Ebből külföldi	Eltöltött vendégnapok száma	Ebből külföldiek által
	száma az időszak végén						
1957.....	14	1321	1942	.	34 756	693 948	176 541
1958	16	1491	2203	359 805	59 275	757 027	266 484
1959. I. félév ..	16	1567	2296	174 663	28 572	380 792	132 221

Magánkiskereskedők száma

Időpont	Magánkiskereskedők összesen	Ebből			
		zöldség, gyümölcs	baromfi, hal vad, tojás	dohányáru	tűző és építőanyag
1951. I. 25.	17 733	1206	577	1650	721
1952. II. 1.	12 514	1039	415	1627	511
1952. XII. 31.	1 371	647	7	201	—
1953. XII. 31.	1 834	756	105	321	.
1954. XII. 31.	3 634	1308	137	764	.
1955. XII. 31.	3 845	1259	144	780	187
1956. XII. 31.	4 296	1378	68	768	176
1957. XII. 31.	5 556	1455	159	867	256
1958. XII. 31. ²	5 288	1372	137	855	241
1959. VI. 30. ²	5 029	1309	114	830	223

Piaci felhozatal mennyisége főbb cikkesportok szerint

(Vagon)

Cikkesoport	1951	1954	1955	1956	1957	1958	1959. I. félév
Húsnemű	23	182	68	44	106	16	6
Hal	2	30	30	45	67	56	16
Zs radék	14	97	46	17	47	14	6
Baromfi	155	577	441	252	460	350	117
Tej, tejtermék	78	227	197	149	190	157	76
Tojás	56	181	164	122	133	119	76
Burgonya	336	2 963	1 879	1 909	2 540	2 861	884
Zöldségféle	8 203	15 238	16 982	13 588	11 125	9 056	2 711
Gyümölcs	2 753	4 605	4 742	4 540	4 274	4 422	932

¹ A Normafa penziónál együtt — ² Cukrászok és mézeskalácsosok nélkül

A háztartásstatistikában megfigyelt budapesti munkás és alkalmazott családok jellemző adatai

	1956	1957	1958
Családok száma	749	694	693
Családok átlagos taglétszáma	2,88	2,89	2,94
100 keresőre jutó eltartottak száma	186	192	193
Egy keresőre jutó havi átlagos munkabér (Ft) ...	1155	1320	1431
Egy főre jutó havi átlagos bruttó jövedelem ¹ (Ft)	719	817	884
Egy főre jutó havi átlagos nettó jövedelem ² (Ft)	672	796	862

A megfigyelt családok egy főre jutó havi átlagos nettó kiadása

	1956	1957	1958
	Forint		
Élelmiszerek és élvezeti cikkek	370	396	427
Lakbér, lakáskarbantartás, fűtés, világítás	67	75	74
Ruházkodás	103	133	130
Lakberendezési, lakásfelszerelési és egyéb tartós fogyasztási cikkek	32	54	63
Egészségápolás, tisztálkodás	27	31	38
Művelődés, oktatás, szórakozás	12	15	22
Közlekedés	17	20	23
Egyéb személyi kiadás	29	44	43
Üzemi, építkezési, pénzügyi és egyéb kiadás	10	20	31
Nettó kiadás összesen	667	788	851
	Százalékos megoszlás		
Élelmiszerek és élvezeti cikkek	55,4	50,2	50,2
Lakbér, lakáskarbantartás, fűtés, világítás	10,0	9,6	8,7
Ruházkodás	15,4	16,9	15,2
Lakberendezési, lakásfelszerelési és egyéb tartós fogyasztási cikkek	4,9	6,9	7,4
Egészségápolás, tisztálkodás	4,0	3,9	4,5
Művelődés, oktatás, szórakozás	1,9	2,0	2,6
Közlekedés	2,6	2,5	2,7
Egyéb személyi kiadás	4,3	5,5	5,0
Üzemi, építkezési, pénzügyi és egyéb kiadás	1,5	2,5	3,7
Nettó kiadás összesen	100,0	100,0	100,0

¹ Bruttó jövedelem az összes (munkabér, természetbeni és egyéb) bevétel. — ² Nettó jövedelem a levonások (1956-ban bélekeletlen, gyermektelenségi adó, öregségi járulek, 1957-ben és 1958-ban öregségi járulek) után fennmaradó összeg.

Lakóház állomány¹

Időpont	Lakóházak száma összesen	Ebből 3 vagy több emeletes	A lakóházak közül				
			1—3	4—10	11—50	51—100	101 vagy több
			lakásos				
1949. jan. 1.	123 073	6488	99 030	14 425	9618		
1954. júl. 1. ...	132 117	6534	108 248	14 175	9120	531	45

Lakásállomány¹

Időpont	Tulajdonképpeni lakások száma	Ebből 3 vagy több szobás	A lakások közül				
			vízvezetékekkel	villanyvezetékekkel	gázvezetékekkel	fürdőszobával	WC-vel
			felszerelt				
1949. jan. 1. ...	464 217	48 974	304 932	416 263	151 655	163 070	
1954. júl. 1.	479 970	45 153	322 660	463 005	177 004	177 609	212 002

Lakásépítés, lakásmegszűnés

Év	Állami erőből ²	Magán-erőből	Ebből OTP költségen felhasználással	Épített lakások összesen	Megszűnt lakások száma ³	Tiszta lakás-szaporulat
	épített lakások					
1950.....	2027	2500	303	4 527	1174	3353
1951...	1270	2946	606	4 216	1113	3103
1952...	1283	1302	250	2 585	709	1876
1953.....	1223	1215	600	2 438	671	1767
1954..	2732	1671	1171	4 403	800	3603
1955..	4845	2525	1945	7 370	1046	6324
1956	2282	1788	1518	4 070	1582	2488
1957...	7377	2673	2222	10 050	1047	9003
1958	4105	3957	3536	8 062	859	7203

¹ Az 1949. évi adatok is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak — ² Állami támogatással épített lakásokkal együtt — ³ Lebontás, atalakítás, elemi karok stb következtében megszűnt lakások.

Épített lakások az építkezés jellege és a lakószobák száma szerint

Év	Új építkezés útján létesült lakások	Helyreállítás	Átalakítás, lakás-meg- osztás	Épített lakások száma összesen	Ebből		Épített lakószobák száma
					1 szobás	2 és több-szobás	
					1952.....	603	
1953.....	583	645	1210	2 438	1204	1144	3 725
1954.....	2680	239	1484	4 403	1468	2935	7 713
1955.....	4947	309	2114	7 370	2805	4565	12 539
1956.....	2387	147	1536	4 070	2135	1935	6 248
1957.....	7596	129	2325	10 050	6559	3491	13 917
1958.....	5473	123	2466	8 062	4299	3763	12 424

Épített lakások száma felszereltség szerint

Év	Épített lakások összesen	Ebből			
		vízveze- téssel	villany- vezetéssel	gázveze- téssel	fürdő- szobával
		felszerelt			
1952.....	2 585	2136	2439	1581	1967
1953.....	2 438	2195	2409	1743	2023
1954.....	4 403	3998	4348	3580	3858
1955.....	7 370	6744	7307	5610	5929
1956.....	4 070	3665	3988	2746	3095
1957.....	10 050	9264	9996	6566	5914
1958.....	8 062	7071	7980	4469	5557

Épületek felújítása és karbantartása, lakbérbevétel¹

	1954	1955	1956	1957	1958
Kezelt épületek száma az év végén	37 320	39 333	39 507	37 538	35 943
Részlegesen felújított épületek	6 803	2 589	2 080	5 168	2 102
Teljesen felújított épületek	333	340	127	404	531
Épületjavításra fordított összeg (millió Ft)	283	358	423	785	580
Bérbevétel (millió Ft)	515	514	504	535	525
Épületjavításra fordított összeg a bér- bevétel %-ában	55	70	84	147	111

¹ A házközelési igazgatóságok (korábban ingatlankezelő vállalatok) adatai

Vízszolgáltatás¹

Év	Vízcső-hálózat hossza ² (km)	Hálózati bekötések száma (1000)	Ebből házi bekötések	Értékesített víz mennyisége (millió m ³)	Ebből	
					háztartások	ipari és egyéb fogyasztók
					az év végén	
1950.....	2009,0	63,7	.	102,5	60,4	42,1
1951.....	2041,3	64,7	.	104,7	54,4	50,3
1952.....	2084,5	65,8	52,6	118,2	58,1	60,1
1953.....	2129,6	67,2	53,6	133,0	59,5	73,5
1954.....	2191,6	69,3	55,2	142,3	64,1	78,2
1955.....	2264,1	72,0	57,5	153,8	69,0	84,8
1956.....	2328,6	75,0	60,2	154,2	69,9	84,3
1957.....	2395,4	79,1	64,0	167,2	75,0	92,2
1958.....	2442,3	84,2	68,7	158,2	70,1	88,1

Gázszolgáltatás¹

Év	Gázcső-hálózat hossza (km)	Fogyasztók száma (1000)	Ebből háztartási fogyasztó	Értékesített gáz mennyisége (millió m ³)	Ebből	
					háztartások	ipar
					az év végén	
1945.....	1170	120,0	.	38,0 ⁴	32,4	5,6
1949.....	1217	147,3	.	119,1	79,5	35,9
1950.....	1290	157,0	146,9	122,4	75,1	33,4
1951.....	1304	164,4	157,0	147,5	80,7	49,9
1952.....	1338	171,1	166,7	171,7	87,7	67,4
1953.....	1378	176,8	172,5	192,7	93,3	83,2
1954.....	1400	183,6	179,3	193,7	94,8	83,8
1955.....	1411	192,3	187,7	211,9	107,3	91,4
1956.....	1424	200,6	195,9	227,4	110,5	103,2
1957.....	1453	211,7	206,9	228,2	124,0	92,4
1958.....	1472	220,1	215,2	247,0	121,2	113,1

Villamosenergiaszolgáltatás

Év	Fogyasztók száma (1000)	Ebből háztartási fogyasztó	Értékesített villamosenergia (millió kWó)	Ebből háztartások részére	Egy háztartási fogyasztóra jutó		
					világítási áram	háztartási áram	összes villamosenergia
					fogyasztás (kWó)		
1956.....	560,1	498,4	1238,4	188,6	235,0	143,5	378,5
1957.....	578,0	511,9	1292,0	200,3	236,1	155,1	391,2
1958.....	589,5	525,6	1509,0	239,6	258,2	197,7	455,9

¹ A környező települések vízfogyasztásával együtt - ² Szigetszentmiklós Budapest határon kívüli csőhálózatával együtt - ³ Palackosgáz szolgáltatás nélkül Az 1945-1949 évi adatok is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak. - ⁴ A közvilágítás részére értékesített mennyiség nélkül.

Csatornázás

Év	Hálózat hossza (km)	Hálózat bekötések száma	Ebből házi bekötések	Elvezetett szennyvíz (milho m ³)	Hálózat	Nyitott árok
	az év végén				tisztítás (km)	
1950.....	1604	35 865	.	112,8	167	65
1951.....	1611	36 533	29 568	112,7	130	109
1952.....	1638	37 238	29 755	107,1	177	81
1953.....	1663	37 937	30 737	115,8	100	112
1954.....	1683	38 385	31 059	139,7	127	123
1955.....	1710	39 232	31 716	172,1	137	142
1956.....	1729	39 735	32 095	179,7	86	152
1957.....	1763	40 711	32 922	176,3	104	84
1958.....	1786	41 566	33 589	181,8	134	88

Vízcső-, gázcső-, csatornahálózat hossza kerületenként

(Év végi adatok)

(Kilométer)

Kerület	Vízcsőhálózat		Gázfűtés-hálózat		Csatornahálózat	
	1951	1958	1951	1958	1951	1958
I.	46,1	47,5	58,1	60,1	57,2	58,2
II.	145,9	161,6	91,1	92,8	106,7	113,5
III.	84,0	121,2	61,4	66,5	77,9	84,3
IV.	80,6	106,5	48,8	61,9	103,9	110,1
V.	57,7	58,5	67,4	67,6	45,3	46,5
VI.	42,6	42,6	40,3	40,3	49,4	50,7
VII.	54,6	54,9	39,7	39,8	55,8	56,1
VIII.	102,9	104,4	84,7	84,7	95,1	97,3
IX.	75,1	77,6	74,2	82,6	82,3	88,5
X.	136,8	154,0	89,8	111,5	101,0	109,7
XI.	171,4	195,0	90,6	103,9	140,8	153,7
XII.	168,0	173,1	81,3	90,0	107,2	115,1
XIII.	142,6	156,3	123,6	139,5	161,0	177,2
XIV.	177,0	194,2	96,3	124,9	180,7	201,9
XV.	41,2	75,6	—	2,3	21,4	24,9
XVI.	30,5	69,6	—	0,2	4,2	9,3
XVII.	71,8	97,4	—	—	—	1,0
XVIII.	63,7	109,2	—	—	29,9	41,9
XIX.	115,1	122,7	50,0	67,9	79,0	90,8
XX.	69,4	102,1	—	10,8	66,3	80,4
XXI.	87,9 ¹	111,7 ¹	8,4	9,1	23,8	42,5
XXII.	76,4	106,6	—	—	22,5	32,2
Összesen	2041,3 ¹	2442,3 ¹	1105,7	1256,4	1611,4	1785,8

¹ Szigetzentmiklós Budapest határán kívül csőhálózatával együtt

Fürdők és fürdőzők száma

	Fürdőzők száma 1958 év végén ¹	Fürdőzők száma (1000)				
		1954	1955	1956	1957	1958
Gyógyfürdők ²	8	6595	6498	6116	6278	7 314
Tisztasági fürdők	16	947	884	567	730	769
Uszodák . .	4	560	625	605	516	701
Strandfürdők	13	987	874	1041	826	1 297
Összesen	41	9089	8881	8329	8350	10 081
<i>Ebből</i>						
állandó fürdők	26	6555	6636	5624	6220	6 745
idényfürdők	15	2504	2245	2705	2130	3 336

A Köztisztasági Hivatal tevékenysége, járműállománya

	1950	1956	1957	1958
Tisztításba bevont terület (1000 m ²)	9911	12 371	12 456	12 456
Öntözéssel portalanított terület (km ²)	2315	2 914	1 881	2 869
Geppel separt terület (km ²) . . .	103	265	209	138
Elszállított szemét mennyisége (1000 m ³) . . .	545	827	1 003	1 057
<i>Ebből</i>				
pormentes szemétszállító járművel	—		117	428
Szemétyűjtésbe bevont hazak (1000)		113	113	124
<i>Ebből</i>				
pormentes szemétyűjtésbe	—	0	10	16
Járművek száma				
géperejű szemétszállító	62	114	226	215
<i>Ebből</i>				
pormentes szemétszállító . . .	—	1	51	61
lővontatású szemétszállító	261	268	134	—
géperejű öntöző	7	10	26	33
lővontatású öntöző	36	33	15	12
seprőautó	23	21	19	10
egyéb jármű	61	15	25	71
Összesen	450	461	445	341

¹ A szünetelő fürdőkkel együtt — ² A fürdőzők száma a gyógyfürdők valamennyi fürdőréz legének (kád, gőz, iszap, strand, uszoda) együttes adata

Helyi közlekedési hálózat hossza, járműállomány¹

Év vége	Pálya, illetve hálózat hossza (km)			Járművek száma			
	villamos ²	trollibusz	autóbusz	villamos ³	ebből trollibusz	autóbusz	taxi
1945.....	192,4	—	5,7	1830	3	27	40
1949.....	194,5	5,3	226,7	1780	29	397	.
1950.....	209,2	5,3	292,3	1748	31	411	.
1951.....	206,0	7,2	354,0	1765	31	427	.
1952.....	206,0	18,2	343,3	1754	64	487	.
1953.....	208,8	23,6	368,6	1780	81	504	564
1954.....	209,2	30,9	402,7	1859	154	597	536
1955.....	212,7	35,6	439,2	1864	188	668	518
1956.....	213,6	.	227,4	1892	210	719	514
1957.....	218,2	34,2	465,4	1887	206	787	669
1958.....	215,9	34,2	488,0	1899	206	851	819

A Fővárosi Villamosvasút és a Fővárosi Autóbuszüzem teljesítményadatai¹

Év	Szállított utasok száma (millió)			Utasok átlagos száma kocsinként		Személyszállítási kocsikilométer teljesítmény (millió)	
	villamoson ³	autóbuszon	összesen	villamoson ³	autóbuszon	villamoson ³	autóbuszon
1945.....	208,9	4,1	213,0	.	.	34	0
1949.....	588,0	76,7	664,7	.	.	100	21
1950.....	648,1	94,7	742,8	43,13	21,79	103	24
1951.....	716,2	118,6	834,8	44,88	25,53	107	28
1952.....	748,1	148,7	896,8	44,96	27,09	112	33
1953.....	780,8	178,0	958,8	46,16	28,10	114	38
1954.....	801,7	200,3	1002,0	48,39	30,52	111	40
1955.....	799,2	220,2	1019,4	47,22	27,57	113	49
1956.....	706,0	205,6	911,6	49,20	29,46	96	42
1957.....	759,3	250,4	1009,7	48,05	30,64	104	50
1958.....	820,7	280,6	1101,3	49,64	31,30	109	55

A Fővárosi Autótaxi Vállalat teljesítményadatai

Év	Teljesített fuvarok száma (1000)	Kocsikilométer teljesítmény (1000)		
		hasznos	tires	összesen
1953.....	2956	24 867	6047	30 914
1954.....	3839	21 999	6927	28 926
1955.....	3846	21 325	6980	28 305
1956.....	3334	19 535	6528	26 063
1957.....	3944	28 023	7123	35 146
1958.....	4742	30 343	9251	39 594

¹ Az 1945–1949. évi adatok is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak. — ² Fogaskerekekkel és földalattival együtt. — ³ Fogaskerekekkel, földalattival és trollibuszal együtt.

Orvosok, gyógyszerészek¹

Időpont	Orvosok			Gyógyszerészek	
	szám szerint	ebből korzeti	10 000 lakosra	szám szerint	10 000 lakosra
1948. december 31.	4693	.	29,5	.	.
1950. december 31.	4287	589 ²	25,4	867	5,1
1952. december 31.	5467	614	31,1	819	4,7
1953. december 31.	5806	653	32,1	839	4,6
1954. december 31.	5945	670	32,1	866	4,7
1955. december 31.	6093	688	32,1	865	4,6
1956. december 31.	5952	693	32,2	889	4,8
1957. december 31.	6283	701	33,6	872	4,7
1958. december 31.	6418	708	34,0	889	4,7
1959. június 30.	6420	716	33,8	.	.

Rendelők, gondozóintézetek

	1954	1957	1958
Körzeti orvosi rendelők száma ³	136	154	163
Szakorvosi rendelőintézetek ⁴			
száma	31	32	32
rendelőóráinak napi átlaga	7 616	8 405	8 965
Tbc. gondozóintézetek			
száma ³	24	24	24
rendelőóráinak napi átlaga	724	742	747
végzett vizsgálatok, illetve kezelések (1000) ...	1 410,2	1 276,5	1 348,4
nyilvántartásba vett új tbc-s betegek	6 315	5 310	5 893
Idegbeteg gondozó-intézetek			
száma ³	7	7	9
rendelőóráinak napi átlaga	72	80	104
végzett vizsgálatok, illetve kezelések (1000) ...	75,6	90,2	118,2
gondozott idegbetegek ³	7 326	11 565	12 833
Bőr- és nemibeteg gondozó intézetek			
száma ³	27	26	26
rendelőóráinak napi átlaga	677	669	674
végzett vizsgálatok, illetve kezelések (1000) ...	2 676,7	2 161,6	2 421,2
nyilvántartott nemibetegek ³	29 626	16 907	15 059
Onkológiai gondozóintézetek			
száma ³	8	12	12
végzett vizsgálatok, illetve kezelések (1000) ...	38,3	96,8	110,8

¹ Az állami egészségügyi szolgálat adatai. — Az 1948. december 31-i adatok is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak. — ² 1950. január 1-i adat. — ³ Év végi adatok. — ⁴ Az ipari nagyüzemek, valamint az egyetemek szakorvosi rendelői nélkül.

Kórházak jellemző adatai¹

Év	Kórházak	Kórházi ágyak	10 000 lakosra jutó kórházi ágyak	Elbocsátott betegek száma	Ápolási napok	
					Összesen (1000)	egy betegre
száma az év végén						
1948 ²	97	20 701	130,2	315,7	6365,3	20,2
1951.....	.	21 387	124,3	354,0	6850,3	19,3
1952.....	48	21 785	123,8	371,3	7214,4	19,4
1953.....	49	21 871	120,8	387,8	7495,0	19,3
1954.....	58	23 490	127,0	398,6	7734,6	19,4
1955.....	56	24 132	127,0	426,1	8071,5	18,9
1956.....	62	25 464	137,6	410,6	7847,3	19,1
1957.....	61	26 439	141,4	443,1	8301,6	18,7
1958.....	60	26 307	139,2	487,8	8674,8	17,8

Bölcsődék, csecsemőotthonok

	1952	1957	1958
Intézmények száma			
területi bölcsőde	66	102	106
üzemi bölcsőde	136	185	178
bölcsődék összesen	202	287	284
csecsemőotthon	9	10	10
Férőhelyek száma			
területi bölcsődékben	2898	4 469	4 644
üzemi bölcsődékben	4648	7 482	7 227
bölcsődékben összesen	7546	11 951	11 871
csecsemőotthonokban	521	898	1 018

A Fővárosi Tanács kezelésében levő szociális otthonok

Év vége	Otthonok száma	Férőhelyek száma	Gondozottak száma
1954.....	16	1623	1534
1955.....	16	1870	1836
1956.....	18	2360	1824
1957.....	25	3899	3678
1958.....	29	4042	3895

¹ Az állami egészségügyi szolgálat adatai, a Pestmegyei Tanács Semmelweis Kórháza (volt Bókus Kórház) adatai nélkül. — ² Az 1948. évi adatok is Budapest jelenlegi területére vonatkoznak.

Óvodák

(Év végi adatok)

	1951	1955	1956 ¹	1957	1958
	Óvodák száma				
Területi óvodák	223	244	243	254	260
Üzemi óvodák	123	186	187	184	187
Összesen	346	430	430	438	447
	Férőhelyek száma				
Területi óvodákban	17 442	17 383	17 338	18 533	19 187
Üzemi óvodákban	7 943	11 606	11 118	11 230	11 445
Összesen	25 385	28 989	28 456	29 763	30 632
	Béirt gyermekek száma				
Területi óvodákban	17 149	18 595	19 339	20 636	22 851
Üzemi óvodákban	4 991	10 592	12 189	12 027	12 783
Összesen	22 140	29 187	31 528	32 663	35 634
	Szakképzett óvónők száma				
Területi óvodákban	706	1 130	1 128	1 260	1 324
Üzemi óvodákban	261	679	719	827	843
Összesen	967	1 809	1 847	2 087	2 167
	Egy szakképzett óvónőre jutó gyermekek száma				
Területi óvodákban	24,3	16,5	17,1	16,4	17,3
Üzemi óvodákban	19,1	15,6	17,0	14,5	15,2
Összesen	22,9	16,1	17,1	15,7	16,4

¹ 1956. június 1-i adatok.

Óvodai férőhelyek száma kerületenként

(Év végi adatok)

Kerület	1 9 5 4			1 9 5 8		
	területi óvodák	üzemi óvodák	óvodák összesen	területi óvodák	üzemi óvodák	óvodák összesen
I.	274	147	421	450	72	522
II.	910	435	1 345	958	792	1 750
III.	881	673	1 554	884	666	1 550
IV.	1 068	726	1 794	1 136	907	2 043
V.	519	1 392	1 911	838	1 440	2 278
VI.	625	427	1 052	769	487	1 256
VII.	736	690	1 426	832	618	1 450
VIII.	1 143	686	1 829	1 246	855	2 101
IX.	904	421	1 325	922	524	1 446
X.	1 083	655	1 738	972	713	1 685
XI.	567	692	1 259	732	984	1 716
XII.	457	494	951	556	407	963
XIII.	1 268	730	1 998	1 222	814	2 036
XIV.	926	311	1 237	1 494	353	1 847
XV.	651	171	822	653	223	876
XVI.	563	121	684	626	112	738
XVII.	499	—	499	573	—	573
XVIII.	696	332	1 028	694	249	943
XIX.	1 120	199	1 319	1 140	156	1 296
XX.	1 115	285	1 400	1 215	216	1 431
XXI.	539	566	1 105	542	634	1 176
XXII.	443	101	544	733	223	956
Összesen	16 987	10 254	27 241	19 187	11 445	30 632

Általános Iskolák¹

Tanév eleje	Iskolák száma	Osztályter- mek száma	Tanerők száma	Tanulók		
				szám szerint	egy osztály- teremre	egy tanerőre
1950/51	273	2940 ²	6200	151 866	52	25
1951/52	280	3047	6366	153 511	50	24
1952/53	282	3138	6548	165 016	53	25
1953/54	288	3418	7045	175 782	51	25
1954/55	296	3381	7419	182 455	54	25
1955/56	308	3512	8134	186 168	53	23
1956/57	313	3500	8547	189 923	54	22
1957/58	316	3587	9051	185 667	52	21
1958/59	317	3591	9226	188 162	52	20

Általános iskolai tanulók kerületenként¹
(Tanév eleji adatok)

Kerület	1952/53		1958/59	
	tanulók száma	egy osztályte- remre jutó tanulók száma	tanulók száma	egy osztályte- remre jutó tanulók száma
I.	4 379	64,4	5 027	55,2
II.	9 029	48,8	11 001	48,5
III.	7 241	45,0	8 188	41,6
IV.	7 744	56,9	8 587	56,1
V.	4 880	64,2	6 684	64,3
VI.	6 644	45,5	8371	49,8
VII.	8 488	57,4	10 128	57,2
VIII.	12 174	48,5	13 096	48,7
IX.	8 283	38,5	8 717	38,9
X.	6 301	37,5	6 959	39,8
XI.	9 587	68,0	11 361	65,7
XII.	6 096	48,4	7 982	50,2
XIII.	12 486	55,7	13 770	52,4
XIV.	10 062	51,9	12 189	51,0
XV.	6 475	57,3	6 980	58,7
XVI.	5 432	54,9	5 985	55,4
XVII.	4 542	54,1	5 051	53,2
XVIII.	7 123	58,9	7 802	58,7
XIX.	7 328	55,5	7 042	60,2
XX.	9 962	66,4	11 180	61,4
XXI.	5 901	69,4	6 776	62,2
XXII.	3 992	53,9	4 458	55,0
Vidékre kihelyezett isko- lákbán	867	21,1	828	29,6
Összesen	165 016	52,6	188 162	52,4

¹ Gyógypedagógiai Intézmények adatai nélkül. — ² Tanév végi adat.

Középsiskolák

Tanév eleje	Iskolák száma	Osztálytermek száma	Tanerők száma	Tanulók			Továbbtanulási arány ¹ (%)
				szám szerint	egy osztályteremre	egy tanerőre	
1951/52	97	.	1930	33 396	.	17,3	.
1952/53	94	1101	2122	34 885	31,7	16,4	.
1953/54	98	1083	2081	36 754	33,9	17,7	80,6
1954/55	100	1101	2281	35 703	32,4	15,7	68,0
1955/56	105	1100	2325	35 718	32,5	15,4	64,7
1956/57	111	1140	2443	38 450	33,7	15,7	69,6
1957/58	112	1190	2580	39 601	33,3	15,3	73,9
1958/59	111	1278	2810	44 057	34,5	15,7	73,4

Középsiskolai tanulók száma iskolatípusok szerint (Tanév eleji adatok)

Iskolatípus	1951/52	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Általános gimnázium	16 924	18 216	20 321	23 251	24 841	28 629
Művészeti gimnázium	—	739	708	701	714	780
Ipari technikum	7 268 ²	9 589	8 662	8 948	8 625	8 935
Mezőgazdasági technikum.....	346	379	389	388	372	342
Közgazdasági technikum	6 389	5 201	4 517	4 316	4 559	4 999
Tanító(nő)képző	1 857	1 229	877	684	370	295
Óvónőképző	612	350	244	162	120	77
Összesen	33 396	35 703	35 718	38 450	39 601	44 057

¹ Középsiskolák első évfolyamára felvett tanulók az általános iskolák nyolcadik évfolyamát eredményesen végzett tanulók százalékában — ² Ipari leányközépsiskola tanulóival együtt.

Dolgozók iskolái

	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Alapismereti tanfolyamok szervezett tanfolyamok száma	55	30	22	10	15
beiratkozott hallgatók száma	701	368	298	81	190
hallgatók száma a tanfo- lyamok végén	444	258	33	42	128
Általános iskolai tanfolya- mok ¹ szervezett tanfolyamok száma	455	209	259	163	223
beiratkozott hallgatók száma	13 959	5 745	8 095	4 129	6 877
hallgatók száma a tanfo- lyamok végén	8 659	3 478	2 412	2 532	4 222
Középiskolák ¹ .. iskolák száma	72	54	51	48	47
tanulók száma.....	19 332	16 679	20 896	13 811	16 767

**Egyetemi és főiskolai hallgatók száma tanulmányi ágak szerint
(Tanév eleji adatok)**

Tanulmányi ág	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Mérnöki	15 697	13 559	12 259	11 984	8 641	7 272
Közgazdaságtudományi	5 688	4 487	3 532	2 388	1 942	1 770
Orvosi	2 031	2 112	2 316	2 559	2 560	2 697
Állatorvosi	762	903	806	783	684	660
Gyógyszerészeti	473	541	607	635	587	539
Természettudományi	2 635	2 174	1 511	1 159	838	882
Bölcsészeti	3 891	3 501	3 556	3 131	2 020	1 611
Pedagógiai	2 223	1 335	428	186	174	170
Jogtudományi	1 495	1 950	2 231	2 246	1 905	1 870
Agrártudományi	3 044	3 515	3 190	2 974	2 442	1 912
Művészeti	1 170	1 053	974	966	768	787
Egyéb	1 480	956	496	493	372	344
Hallgatók száma összesen ...	40 589	36 086	31 906	29 504	22 933	20 514
Ebből: nappali tagozaton... ..	26 457	23 003	20 656	19 003	15 302	14 512

¹ Levelező tagozatokkal együtt.

Kerületi könyvtárak

Év	Olvasók száma	Olvasott kötetek száma ¹	Könyvtári egységek száma az év végén ²
1952.....	.	2626,6	552,0
1953.....	.	3248,4	611,1
1954.....	.	3299,8	701,7
1955.....	.	3641,2	753,5
1956.....	1163,5	3385,5	844,5
1957.....	1153,3	2993,9	829,5
1958.....	1405,8	3685,5	852,1

Színházak³

Év	Színházak ⁴		Előadások száma	Látogatók száma (1000)	Egy előadásra jutó látogatók száma
	száma	befogadóképessége (fő)			
1951.....	.	.	3544	2440	688
1952.....	12	11 817	4169	3711	890
1953.....	12	12 057	4249	3665	862
1954.....	15	13 065	4364	3775	865
1955.....	16	14 053	5531	4315	780
1956.....	16	14 014	4202	3129	745
1957.....	16	13 965	4686	3485	744
1958.....	16	13 963	5453	3989	732

¹ Folyóiratok és a kézikönyvtár adatai nélkül. — ² A könyvek, hírlapok és folyóiratok kötet-száma, továbbá az aprónyomtatványok (pl. plakátok, brosurák) és mikrofilmek darabszáma. — ³ Az Állatkerti és a Margitszigeti Szabadtéri Színpad nézőterének befogadóképessége nélkül, de a két színpadon tartott előadásokkal és azok látogatóival együtt. — ⁴ Év végi adatok.

Mozik

Év	Mozik ¹		Előadások száma (1000)	Látogatók száma (1000)	Egy előadásra jutó látogatók száma
	száma	befogadó- képessége (fő)			
Állami mozik					
1951.....	98	50 402	92,6	18 945	205
1952.....	98	51 089	95,2	20 337	214
1953.....	99	52 329	91,9	19 910	217
1954.....	98	51 000	96,7	27 581	285
1955.....	98	50 624	103,8	32 190	310
1956.....	101	52 446	93,5	29 794	319
1957.....	103	54 396	110,0	35 311	321
1958.....	106	56 453	110,5	36 353	329
Társadalmi mozik²					
1955.....	254	.	7,5	1 708	229
1956 ³	270	.	11,4	1 722	151
1957.....	228	40 959	18,7	2 935	157
1958.....	233	52 135	22,4	3 350	150

Rádielőfizetők

Év vége	Előfizetők száma (1000)	Ebből vezetékes rádióra előfizetők	Száz lakos közül rádielőfizető
1951.....	324	7	19
1952.....	350	14	20
1953.....	379	21	22
1954.....	431	35	24
1955.....	463	37	25
1956.....	491	39	26
1957.....	530	40	29
1958.....	566	41	30

Televízió előfizetők

	1 9 5 8.				1 9 5 9.	
	márc. 31.	jun. 30.	szept. 30.	dec. 31.	márc. 31.	jun. 30.
Előfizetők száma	4585	7085	8204	12 396	16 700	20 415

¹ Év végi adatok. -- ² A tömegszervezetek és egyes üzemek kezelésében levő mozik. -- ³ Az adatok az 1956. január 1-től 1956. október 23-ig terjedő időszakokra vonatkoznak, illetve a mozik száma az 1956. III. negyedév végi állapotnak felel meg.